

Міністерство освіти і науки України
Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

Л.І. Білоусова, О.Б. Кисельова

**КОМПЕТЕНТНІСТЬ САМООСВІТИ
МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА:
ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ**

МОНОГРАФІЯ

Харків

2019

УДК 378.041:004:005.336.2(02.064)

Б 61

Друкується за рішенням Вченої ради Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради
протокол

Автори:

Білоусова Л.І., к.фіз.-мат.н., професор, професор кафедри інформатики Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

Кисельова О.Б., к.п.н., доцент кафедри інформатики Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

Рецензенти:

Колгатін О.Г., доктор педагогічних наук, кандидат технічних наук, професор, професор кафедри інформатики Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

Беляєв С.Б., к.п.н., доцент, професор кафедри педагогіки, психології, початкової освіти та освітнього менеджменту Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

Б 61 Білоусова Л.І.

Компетентність самоосвіти майбутнього педагога: від теорії до практики : монографія / Л.І. Білоусова, О.Б. Кисельова; Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. – Харків, 2019. – 200 с.

ISBN

Б 61 Монографію присвячено актуальним питанням реалізації положень компетентнісного підходу в організації освітнього процесу у вищій школі в аспекті формування компетентності самоосвіти майбутнього педагога в умовах інформаційно-навчального середовища. Авторами розглянуто сутність компетентності самоосвіти майбутнього педагога; виокремлено особливості самоосвіти в умовах сучасного інформаційно-навчального середовища. Теоретично обґрунтовано технологію формування зазначеної компетентності; схарактеризовано її структуру й уточнено критерії та показники рівнів сформованості. Наведено приклади завдань самоосвітнього характеру, орієнтовані на використання електронних навчально-інформаційних ресурсів і освітніх ресурсів мережі Інтернет.

Монографія стане у нагоді студентам, магістрам, аспірантам та викладачам закладів вищої освіти, а також у системі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів.

*Рекомендовано на засіданні кафедри інформатики
протокол № 13 від 16.05.2019 р.*

*Затверджено на засіданні науково-методичної ради факультету соціально-педагогічних наук та іноземної філології
протокол №2 від від 23.10.2019 р.*

*Затверджено на засіданні науково-методичної ради Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради
протокол №_ від від 13.11.2019 р.*

УДК 378.041:004:005.336.2(02.064)

© Білоусова Л.І., Кисельова О.Б., 2019

© КЗ «ХГПА» ХОР, 2019

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ САМООСВІТИ В УМОВАХ СУЧАСНОГО ІНФОРМАЦІЙНО-НАВЧАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА.....	6
1.1. Поняття самоосвіти в психолого-педагогічних дослідженнях.....	6
1.2. Особливості самоосвіти в умовах сучасного інформаційно-навчального середовища.....	24
1.3. Сутність і структура компетентності самоосвіти майбутнього педагога.....	43
РОЗДІЛ 2 ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ САМООСВІТИ У ПРАКТИЦІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА.....	58
2.1. Технологія формування компетентності самоосвіти майбутнього педагога.....	58
2.2. Методичні засади формування компетентності самоосвіти майбутнього педагога.....	70
2.3. Практико-орієнтований підхід до формування компетентності самоосвіти майбутнього педагога.....	115
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК.....	123
ПІСЛЯМОВА.....	125
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	128

ПЕРЕДМОВА

*Велике благо тому, хто навчився вчитися.
Меандр*

На шляху розвитку інформаційного суспільства та суспільства знань якісна освіта є одним з головним чинником успіху, а педагог є одночасно і об'єктом, і провідником позитивних змін. Сьогоднішня людина живе в умовах насиченого інформаційного середовища, і завдання освіти – навчити індивіда жити в її потоці, створювати передумови й умови для безперервної самоосвіти. Саме цьому повинна вчити освіта, і традиційні методи, принципи і методики часом не задовольняють ці потреби людства.

Не можна не погодитися з Е. Мореном, який досліджує сучасну людину і суспільство з позиції парадигми комплексності, складності, і стверджує, що освіта є «силою для майбутнього», тому що це один з найпотужніших інструментів зміни, а однією з найбільших проблем, з якими ми стикаємося, полягає в тому, як налаштувати наш спосіб мислення, щоб відповісти на виклик все більш складного, мінливого, непередбачуваного світу. А це призводить до необхідності переглянути наш спосіб організації знань, зламати традиційні бар'єри між дисциплінами і перебудувати освітні політики і програми [8, с. 1].

Загальною проблемою вищої школи України, на думку Г. Пономарьової, ректора Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, є пошук найбільш ефективних шляхів, способів і технологій виховання студентської молоді, підготовки її до майбутньої роботи в різних галузях виробничої сфери. Однією зі складових цієї проблеми є визначення нової місії педагога в сучасних умовах [129, с. 5].

Одним з найважливіших показників якості фахової підготовки сучасного випускника вищого закладу освіти є рівень сформованості його здатності до неперервного професійного самовдосконалення шляхом самоосвіти. Провідним стає принцип «освіта впродовж життя». Освіта має

перетворитися на ефективний важіль економіки знань, на інноваційне середовище, у якому учні й студенти отримують навички і вміння самостійно оволодівати знанням протягом життя та застосовувати це знання в практичній діяльності. Освіта має стати реальною гарантією забезпечення високих соціальних стандартів.

Найбільшою мірою це стосується вчителів, оскільки їх професійна спроможність, авторитет і результативність діяльності залежать від уміння самостійно й систематично розширювати власний кругозір у вибраній предметній галузі, оволодівати інноваційними методами й технологіями навчання, опанувати новітній професійний інструментарій.

Проведений аналіз наукової літератури засвідчив, що дослідження самоосвіти є однією з важливих проблем педагогічної теорії і практики, а її вивченням займалось широке коло науковців: педагогів (С. Архангельський, В. Буряк, А. Громцева, Т. Землінська, Ю. Калугін, М. Піскунов, І. Преображенська, Б. Райський, Н. Терещенко, О. Фоміна та інші), психологів (Б. Ананьєв, Л. Виготський, Г. Костюк, О. Леонтєв та інші), філософів (О. Бурлука, Б. Гершунський та інші), соціологів (І. Грабовець, О. Шукліна та інші). Питання самоосвіти вчителів і студентів педагогічних спеціальностей як однієї з форм підвищення їх професійної майстерності розглядалися І. Барсуковим, М. Бондаренком, І. Вертилецькою, В. Іщенко, Г. Коджаспіровою, М. Косенком, О. Малихіним, І. Наумченком, М. Рогозіною, Н. Сидорчук, Р. Скульським, В. Шпак та іншими.

Інформатизація суспільства, розвиток і поширення комп'ютерних комунікацій суттєво вплинули на освітній процес. Зростаючу роль самоосвіти в інформаційному суспільстві висвітлено А. Андрєєвим, В. Корвяковим, В. Надеїним, Є. Полат, Г. Серіковим, М. Солдатенком, О. Шукліною та іншими, використання інформаційних технологій у якості засобу самоосвіти розглянуто Є. Ганіним, Ю. Калугіним, О. Локтюшиною, О. Статіровою, О. Федоровою, С. Яшановим та іншими, проте поза увагою залишились виявлення і вивчення особливостей самоосвіти, що забезпечують

ефективність її здійснення в сучасному інформаційно-навчальному середовищі. Крім того, недостатньо приділяється спеціальної уваги цілеспрямованому формуванню у майбутніх фахівців компетентності самоосвіти з орієнтацією на використання нових засобів інформаційно-комунікаційних технологій.

Актуальність дослідження вивчення питань щодо сутності компетентності самоосвіти майбутнього педагога в умовах інформаційно-навчального середовища і пошуку адекватних шляхів її формування в навчальному процесі загострюється необхідністю подолання суперечностей між нагальною потребою в реалізації концепції освіти впродовж життя і недостатністю теоретичних досліджень, присвячених проблемам самоосвіти в умовах інформатизованого суспільства; між потужним самоосвітнім потенціалом сучасного інформаційно-навчального середовища у вищих навчальних закладах і незадовільним ступенем його використання студентами; між необхідністю приділення спеціальної уваги формуванню компетентності самоосвіти у майбутніх педагогів і відсутністю ґрунтовних технологічних розробок в означеному напрямі.

Навчально-методичний посібник адресовано викладачам та студентам вищих педагогічних закладів освіти, слухачам системи післядипломної освіти вчителів. Він буде корисним усім науковцям, що досліджують проблеми впровадження інформаційних технологій у навчально-виховний процес, аспірантам і докторантам, які працюють у цій галузі.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ САМООСВІТИ В УМОВАХ СУЧАСНОГО ІНФОРМАЦІЙНО-НАВЧАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА

1.1. Поняття самоосвіти в психолого-педагогічних дослідженнях

На теренах сьогодення освіта є соціальною та духовною опорою життєдіяльності людей, виступає надзвичайно важливим фактором створення високоефективної економіки на принципово новій технологічній основі. Саме тому майбутнє буде за тією цивілізацією, яка максимально забезпечуватиме розвиток системи освіти як основного фактора економічного та соціального прогресу суспільства. Освіта завжди віддзеркалювала процеси, що відбуваються в суспільстві. Тенденція стрімкої зміни ідей, поглядів, технологій зумовлює потребу у фахівцях інноваційного типу: ініціативних, високомобільних, здатних самостійно здобувати, розширювати та оновлювати свої знання, конкурентоспроможних на динамічному ринку праці. Безумовно, великого значення набуває проблема формування в студентів компетентності самоосвіти. Навчити їх самостійно учитися, озброїти їх знаннями, вміннями, необхідними для саморозвитку в процесі подальшої освіти, – одне з найважливіших завдань вищого закладу освіти [55; 119; 125; 140]. Сучасна людина як ефективний творець власного розвитку повинна вміти будувати свою життєдіяльність, володіти внутрішньою гнучкістю, мати різнобічні інтереси, розуміти цінність самовдосконалення, головною умовою якого є самоосвіта [160].

Базовою понятійною основою нашого дослідження є категорія «компетентність самоосвіти». Вона є симбіозом інтегративних понять «самоосвіта» та «компетентність», які тлумачаться досить неоднозначно у зв'язку з їх широким використанням у багатьох науках: психології, педагогіці, філософії, соціології, фізіології тощо.

З розвитком суспільства сенс самостійного набуття знань значно розширюється та поглиблюється. Адже темпи науково-технічного прогресу, вимоги сучасного ринку праці такі, що знання, одержані за період навчання, потребують подальшого повсякчасного оновлення та вдосконалення. З метою ґрунтовного аналізу поняття «самоосвіта» нами простежено еволюцію поглядів учених різних часів щодо трактування його [68].

Аналіз літературних джерел переконливо свідчить, що у вітчизняній та зарубіжній педагогіці й педагогічній психології існують достатньо глибокі теоретичні й практичні доробки, спрямовані на формування навичок та вмінь самостійної діяльності людини в навчанні, у праці. Ученими досліджувалися психологічна природа самоосвіти [14; 95; 89], її педагогічні основи [16; 20; 45; 46; 125; 64; 93; 135]. Зокрема, висвітлювалися сутність, структура та зміст самоосвіти [106; 107; 108; 111; 132], питання організації самоосвіти школярів [28; 45; 46; 56; 124; 135; 138; 146; 153], особливості організації самоосвіти студентів [16; 30; 61; 122; 143; 144; 156]. Питання самоосвіти майбутніх педагогів розглядалися в працях І. Барсукова, М. Бондаренка, Т. Борисової, М. Косенка, О. Малихіна, І. Наумченка, М. Рогозіної, Н. Сидорчук, В. Скар, В. Шпак та інших. Однак поза увагою вчених залишилася важлива проблема формування в майбутніх педагогів компетентності самоосвіти в умовах сучасного інформаційно-навчального середовища (ІНС), реалізованого у вищому закладі освіти.

Провідне місце практично у всіх наукових працях з питань самоосвіти посідає проблема формування готовності до її здійснення. С. Архангельський запропонував розуміти самоосвіту як готовність людини до самостійного творчого оволодіння знаннями, уміннями та навичками [20]. У сучасній психолого-педагогічній і методичній літературі є різні трактування поняття «готовність». З точки зору психології готовність визначається як умова успішного виконання діяльності (К. Абульханова-Славська [14], О. Леонт'єв [100]); особливий психічний стан, попередня умова здійснення будь-якої діяльності (М. Д'яченко [51]); диференціююча активність, що націлює

особистість на майбутню діяльність (І. Мошкова [109]); регулятор діяльності (Н. Тализіна [150]); здатність до діяльності, наявність визначених здібностей (К. Платонов [126]); психологічний стан, що виникає в суб'єкта для задоволення якої-небудь потреби (А. Петровський [119]). У педагогічних дослідженнях *готовність до самоосвіти* представлена як: процес оволодіння особистістю всіма компонентами самоосвітньої діяльності, наявність глибоких і міцних знань, дієвих мотивів, що спонукають особистість до неперервної освіти, розвиток умінь і навичок самостійної розумової діяльності, самоорганізації пізнавальної діяльності, що потребує також додаткових вольових зусиль (А. Громцева [45, 18-19]); внутрішній стан, який дозволяє успішно здійснювати цю діяльність за наявністю відповідних умов (Б. Райський [135], М. Скаткін [146]); інтегративний стан, у якому особистість перебуває в конкретний момент часу, як синтез якостей особистості, внутрішні умови, які забезпечують принципову можливість здійснення процесу самоосвіти (Г. Серіков [143; 144]); стійке прагнення та сформоване вміння самостійно, активно, творчо розширювати та поглиблювати набуті знання, застосовувати їх на практиці в суспільно значимих цілях (А. Резнік [138]); такий психічний стан особистості, за якого людина глибоко розуміє значення самоосвіти, знає, яким чином її здійснювати, і має необхідні для цього вміння й навички (Н. Терещенко [153]); складний сплав знань, умінь і навичок навчальної праці, ціннісних орієнтацій особистості, інтелектуальних, організаторських, моральних і вольових якостей (П. Підкасистий та інші [123]); наявність розвиненої активної потреби в знаннях та неперервному їх поповненні, а також визначена сума педагогічних умінь та навичок організації самостійного пошуку інформації з метою задоволення пізнавального інтересу (Г. Коджаспірова [88]). Готовність до педагогічної самоосвіти – цілісна характеристика особистості вчителя, що відображає вміння організовувати й здійснювати педагогічну самоосвіту [175].

Вищезазначене дозволяє зробити висновок, що готовність до самоосвіти передбачає наступне: людина, поставивши перед собою нове завдання, здатна виявляти прогалини у своїх знаннях й уміннях, формулювати запит на інформацію, оцінювати необхідність тієї або іншої інформації для своєї діяльності, здійснювати інформаційний пошук з використанням різних засобів, отримувати інформацію із джерел різних видів. У роботах Г. Серікова [39; 143; 144] детально розглянуті методологічні проблеми формування готовності до самоосвіти, де самоосвіта тлумачиться як освоєння соціального досвіду, що здійснюється на добровільних засадах, з метою накопичення нових знань, для підвищення якості власної підготовки до участі в професійно-трудовій діяльності та суспільному житті, а також для задоволення інших особистих потреб. Деякі дослідники виокремлюють соціально-педагогічні характеристики готовності майбутнього педагога до самоосвітньої діяльності, а саме: спрямованість на безперервну самоосвітню діяльність, перспективність, постійний пошук, осмислення та затвердження нових значень професійної педагогічної діяльності; висока адаптивність до змін у педагогічній діяльності, мобільність у застосуванні новітніх програм та технологій; готовність до свідомої корекції власної професійної діяльності, поведінки та ставлення; відкритість новому досвіду, професійна активність, творча індивідуальність, готовність до розв'язання креативних завдань; самокритичність, відповідальність, доцільність; перспективність у стосунках, постійне підвищення рівня спілкування, комунікації з іншими суб'єктами взаємодії [40].

Як бачимо, до визначеннях поняття «самоосвіта» існують різноманітні підходи, що підтверджує його складність і багатоплановість [164; 173]. Самоосвіта визначається як: вид пізнавальної діяльності [29; 42; 56; 87; 120]; процес пізнання [135]; вид навчання [118]; невід'ємна його частина [43]; форма набуття та поглиблення знань [31; 121]; складова частина самовиховання, удосконалення особистості [42; 87]; форма неперервного продовження загальної та професійної освіти [16; 125]; готовність людини до

самостійного творчого оволодіння знаннями, уміннями та навичками [20]; система внутрішньої самоорганізації щодо засвоєння досвіду поколінь, спрямована на власний розвиток, засіб саморозвитку творчого задатку в особистості [140]; самостійна пізнавальна діяльність людини, спрямована на досягнення певних особистісно значущих цілей: задоволення загальнокультурних запитів, пізнавальних інтересів у будь-якій сфері діяльності, підвищення професійної кваліфікації [52] тощо. Ретроспективний аналіз сутності поняття «самоосвіта» засвідчує, що в процесі розвитку суспільства самоосвіта стає соціальним явищем і процесом, який починає безпосередньо впливати на працю, побут, структуру вільного часу, умови життя представників усіх вікових і соціальних груп [3].

Суспільні процеси зумовлюють зміну парадигми освіти, що, у свою чергу, так чи інакше впливає на особистість як її невід'ємний компонент. Об'єктивні вимоги, що висуває суспільство до людини, визначають її потреби в знаннях, самоосвіті, самовдосконаленні. У ХХІ ст. проблема самоосвіти набула важливого значення для учнів і студентів вищих навчальних закладів, охоплюючи педагогічні, що пов'язане з посиленням ролі самостійної роботи в навчальному процесі з його спрямованістю на самоосвіту відповідно до Болонської декларації. Трансформації в розумінні поняття «самоосвіта» висвітлюють його соціальне спрямування, тісний зв'язок із запитом часу.

Самоосвіта є умовою розвитку, самоствердження та самореалізації особистості й складовою навчання її протягом життя. Вибір індивідуальної траєкторії або програми самоосвіти є прерогативою особистості, тому вона регулюється особисто суб'єктом освітньої діяльності. Самоосвіта нерозривно пов'язана із самовихованням, оскільки вона сприяє виробленню в людини цілеспрямованості, волі в досягненні мети [52, 798-799].

Характеристичні ознаки самоосвіти

Для виявлення суттєвих відмінностей, що вирізняють самоосвіту поміж інших, суміжних понять, наприклад, самостійної роботи, нами

систематизовано її *характеристичні ознаки*: самостійність, добровільність, керованість самою особистістю, спрямованість на задоволення пізнавальних потреб та інтересів, неперервність. Теоретичний пошук вищезазначених ознак базується на аналізі й зіставленні основних параметрів самоосвітньої та самостійної навчальної діяльності студентів (табл. 1.1), що дозволяє краще усвідомити взаємозалежність і взаємовплив обох процесів, більш предметно підійти до вибору засобів і методів ефективного формування в студентів компетентності самоосвіти.

Самоосвіта майбутнього вчителя як педагогічна категорія

Проведений аналіз психолого-педагогічних досліджень (А. Айзенберг, С. Архангельський, М. Бондаренко, В. Буряк, Н. Бухлова, С. Гончаренко, А. Громцева, Г. Коджаспірова, Н. Косенко, П. Пшебильський, Р. Скульський та інші) свідчить про складність і багатоаспектність поняття «самоосвіта». На основі зіставлення думок низки авторів нами було систематизовано *характеристичні ознаки самоосвіти* (самостійність, добровільність, керованість самою особистістю, спрямованість на задоволення пізнавальних потреб та інтересів, неперервність), визначено її функції: соціальні (ре-соціалізація, соціальні захищеність та інтеграція особистості), особистісні (самовдосконалення й самоствердження особистості, самореалізація в професійній діяльності), професійно-педагогічні (адаптивна, компенсаторна, інформаційна та розвивальна). Зазначене дало підставу прийняти для використання в межах нашої роботи таке визначення: *самоосвіта майбутнього педагога* є добровільною, самостійною індивідуально-пізнавальною діяльністю, керованою самою особистістю та спрямованою на неперервне самовдосконалення щодо реалізації соціальних, особистісних та професійно-педагогічних функцій.

У працях М. Бондаренка, І. Грабовець, А. Громцевої, І. Калошиної, Т. Лізньової, О. Малихіна, Г. Серікова, Н. Терещенко, В. Шпак та інших визначено етапи здійснення самоосвіти (постановка мети, планування,

організація, реалізація, рефлексія), кожен з яких потребує сформованості певних умінь.

Таблиця 1.1

Порівняння самостійної й самоосвітньої діяльності студентів

Параметри порівняння	Види діяльності студентів	
	самостійна	самоосвітня
Мета	визначається викладачем	визначається самим студентом
Місце	провідне	додаткове
Мотиви	соціально значущі, навчальні	соціально значущі, суб'єктивно значущі
Характер	обов'язковий	добровільний
Зміст	визначається державними програмами	визначається самим студентом
Характер керування	викладач визначає джерела, прийоми роботи, її обсяг; викладач керує роботою, контролює, коригує, виправляє	особистість визначає джерела, прийоми роботи, її обсяг
Результати	результати роботи оцінюються, батьками, громадськістю, самим студентом	результати оцінюються самим студентом, колективом
Організація	організується викладачем як колективна, індивідуальна	організується особистістю, групами, об'єднаннями студентів як індивідуальна, групова, колективна

Види самоосвіти

У результаті аналізу визначень самоосвіти до її векторного спрямування можна віднести наступне: становлення, розвиток та удосконалення свого освітнього потенціалу, розвиток інтелектуальних здібностей [42]; досягнення визначеної особистістю і (чи) суспільно значимої мети: задоволення пізнавальних інтересів, загальнокультурних та професійних запитів і підвищення професійної кваліфікації [87]; задоволення пізнавальних потреб та інтересів [135]; придбання систематичних знань у якій-небудь галузі науки, техніки, культури, політичного життя тощо [121]; удосконалення знань суб'єкта цієї діяльності не лише в межах навчальної програми [138]; здобуття нових знань [124]; досягнення мети вдосконалення освіти; задоволення потреб в ідентифікації, соціалізації, самореалізації, самовдосконаленні для досягнення життєвих цілей відповідно до суспільних вимог [29].

Указані вище характеристичні ознаки самоосвіти детермінують різноманітні підходи щодо визначення її видів (Додаток А.1), при виділенні яких використовуються такі критерії: спрямованість; тимчасова характеристика; просторовий тип організації; зв'язок з навчальним процесом; механізм вольових дій; тимчасова локалізація; сфери самоосвіти; віковий; змістовний (мета самоосвіти, потреби, інтереси, мотиви, ціннісні орієнтації, установки особистості); суб'єктний (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Класифікація видів самоосвіти

Критерій	Види
спрямованість	<ul style="list-style-type: none"> • загальна та спеціальна (Пшебильський П.) • особистісна та професійно-особистісна (Шпак В.)
тимчасова характеристика	<ul style="list-style-type: none"> • регламентована й нерегламентована • ситуативна й інтегративна (Шпак В.) • систематична та несистематична
просторовий тип організації	<ul style="list-style-type: none"> • інституціоналізована й неінституціоналізована
зв'язок з навчальним процесом	<ul style="list-style-type: none"> • автономна й супутня (Громцева А.) • фонові загальноосвітня; фонові педагогічна; перспективна професійна й актуальна педагогічна (Коджаспірова Г.)
механізм вольових дій	<ul style="list-style-type: none"> • потенційована й реалізована
тимчасова локалізація	<ul style="list-style-type: none"> • здійснюється в робочий час або у вільний час
сфери самоосвіти	<ul style="list-style-type: none"> • професійна, соціокультурна, релігійна, моральна, економічна, правова, політична, сімейно-побутова тощо
віковий	<ul style="list-style-type: none"> • дитяча, шкільна, підліткова, студентська • самоосвіта дорослого населення
змістовний	<ul style="list-style-type: none"> • професійна й загальноорозвивальна
суб'єктний	<ul style="list-style-type: none"> • індивідуально-особистісна, соціально-групова, соціетальна

Як бачимо, самоосвіта поєднується з практичною діяльністю людини, з виробленням у собі вмінь і навичок самостійної роботи, здобуттям необхідної для практики інформації. Особливо гостро постає питання про теоретичне обґрунтування професійної самоосвіти, що визначається як система знань, практичних умінь і навичок у певній галузі професійної діяльності, яких набуває людина за власною ініціативою в процесі самостійної роботи протягом усього життя [105]. У результаті розв'язання все більш складних професійних, виробничих, технічних задач формується професійна майстерність. Дослідники нерозривно поєднують необхідність

залучення студентів до самоосвіти з їх майбутнім професійним становленням і вдосконаленням.

Самоосвіта передбачає розвиток учителя як особистості й професіонала, сприяє підвищенню рівня його професійної компетентності й удосконаленню професійно-особистих якостей, педагогічних здібностей і практичних умінь. **К. Ушинський** наголошував, що найважливішою професійною якістю особистості педагогів є постійне прагнення до самовдосконалення, яке передбачає саморозвиток, самовиховання, самоосвіту. Видатний дидакт вважав, що «вчитель живе доти, допоки він навчається; як тільки ж перестає вчитися, у ньому вмирає вчитель». Сьогодні цей вислів набуває нової актуальності. Притаманна нашому часу динамічність розвитку науки й технологій вимагає від педагога вмінь підвищувати свій професійний потенціал, збагачувати предметні знання, удосконалювати методичні підходи. Перед майбутнім педагогом постає задача – постійно збагачувати знаннями самого себе й у той же час навчити учнів самостійно «здобувати знання». Самоосвіта педагога є творчим процесом оволодіння ним професійними педагогічними знаннями як особистісними цінностями на основі усвідомлення власних освітньо-розвивальних цілей і потреб суспільства у кваліфікованих фахівцях [139].

Вагомий внесок у теорію та практику самоосвіти зробив **А. Макаренко**. Власний педагогічний досвід дозволив йому сформулювати ряд теоретичних положень з питань самовиховання та окреслити вимоги до вчителя, серед яких – прагнення до новацій, нестандартного розв'язання педагогічних задач, сміливість у виборі методичного впливу на вихованців. Він був упевнений, що вчитель не може обмежуватися тим запасом знань, який він одержав свого часу в закладі освіти. На його думку, тільки завдяки самоосвіті й самовихованню (які невід'ємні одне від одного) учитель може стати справжнім майстром своєї справи [104].

Педагогічна спадщина **В. Сухомлинського** містить цілу низку праць, присвячених формуванню особистості й професійному становленню вчителя,

зокрема теоретичним основам його самоосвіти. У розумінні автора, сутність самоосвіти полягає «у єдності оволодіння знаннями ... та тієї самостійної інтелектуальної роботи вдома над книгою, в якій виражається довготривалий процес становлення нахилів, здібностей, покликання» [170].

Сучасні вчені, спираючись на педагогічну спадщину видатних дидактів, висвітлюють сутність **професійної педагогічної самоосвіти** майбутніх вчителів як:

- цілеспрямовану, самостійну діяльність з удосконалення та оволодіння новими спеціальними психолого-педагогічними та методичними знаннями, які необхідні в практичній діяльності вчителя (В. Скнар (1982) [147]);
- таку форму творчої діяльності, у процесі якої майбутні вчителі не тільки досягають раніше намічених цілей, але й здійснюють самовиховну роботу, розвиваючи свою почуттєво-емоційну сферу, формуючи переконання, культуру розумової праці (В. Шпак (1994) [161]);
- багатокомпонентну, спеціально організовану, самостійну, систематичну, пізнавальну особистісно й професійно значиму діяльність, що містить у собі загальноосвітню, предметну, психолого-педагогічну й методичну самоосвіту, кожна з яких являє собою багаторівневі утворення, взаємозалежні й взаємопов'язані між собою (Г. Коджаспірова (2000) [87]);
- систему знань, практичних умінь і навичок у певній галузі трудової діяльності, якої набуває людина за власною ініціативою в процесі самостійної роботи протягом усього життя (О. Малихін (2000) [105]);
- процес, зумовлений організаційно-педагогічними та соціально-психологічними чинниками, під впливом яких майбутній учитель може самостійно визначати власні освітні цілі та засоби їх досягнення, на основі чого реалізовувати пізнавальні інтереси та потреби, розвивати інтелектуальні та особистісні якості (Н. Сидорчук (2001) [145]);
- основну форму підвищення професійної компетентності, яка складається з удосконалення знань та узагальнення педагогічного досвіду шляхом цілеспрямованої самоосвітньої роботи (Е. Рапацевич (2005) [120]);

•добровільну, активну, ціннісно-смыслову, мотиваційну, творчу професійну діяльність, яка спрямована на освоєння сучасних педагогічних ідей і технологій, забезпечує особистісно-професійне зростання педагога, підвищення якості освіти й виховання учнів, передбачає самостійне оволодіння сукупністю педагогічних цінностей, ідей, сучасних технологій, ситуацій творчості, загальною культурою (О. Безніско (2007) [23]).

Метою професійно-педагогічної самоосвіти є професійне й особисте самовдосконалення, що дозволяє досягти високого загальнокультурного рівня, професійної компетентності, підвищення результативності педагогічної діяльності, педагогічної майстерності й творчого ставлення до справи [23]. Під самоосвітою вчителя розуміють його ініціативну пізнавальну діяльність, що охоплює систематичний пошук необхідної інформації (її генерацію й презентацію) з індивідуальної методичної теми; сприяє накопиченню нових знань, розвитку професійних умінь і набуттю нового продуктивного досвіду самоосвіти; дозволяє самостійно розв'язувати на практиці особисто й суспільно значущі освітні цілі, вибираючи адекватні поставленим задачам способи досягнення якості педагогічної праці [35]. Самоосвіта, яка забезпечує особистісно-професійне зростання вчителя, здійснюється як безперервний процес, зміст якого спрямований на самопізнання й самовдосконалення вчителем себе як педагога, людини, особистості, індивідуальності, на оволодіння інноваційними освітніми ідеями й технологіями, способами творчої педагогічної діяльності [23].

Культура професійної самоосвіти педагога – один з елементів організації всього навчально-виховного процесу в педагогічному навчальному закладі – передбачає багатокomпонентну діяльність учителя, що містить загальноосвітню, предметну, психолого-педагогічну й методичну самоосвіту, кожна з яких є багаторівневими утвореннями, взаємопов'язаними і взаємопроникаючими одна в одну. Загальноосвітня самоосвіта містить загальноосвітню інформацію, знання, уміння й навички, що мають

загальнопедагогічну цінність і велике значення для підвищення предметної кваліфікації. Предметна самоосвіта охоплює читання спеціальної предметної літератури, відвідування спеціальних занять, курсів, семінарів тощо. Психолого-педагогічна самоосвіта передбачає поглиблене вивчення педагогічної й психологічної літератури, оскільки найбільші труднощі вчитель відчуває у сфері психологічної компетентності й відбору засобів впливу на своїх вихованців й організації взаємодії з ними. Методична самоосвіта полягає в шліфуванні методики викладання шляхом читання спеціальної літератури, вивчення педагогічного досвіду, аналізу власної діяльності [86].

Професійна самоосвіта вчителя містить такі види: фонову загальноосвітню; фонову педагогічну; перспективну професійну й актуальну педагогічну. Фонова загальноосвітня самоосвіта – самостійна пізнавальна діяльність, частина природного життя студента, не вимагає спеціальної організації й планування: читання художньої літератури й періодичних видань, дитячої літератури, перегляд окремих телепередач, прослуховування радіо, відвідини кіно, театрів, музеїв, виставок; участь в екскурсіях, лекторіях, всіяких курсах. Фонова педагогічна самоосвіта – перегляд і читання педагогічної періодики й нових книг з педагогіки, психології, методики, створення особистої бібліотеки і її систематизація, накопичення й класифікація різних матеріалів для використання в навчальній роботі. Перспективна професійна самоосвіта – робота студента над певною предметною або психолого-педагогічною, методичною проблемою, розрахована на достатньо тривалий термін: написання рефератів, курсових і дипломних робіт. Актуальна педагогічна самоосвіта – робота над окремими, найсуттєвішими труднощами у своїй навчальній діяльності [87].

Функції самоосвіти

Наступний етап у дослідженні сутності самоосвіти полягає в обґрунтуванні теоретичних положень щодо її функцій. За висловом О. Шукліної, «самообразование есть само образование» [163], тому

необхідно функції самоосвіти співвідносити з функціями освіти. Самоосвіта посідає особливе місце в структурі освіти як спосіб і форма діяльності, однак відрізняється більшим динамізмом та творчим потенціалом, будучи джерелом розвитку інтелектуальних ресурсів людини, і, відповідно, має власні функціональні характеристики. У якості суб'єкта самоосвіти апріорі виступає особистість, яка в результаті даної діяльності задовольняє цілий ряд своїх потреб та соціалізується. Отже, розглядаючи функції самоосвіти, доцільно застосовувати два аспекти: реалізацію потреб особистості та її соціалізацію.

На підставі аналізу наукових праць М. Князева [84], Т. Лізньової [102], Г. Серікова [144], О. Шукліної [163] та інших нами систематизовано соціальні, особистісні та професійно-педагогічні функції самоосвіти (рис. 1.1). Професійно-педагогічна самоосвіта майбутнього педагога інтегровано реалізує адаптивну, компенсаторну, інформаційну та розвивальну функції. Зокрема, адаптивна функція дозволяє педагогу постійно пристосовуватися до мінливого світу, нових умов професійної діяльності; компенсаторна й інформаційна реалізується в здобутті професійних знань, умінь, навичок, у розширенні кругозору, засвоєнні нової інформації, у самостійному накопиченні знань; розвивальна – передбачає формування здатності до активної й компетентної участі в перетворенні себе, своєї педагогічної діяльності, безперервне збагачення творчого потенціалу особистості. Зазначимо, що функції самоосвіти не слід розглядати як відокремлені одна від одної: вони взаємодіють між собою, що залишає поле для подальшого їх дослідження.

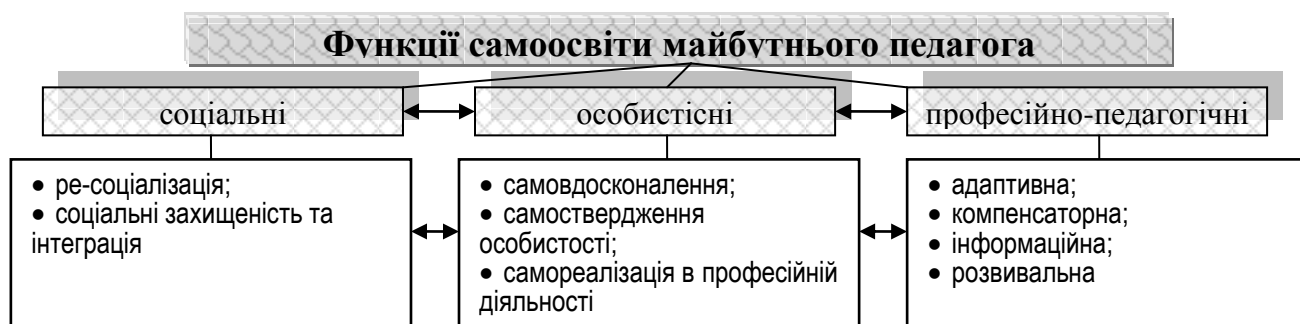

Рис. 1.1. Функції самоосвіти майбутнього педагога

Таким чином, вищезазначене дало змогу прийняти для використання в межах нашої роботи таке визначення: *самоосвіта майбутнього педагога є добровільною, самостійною індивідуально-пізнавальною діяльністю, керованою самою особистістю та спрямованою на неперервне самовдосконалення щодо реалізації соціальних, особистісних та професійно-педагогічних функцій.*

Аналіз психолого-педагогічних джерел дозволив з'ясувати, що дослідники не завжди чітко розрізняють, а почасти й підміняють поняття «самонавчання», «самоосвіта» й «самоосвітня діяльність». Так, **самонавчання** є усвідомленою діяльністю, спрямованою на організацію й удосконалення власної навчально-пізнавальної діяльності, а також передбачає здатність ставити перед собою навчальну мету, знаходити шляхи її досягнення, оцінювати результативність навчання, показником високої мотивації навчання, активності, здатності до саморегуляції [148, 41]. Крім того, це процес отримання людиною знань шляхом власних устремлінь та самостійно вироблених засобів [87], процес безпосереднього одержання людиною досвіду поколінь за допомогою власних устремлінь і самим обраних засобів [149, 33]. Ми вважаємо, що самонавчання – форма самостійної організації особистістю пізнавального процесу.

Співвідношення між поняттями «самоосвіта» й «самоосвітня діяльність» доцільно розглядати як потенційне – актуальне, когнітивне – особисте, дане – освоєне, ціле – часткове. О. Кочетов підкреслює, що самоосвіта – це результат освіти, але водночас це ще й умова високого рівня освіти, передумова успішного оволодіння майбутньою професією [96]. Самоосвіта є діяльністю по самонавчанню, результатом якої є інтелектуальні зміни, що відбуваються в суб'єкті; «цілеспрямована пізнавальна діяльність, керована особистістю» (А. Громцева [45]); заданий зміст самоосвітньої діяльності, який необхідно освоїти, щоб бути компетентним (В. Корвяков [93]). У свою чергу, самоосвітня діяльність студентів – це процес і результат розвитку умінь постановки навчальної задачі; реалізації

навчальних дій і операцій за рішенням задачі; контролю й оцінки результату [122]; складний, багатогранний, безперервний, творчий процес, результати якого мають двостороннє значення: вдосконалення й розвиток професійної діяльності вчителя і якісні зміни його особистості; об'єктивно-суб'єктивна форма вияву активного ставлення особистості до пізнання, яке спрямоване на оволодіння, поглиблення і вдосконалення нових знань, умінь, навичок, розвиток розумових сил і здібностей, перетворення інтелектуального рівня [23]. Під самоосвітньою діяльністю розуміється, з одного боку, цілеспрямована й систематична пізнавальна діяльність студента, у процесі якої він самостійно вдосконалює свої компетенції, унаслідок чого відбувається якісний розвиток його особистості; з іншого – сукупність декількох «само-» діяльностей, основою яких є пізнання себе, установлення цілей, оцінка своїх можливостей, здібностей, якостей, що сприяють або перешкоджають самоосвіті [110; 152]. Зокрема, Н. Бухлова пропонує розглядати самоосвітню діяльність як сукупність декількох «само-»: самооцінка (вміння оцінювати свої можливості), самооблік (уміння брати до уваги наявність своїх можливостей), самовизначення (вміння вибирати своє місце в житті, у суспільстві, усвідомити свої інтереси), самоорганізація (вміння знайти джерело пізнання й адекватні своїм можливостям форми самоосвіти, планувати, організовувати робоче місце та діяльність), самореалізація (реалізація особистістю своїх можливостей), самокритичність (уміння критично оцінювати переваги та недоліки власної роботи), самоконтроль (здатність контролювати свою діяльність), саморозвиток (результат самоосвіти) [32].

Таким чином, спираючись на роботи Е. Безніско, Г. Серікова, В. Корвякова, Ю. Кулюткіна, В. Надеїна, М. Петрової, Л. Теплих, ми встановили, що вказані поняття мають деякі спільні складові, такі як уміння, досвід діяльності, обізнаність у певній галузі знань. У рамках нашого дослідження під *самоосвітньою діяльністю майбутнього педагога* будемо розуміти спосіб реалізації й успішного втілення в діяльності того або іншого

змісту самоосвіти, спрямованого на досягнення певної особисто й суспільно значущої освітньої мети, якісну зміну особистості в процесі самостійного здобуття нових знань, яка орієнтує його на проектування особистих досягнень і підвищення професійної компетентності. Здатність до самоосвіти стає персональним ресурсом особистості, що дозволяє суб'єкту діяти в різноманітних ситуаціях на шляху до професійної компетентності.

Етапи самоосвіти

У структурі самоосвіти А. Громцева виокремлює мотиваційний, цілепокладальний (орієнтаційний), процесуальний, організаційний, енергетичний та оцінювальний компоненти та зазначає, що людина буде здатна до її здійснення лише за умови оволодіння всіма вказаними взаємопов'язаними компонентами [46]. Аналогічно І. Калошина виділяє мотиваційний (потреби, інтереси, мотиви), орієнтаційний (сприйняття мети самоосвіти, здатність планувати й прогнозувати діяльність), змістовно-операційний (наявність системи провідних знань у конкретній сфері й умінь самоосвітньої діяльності), ціннісно-вольовий (воля, емоційний підйом, самозобов'язання, самопереконання, самонавіювання, самонаказ), оцінювальний (самоконтроль, самоаналіз і самооцінка) компоненти самоосвітньої діяльності [63]. На думку А. Резніка, готовність до самоосвіти містить ідейно-моральний (суспільно значущі мотиви й соціально цінні інтереси), емоційно-вольовий (наполегливе прагнення до здобування знань, їх удосконалення) та діяльно-практичний (належна освіченість, володіння прийомами роботи над книгою) компоненти, які можуть бути схарактеризовані через їх основні прояви: усвідомлення суспільної значимості знань, використання їх з метою підвищення ефективності своєї діяльності в колективі (суспільна спрямованість самоосвіти); стійкі пізнавальні потреби, захопленість процесом пізнання, цілеспрямованість і наполегливість у самостійному набутті знань, творчому їх застосуванні (психологічна готовність до самоосвіти); оволодіння найважливішими

вміннями, навичками пізнавальної роботи та основами наукової організації розумової праці (практична готовність до самоосвіти) [138, 12-13].

Аналіз результатів досліджень учених (М. Бондаренко [29], І. Грабовець [44], А. Громцева [45; 46], І. Калошина [63], Т. Лізьнова [102], О. Малихін [105], Г. Серіков [143; 144], Н. Терещенко [153], В. Шпак [161] та інші) дозволив структурувати зміст самоосвіти та визначити етапи й відповідні кроки її здійснення (рис. 1.2): постановка мети, планування, організація, реалізація, рефлексія.

Етап постановки мети передбачає виконання таких основних кроків: орієнтація та визначення мети. На підставі орієнтації (самопізнання, самооблік, самовизначення, самомотивація) визначається мета щодо самовдосконалення знань, способів діяльності, певних якостей, при цьому обов'язково передбачається кінцевий результат і засоби, за допомогою яких можна його досягти. Крім того, мета вважається прийнятною, якщо студент чітко розуміє, де практично будуть використані результати зусиль, у яких саме аспектах своєї діяльності можна застосувати напрацьоване в процесі самоосвіти. На нашу думку, цілепокладання, уміння розробляти та виконувати програми самоосвіти з урахуванням особистих і суспільних потреб є одним з найважливіших для ефективного здійснення майбутнім педагогом самоосвіти.

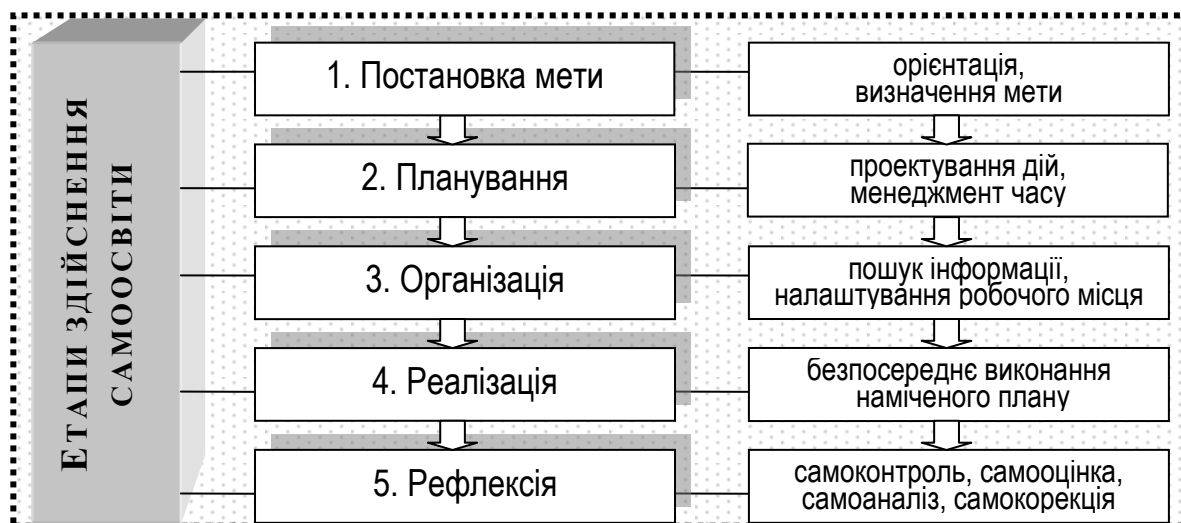

Рис. 1.2. Етапи здійснення самоосвіти

Етап планування являє собою проектування особистістю конкретних дій, спрямованих на вдосконалення знань, умінь, певних якостей через самоосвіту, а також менеджмент часу. Проектування передбачає розробку й конкретизацію певних кроків діяльності, передусім вибір джерел необхідної інформації та засобів досягнення кінцевої мети. Не менш важливим є вміння раціонально розподіляти час, що сприяє економному використанню ресурсів і водночас ефективному розв'язанню поставлених завдань.

Етап організації складається з пошуку необхідної інформації й налаштування робочого місця. Важливим елементом самоосвіти є пошук та безпосередня робота з джерелами інформації, що ґрунтується на вмінні самостійно працювати в бібліотеці, у мережі Інтернет, використовувати нові інформаційно-комунікаційні технології для задоволення самоосвітніх потреб, критично ставитися до будь-якої отриманої інформації. Організація робочого місця повинна бути раціональною, оскільки невиконання елементарних вимог призводить до зниження стійкості уваги, швидкого стомлення, невдоволеності процесом самоосвіти й до погіршення якості роботи.

Етап реалізації означає безпосереднє виконання наміченого плану щодо самовдосконалення знань, способів діяльності, певних якостей засобами самоосвіти. На цьому та попередньому етапах досить важливими вміннями є інформаційно-пошукові (пошук, відбір інформації, її використання для отримання нових знань), інформаційно-аналітичні та технологічні на базі раціонального використання інформаційно-комунікаційних технологій.

На етапі рефлексії здійснюється усвідомлення особистістю того результату, якого вона досягла в процесі самоосвіти. Його виконання передбачає самоконтроль, самооцінку, самоаналіз, самокорекцію. Протягом циклу самоосвіти студент контролює її перебіг, оцінює її якість, визначає сильні й слабкі сторони роботи на підставі порівняння набутого із запланованим. Уміння критично ставитися до своєї роботи є необхідним для адекватної оцінки отриманих результатів. Якщо після оцінки та аналізу

особистість робить висновки про неякісне виконання запланованих завдань, необхідно ставити перед собою міні-мету щодо корекції самоосвітніх дій. Рефлексивні вміння полягають у самозвітуванні щодо результативності роботи, розробці нових завдань для наступного циклу самоосвіти, визначенні напрямів її удосконалення. Результат, отриманий за такої схеми роботи, свідчить про те, що особистість упоралася з поставленими завданнями, досягла своєї мети, сприяючи тим самим власному самовдосконаленню.

Зазначимо, що на всіх указаних етапах важливе значення має емоційно-вольовий механізм щодо подолання невпевненості, лінощів, труднощів під час самоосвітньої діяльності, наявність ціннісних орієнтацій та мотивів щодо її здійснення [31]. Природно, що для успішного й ефективного проходження кожного етапу здійснення самоосвіти особистість повинна володіти певними вміннями, навичками, якостями тощо.

1.2. Особливості самоосвіти в умовах сучасного інформаційно-навчального середовища

Широке запровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освіту призвело до створення якісно нового інформаційно-навчального середовища, відмінною рисою якого є застосування зазначених технологій для супроводу пізнавальної діяльності, реалізації зв'язків між учасниками навчального процесу й доступу до світових інформаційних ресурсів освітнього призначення (С. Гончаренко, В. Красільнікова, Є. Полат та інші). Аналіз досліджень Л. Білоусової, А. Веряєва, О. Муковоза, О. Позднової, Є. Полат та інших дозволив уточнити складові інформаційно-навчального середовища (інформаційна, організаційна, програмно-методична, комунікативна, контрольна-оцінювальна) та його дидактичні функції (інструктивно-організаційна, інформаційно-когнітивна, комунікативна та контрольна-координуюча).

Розвиток сучасного суспільства відбувається на тлі глобальної інформатизації. Інформаційно-комунікаційні технології є одним

із найважливіших факторів, що впливають на формування суспільства XXI ст. [1; 9]. Будь-яка діяльність нині трактується як освітня, якщо вона має своєю метою змінити установки й моделі поведінки індивідів шляхом передачі їм нових знань, розвитку нових умінь і навичок. Важливим фактором у цьому напрямі розвитку освіти є формування компетентності самоосвіти із використанням сучасних засобів інформаційних технологій. У традиційній освіті, яка базується в основному на навчанні «віч-на-віч» і на друкованих матеріалах, технологічні елементи вкрай нерозвинені. У свою чергу нова освітня система повинна бути зорієнтована на реалізацію високого потенціалу комп'ютерних і телекомунікаційних технологій. Це потребує від людини не тільки певних знань, навичок та постійного їх оновлення, а й відкривають нові можливості для зміни професійного рівня, тобто створюють найсприятливіші умови для оптимального процесу вдосконалення професійних знань [141].

Концепції суспільства на межі XX і XXI століть досить швидко змінювалися: комунікаційне суспільство, інформаційне суспільство, суспільство, побудоване на знаннях. Професійна компетентність фахівців, їх здатність до постійного оновлення й удосконалення набутих фундаментальних знань та вмінь створюють передумови успішної діяльності в сучасному інформатизованому суспільстві. Сучасна світова освіта характеризується наступними тенденціями: еволюцією ролі знань і набуттям ними нової значущості в інформаційному суспільстві; трансформацією, розширенням поняття «освіта» (освіта перестає ототожнюватися тільки з формальним шкільним і навіть навчанням у ЗВО); переходом до концепції неперервної освіти й розвитком навчання дорослих; перетворенням знання в товар і розвитком ринкових відношень у сфері освіти; інтеграцією освітніх систем і перетворенням освіти в категорію загальноосвітніх пріоритетів.

У програмі «Освіта. Україна XXI століття» започатковано нові напрями розвитку освіти, які в Національній доктрині розвитку освіти отримали подальший розвиток і визначили основним завданням виведення освіти

України на рівень розвинутих країн [112]. Для реалізації цього завдання передбачається здійснити докорінне реформування концептуальних, структурних і організаційних засад освітянської системи. Це вимагає підготовки нового покоління педагогічних кадрів, здатного до роботи в умовах інформаційного суспільства; створення, апробації та відбору ефективних педагогічних новацій, навчальних технологій, широке використання нових інформаційних технологій для реалізації завдань, які постали перед вищою школою та інше.

У сучасному інформаційному середовищі знання постає як єдина динамічна система, як живе знання [131, 54]. Неперервну освіту (самоосвіту) сьогодні можна розглядати як унікальний механізм виживання людини й суспільства в інформаційну епоху [131, 149]. Як було зазначено нами вище (див. п. 1.1.), актуальною є проблема становлення нової парадигми освіти, яка характеризується перенесенням акцентів з освітньої діяльності на самоосвітню. Стрімко зростаючий потік інформації, зумовлений високими темпами розвитку науки й техніки, призводить до швидкого старіння професійних знань, що вимагає постійного їх оновлення та вдосконалення.

Різні аспекти інформатизації освіти приваблюють увагу дослідників: її концепція та психолого-педагогічні основи використання інформаційних технологій у навчальному процесі (В. Беспалько, В. Биков, Л. Білоусова, Б. Гершунський, М. Жалдак, Ю. Машбиць, С. Раков, Ю. Рамський, Н. Тализіна, С. Яшанов та інші); проблематика створення й використання ІНС з дидактичною метою (М. Башмаков, С. Беляєв, В. Биков, Г. Бордовський, П. Веденєєв, Б. Гершунський, Ю. Жук, А. Заваріхін, В. Извозчиков, Т. Казаріна, Л. Кайніна, В. Красільнікова, С. Лещук, О. Муковіз, Ю. Насонова, С. Поздняков, М. Резнік, І. Роберт, С. Тімкін, М. Умрик, В. Шевченко та інші).

Зростаючу роль самоосвіти в інформаційному суспільстві висвітлено А. Андрєєвим, В. Корвяковим, В. Надеїним, Є. Полат, Г. Серіковим, М. Солдатенком, О. Шукліною та іншими, використання інформаційних

технологій у якості засобу самоосвіти розглянуто Є. Ганіним, Ю. Калугіним, О. Локтюшиною, О. Статіровою, О. Федоровою, С. Яшановим та іншими, проте поза увагою залишилися виявлення й вивчення особливостей самоосвіти, що забезпечують ефективність її здійснення в сучасному ІНС.

Тлумачення поняття «інформаційно-навчальне середовище»

У психолого-педагогічних дослідженнях зустрічаються такі терміни: «інформаційне середовище», «освітнє середовище», «інформаційно-освітнє середовище», «ІНС», «інформаційне середовище навчання». Усі вони мають відношення до різних аспектів середовища й педагогіки. Зупинимось на розгляді понятійного апарату.

На думку В. Лозової і Г. Троцько, середовище – це оточення особистості, яке можна звести до трьох груп: макрофактори (суспільство, держава, планета, космос), мезофактори (етнокультурні умови, тип поселення, де живе й розвивається людина), мікрофактори (сім'я, дитячий садок, школа, позашкільні виховні заклади, групи ровесників, засоби масової інформації) [103]. Також середовище – реальна дійсність, в умовах якої відбувається розвиток людини [127, 99]. Отже, оточуючі людину суспільні, матеріальні й духовні умови існування, формування діяльності, забезпечення розвитку утворюють середовище. У такому розумінні аналізований термін будемо застосовувати й для характеристики понять «освітнє середовище», «інформаційне середовище».

Розвиток інформаційних технологій зробив інформаційний простір одним з основних елементів навколишнього середовища людини. За висловом М. Башмакова, «при організації навчального процесу не можна ігнорувати вплив інформаційного простору на передачу соціального досвіду» [22, 74]. У зв'язку з активною інформатизацією всіх сфер життєдіяльності людини набуває поширення поняття інформаційного середовища суспільства, в умовах якого безпосередньо відбувається сучасний самоосвітній процес. Інформаційне середовище суспільства трактується як сукупність інформаційних ресурсів, інформаційно-комунікаційної

інфраструктури, інформаційних продуктів і засобів інформатизації, політичних, соціально-економічних і культурних умов її реалізації, що дозволяє забезпечити істотне підвищення якості життя населення, соціально-політичну стабільність держави й перехід суспільства до стійкого розвитку.

Ю. Шрейдером уперше була запропонована концепція інформаційного середовища, яке він справедливо розглядає не тільки як провідник (сховище) інформації, але і як активний фактор, що впливає на його учасників. Дослідник зазначав, що «в книгах можна прочитати багато, але не можна з них отримати вміння читати. Інфосередовище може зберігати знання, але не може зберегти в собі вміння користуватись ними» [162]. Звідси однією з особливостей інформаційного середовища є те, що воно надає потенційну можливість отримання необхідних даних, гіпотез, теорій тощо, а вміння реалізувати цей потенціал, тобто отримувати інформацію й перетворювати її в знання, необхідно здобувати в процесі навчання.

Сучасні педагоги висловлюють досить різні погляди щодо розуміння поняття «інформаційне середовище». Так, це – система засобів спілкування з людським знанням, яка слугує для зберігання, структурування й подання, передачі, опрацювання й збагачення інформації, що становить зміст накопиченого знання [22]; інформація про предметну область, не зафіксовану явно в інформаційній системі, але застосовувану користувачами [155]. Як бачимо, інформаційне середовище досліджується в багатьох аспектах: як система форм комунікації, що склалися історично; як одна зі сторін діяльності, причому людина розглядається як учасник комунікаційного процесу, здатна подати особисте знання в тій формі, у якій воно може бути відчужено, тобто у формі інформації, і сприйняти та перетворити її у своє особисте знання; як створена всім суспільством інформаційна інфраструктура, що дозволяє здійснити комунікативну діяльність у масштабах, які відповідають рівню розвитку цього суспільства: видавництва, бібліотеки, інформаційні центри, банки даних, засоби масової інформації тощо.

Масове застосування комп'ютерної техніки мало наслідком якісні зміни в середовищі навчання, що позначилося на появі нового терміну – «інформаційно-навчальне середовище». У Концепції інформатизації [91, 4], а також за В. Биковим [25, 187], навчальне середовище розглядається як штучно побудоване середовище, структура й складові якого сприяють досягненню цілей навчально-виховного процесу. Складові виступають як атрибути середовища, визначаючи його змістову й матеріальну наповненість, тобто є ресурсом, що включається в діяльність учасників навчально-виховного процесу за необхідністю, набуваючи при цьому ознак засобів навчання. У структурі навчального середовища В. Биков виділяє декілька складових, серед яких є технологічна, що містить інформаційно-комунікаційні технології. Однак, вони можуть бути не тільки елементом системи, а й засобом побудови такої структури, за умови відповідності цільовій складовій навчального середовища. У такому випадку доцільно говорити про ІНС як його різновид.

Термін «інформаційне середовище навчання» почав використовуватися з середини 80-х років у зв'язку з якісними змінами в характері впровадження суспільством навчальної інформації [1; 13]. Поряд з ним зустрічаються терміни «інформаційно-освітнє середовище» та «інформаційно-навчальне середовище». Однак їх слід розрізняти. Так, у першому випадку це – певним чином зв'язані між собою освітні установи, які перебувають в умовах інформаційного обміну, що організується спеціальними програмними засобами [90]; багатоаспектна цілісна, соціально-психологічна реальність, що надає сукупність необхідних психолого-педагогічних умов, сучасних технологій навчання й програмно-методичних засобів навчання, побудованих на основі сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, які забезпечують супровід пізнавальної діяльності й доступ до інформаційних ресурсів [97].

Телекомунікаційне інформаційно-освітнє середовище – це віртуальне середовище, що забезпечує своїх учасників інформаційними, навчальними й

методичними ресурсами, а також засобами здійснення навчальної, навчаючої та спільної діяльності на базі глобальних комп'ютерних комунікацій [49, 80].

Теоретичні та практичні аспекти ІНС стають предметом дослідження таких учених, як: А. Веряєв, С. Лещук, В. Лискова, О. Муковіз, О. Ракітіна, Ю. Рамський, М. Умрик, І. Шалаєв та інших. ІНС дослідники визначають як: сукупність умов, які сприяють виникненню й розвитку процесів інформаційно-освітньої взаємодії між тими, хто навчається, викладачем і засобами нових інформаційних технологій, а також формуванню пізнавальної активності за умови наповнення компонентів середовища (різні види навчального, демонстраційного обладнання, програмні засоби й системи, навчально-наочні посібники тощо) предметним змістом конкретного навчального курсу [43, 149]; системно організовану сукупність організаційно-педагогічних, психолого-дидактичних, комунікаційних і програмно-технічних заходів та засобів цілеспрямованого процесу навчання й розвитку людини як основи інтелектуального, культурного, духовного, соціального та економічного поступу суспільства й держави в цілому [92].

С. Лещук під навчально-інформаційним середовищем розуміє систему інформаційно-комунікаційних та традиційних засобів, спрямованих на організацію та проведення навчального процесу, орієнтованого на особистісне навчання в умовах інформаційного суспільства [101]. Поняття «навчально-пізнавальне інформаційне середовище» вживають у своїй роботі Л. Білоусова й Л. Гризун, розуміючи під ним сучасний електронний підручник, який набуває рис принципово нового засобу пізнання, що інтегрує дидактичні властивості традиційного підручника з тими, які притаманні іншим елементам системи засобів навчання [27]. Автори розглядають комп'ютерний підручник як складне, багатоконпонентне середовище з надійною системою орієнтування, основу якого складає гіпертекст, крім того, визначають, на якому рівні й за рахунок яких специфічних засобів реалізуються його основні дидактичні функції.

ІНС розглядають як сукупність умов, що забезпечують процес навчання за рахунок наявності системи засобів «спілкування» із загальнолюдською культурою, що слугує як для зберігання, структурування й подання накопиченого знання, так і для їх передачі, опрацювання й збагачення, системи самостійних робіт з опрацювання інформації, інтенсивних зв'язків між учасниками навчального процесу – як вертикальних, так і горизонтальних [36].

Структура інформаційно-навчального середовища

Структура ІНС визначає внутрішню організацію, взаємозв'язок і взаємозалежність між його елементами, що виступають як атрибути чи аспекти розгляду й визначають змістовну й матеріальну наповненість, а також як ресурси, що включаються в діяльність учасників навчально-виховного процесу, набуваючи при цьому ознак засобів навчання й виховання.

У дослідженні О. Позднової [128] визначена специфіка навчально-інформаційного професійно-орієнтованого середовища з позицій особливостей організації навчально-пізнавальної діяльності студентів й особливостей змісту їх професійно-орієнтованої діяльності на кожному етапі підготовки, виділено основні характеристики, компоненти й функції вказаного середовища. Так, його компонентами автор вважає навчально-методичні посібники, дидактичні матеріали, навчально-лабораторний комплекс, програмне забезпечення персонального комп'ютера, засоби комп'ютерних телекомунікацій, викладачів, студентів. У публікаціях Технологічного університету Поділля (м. Хмельницький) зазначені наступні компоненти ІНС: комплекс баз даних з навчально-методичними матеріалами, що включають освітні стандарти, навчальні плани, робочі програми, конспекти лекцій, лабораторні й практичні роботи; програми перевірки знань студентів; www сервер та веб-сторінка факультету із загальнодоступною електронною дошкою оголошень; телекомунікаційне середовище для

передачі навчально-методичної та наукової інформації; електронні підручники з відповідних дисциплін [101].

Розглядаючи інформаційне інтерактивне середовище навчання студентів як системоутворюючий чинник організації особистісно-комунікативної взаємодії засобами нових інформаційних технологій на основі побудови варіативної системи організації навчально-пізнавальної діяльності студентів при роботі з комп'ютером, у якості структурних складових цього середовища виокремлюють особистісно-діяльнісний, організаційний, програмно-цільовий, навчально-методичний і ресурсно-інформаційний компоненти [157].

На сучасному етапі інформатизації освіти спостерігається тенденція розвитку засобів навчання, використання яких створювало б умови для підтримки самоосвіти. Такі засоби полегшують перехід у практиці навчання, по-перше, від сприймання готових знань до спрямованого та самостійного пошуку нових знань і, по-друге, від заучування до осмисленого навчання. На першому напрямі можуть допомогти сучасні засоби телекомунікацій, зокрема глобальна мережа Internet, і сучасні технології обробки та організації інформації, такі як мультимедіа, гіпермедіа. Для просування на другому напрямі необхідно ширше використовувати засоби представлення та структурування знань.

У багатьох дослідженнях з появою різноманітних за змістом та дидактичною спрямованістю комп'ютерних засобів педагогічного призначення з'явилися їх класифікації:

- *за дидактичними завданнями* – засоби теоретичної й технологічної підготовки, засоби практичної підготовки, допоміжні засоби та комплексні засоби (О. Башмаков [22]);

- *за навчальною метою їх застосування* – комп'ютерні навчальні (інформаційні, контролюючі, комп'ютерні навчаючі системи тощо), комп'ютерні інструментальні (спеціалізовані й програми загального

призначення), інтелектуальні (експертні та інтелектуальні системи) програми (О. Ващук [34]);

- *за способом діяльності* – управляючі; діагностуючі; демонстраційні; генеруючі; операційні; контролюючі; моделюючі (Б. Гершунський [41]);

- *за дидактичною метою* – автоматизовані навчаючі системи, інформаційно-довідкові системи, системи автоматизованого контролю знань, імітаційні моделі, предметно та професійно-орієнтовані середовища, інструментальні засоби створення моделей, засоби універсальних технологій (Л. Білоусова, О. Колгатін [26]).

Слід зазначити, що основу ІНС, на відміну від навчального, складають програмні засоби підтримки навчально-пізнавальної, дослідницької і творчої діяльності студентів. У дослідженні С. Яшанова розглянуто сучасні засоби нових інформаційних технологій, які, на думку вченого, є найбільш перспективними для інтенсифікації процесу формування умінь і навичок самостійної навчальної роботи студентів: універсальні інформаційні технології; комп'ютерні засоби телекомунікацій; навчальні й контролюючі програми, комп'ютерні підручники; мультимедійні програмні продукти; інструментальні авторські системи програмування.

Ефективність використання цих засобів досягається, у першу чергу, включенням зорових і слухових аналізаторів студента в процес сприйняття навчального матеріалу, а також тим, що в процесі використання засобів нових інформаційних технологій знання засвоюються, а вміння формуються без попереднього заучування в процесі виконання дії. Це зумовлено тим, що як елемент змісту навчання при роботі з комп'ютерним навчальним курсом використовуються розумові й практичні дії, які одночасно поєднують у собі знання про досліджуваний об'єкт і про способи дії з ним, що формує рефлексивне ставлення студента до вибраного способу розв'язання завдання, розвиваючи науково-теоретичне мислення студента [177].

ІНС, реалізоване у закладі вищої освіти, розглядається як системно організований освітній простір, який охоплює суб'єктів навчального процесу;

банки й бази даних, локальні й глобальні інформаційні мережі, фонди бібліотек, а також сукупність засобів передавання даних, інформаційних навчальних ресурсів, апаратно-програмне й методичне забезпечення. Усе зазначене є невід'ємними складовими навчально-виховної діяльності, зокрема самоосвіти майбутнього педагога.

Систематизуємо комп'ютерні програмні засоби, які сприяють ефективному здійсненню самоосвіти студентів, а саме: інформаційні, організаційно-методичні, технологічні й контрольні-оцінювальні. *Інформаційні* надають можливість використання наявного фонду електронних інформаційних ресурсів. Це – довідники, електронні енциклопедії та словники, електронні підручники, комп'ютерні навчальні курси, електронні каталоги навчальної літератури та дидактичних ресурсів мережі Інтернет навчального призначення тощо. *Організаційно-методичними* засобами підтримки самоосвіти будемо вважати сайти освітнього призначення, електронні банки індивідуальних завдань, предметно та професійно-орієнтовані програмні середовища, конструктори уроків тощо. *Технологічні* засоби (програми статистичної обробки даних, універсальні інформаційні технології тощо) застосовуються для опрацювання, оформлення та презентації результатів самоосвіти. З метою оцінювання й аналітичного опрацювання результатів самостійної навчальної діяльності студентів використовують *контрольно-оцінювальні* засоби, до складу яких належать автоматизовані засоби контролю знань і рейтингового оцінювання поточних результатів навчальної діяльності.

Аналіз досліджень Л. Білоусової, А. Веряєва, О. Муковоза, О. Позднової, Є. Полат та інших дозволив уточнити складові ІНС: інформаційна, організаційна, програмно-методична, комунікативна, контрольні-оцінювальна (рис. 1.3).

Функції інформаційно-навчального середовища

З метою визначення ролі ІНС у самоосвіті особистості розглянемо його дидактичні функції. ІНС, з одного боку, є частиною традиційної освіти, а

з іншого – самостійна система, спрямована на розвиток активної творчої самодіяльності студентів із застосуванням нових інформаційних технологій. На думку О. Позднової, навчально-інформаційне середовище реалізовує адаптаційну, розвивальну, навчальну та активізуючу функції [128]. Спираючись на наведені дослідження, ми уточнили такі дидактичні функції ІНС: інструктивно-організаційну, інформаційно-когнітивну, комунікативну та контрольню-координуючу (рис. 1.3). Розглянемо детальніше кожен з них у контексті самоосвіти студента закладу вищої освіти.

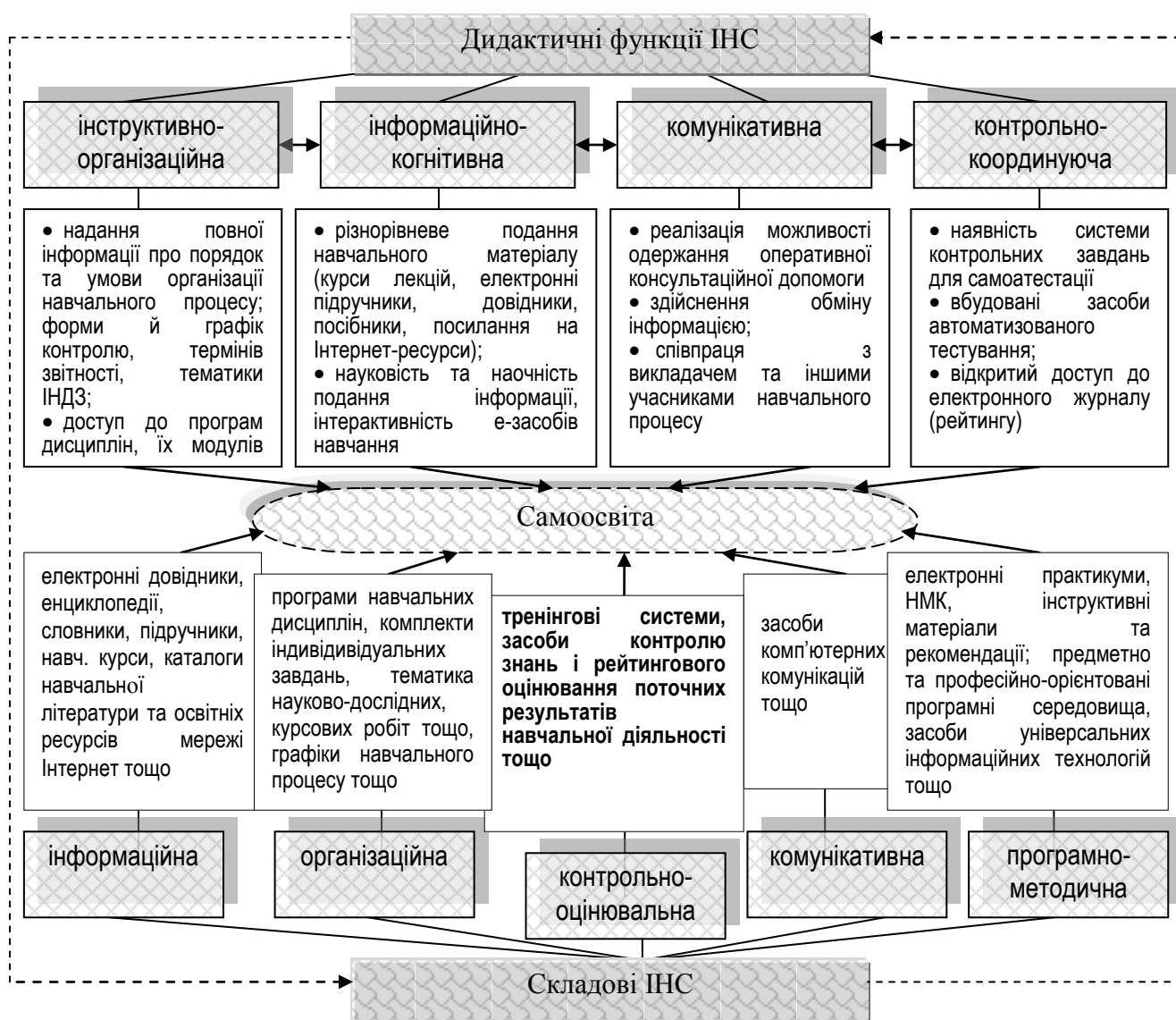

Рис. 1.3. Вплив складових і дидактичних функцій ІНС на самоосвіту

Інструктивно-організаційна функція ІНС полягає в тому, що студенту надаються повна інформація про порядок та умови організації навчального процесу, програми дисциплін, їх модулі, форми й графік контрольних заходів, терміни звітності, тематика індивідуальних навчально-дослідних завдань тощо. У середовищі забезпечується можливість самостійно вибирати комфортні для себе умови та ритм занять, рівень оволодіння навчальним матеріалом, вибудувати освітню траєкторію, планувати власну самоосвіту, керувати нею, здійснювати самоменеджмент. Основою роботи студента в ІНС є «його відносна свобода: він може здійснювати довільні (для даного середовища) дії, залишаючись у рамках потрібного інформаційного простору» [22, 6].

Інформаційно-когнітивна функція реалізується за рахунок різноманітного, комплексного подання навчального матеріалу (курси лекцій, електронні підручники, довідники, посібники, посилання на Інтернет-ресурси), а також забезпечення науковості та наочності подання інформації, інтерактивності електронних засобів навчання, що сприяє насиченості самоосвіти та полегшенню її здійснення. Потужні інструментальні засоби нових інформаційних технологій стимулюють розвиток пізнавальної самостійності й активності студентів, дозволяють підвищити ефективність самоосвіти студентів за рахунок автоматизації рутинних операцій уведення, опрацювання, зберігання інформації, виконання технологічних операцій з об'єктами, що вивчаються, використання різних електронних довідників, мережі Інтернет, ілюстрованого матеріалу, вказівок до розв'язання тієї чи іншої проблеми.

Комунікативна функція ІНС полягає в реалізації можливості одержати оперативну консультаційну допомогу, здійснювати обмін інформацією та співпрацювати з іншими учасниками навчального процесу.

Наявність системи контрольних завдань для самоатестації, вбудованих засобів автоматизованого тестування й відкритого доступу до електронного журналу (рейтингу) реалізує *контрольно-координуючу функцію* ІНС, яка

дозволяє оцінювати та порівнювати результати власної діяльності, аналізувати своє місце в рейтингу, що підвищує мотивацію до самоосвіти, сприяє формуванню вмінь здійснювати рефлексію, самоконтроль. Засоби рейтингового оцінювання поточних результатів навчальної діяльності дозволяють зробити її результати відкритими, доступними як для викладача, так і для студента, а це, у свою чергу, веде до зацікавленості в одержанні високих показників у навчанні, створює атмосферу змагання й здорової конкуренції.

Інформаційні-комунікаційні технології мають якісні відмінності від традиційних технологій, уносять суттєві зміни в усі компоненти методичної системи навчання. Існування ІНС трансформує самоосвіту майбутніх педагогів. Застосування нових інформаційних технологій дозволяє створити стійке прагнення особистості до самоосвіти. Надаючи потужні й універсальні способи одержання, опрацювання, зберігання, передавання, подання різноформатної інформації, які автоматизують здійснення рутинних, технічних, нетворчих операцій, ІНС сприяє здійсненню самоосвіти та надає їй творчого, дослідницького спрямування, що природно приваблює студента й стимулює в нього бажання працювати, шукати нові знання тощо. За допомогою ІНС стає можливим активне залучення майбутніх педагогів до самонавчання шляхом занурення в певну ситуацію. Зауважимо, що використання відповідної сукупності засобів інформаційних технологій, підвищує активність і самостійність студентів у навчанні, розвиває здатність комбінувати придбані знання, уміння й навички в різному їх сполученні, формуючи професійні навички. Ефективність використання програмних засобів підтримки самоосвіти досягається за рахунок того, що знання засвоюються, а вміння формуються без попереднього заучування в процесі виконання діяльності. Це зумовлено тим, що при роботі в умовах ІНС використовуються розумові й практичні дії, які одночасно поєднують у собі знання про досліджуваний об'єкт і про способи дії з ним, що формує рефлексивне ставлення студента до вибраного способу розв'язання завдання.

Ступінь складності завдань, міру допомоги, послідовність викладення навчального матеріалу студент може визначити самостійно, відповідно до індивідуальних потреб і здібностей. Окрім того, існує можливість демонстрації будь-якого процесу в динаміці його розвитку; автоматичного перетворення інформації до вигляду, зручного для аналізу (таблиці, діаграми, графіки), виконання обчислювальних операцій, подання розрахункових даних, необхідних для спостережень і висновків. В умовах використання сучасних інформаційних технологій значний розвиток одержали методи самоосвіти. Якщо в традиційній освітній системі основою самоосвіти було читання книг, то нові технології привели до розвитку безлічі методів, за допомогою яких студенти оперують освітніми ресурсами при мінімальній участі викладача.

Реалізація дидактичних функцій ІНС забезпечується за рахунок застосування сучасних інформаційних технологій, дидактичними властивостями яких є можливість зберігання, переробки й передачі інформації будь-якого виду (візуальної й звукової, статичної й динамічної, текстової й графічної); можливість доступу до різних джерел інформації; можливість організації комп'ютерних конференцій; можливість використання сучасного програмного забезпечення, як навчального, так і професійного призначення. На думку О. Позднової [128], основними характеристиками навчально-інформаційного професійно-орієнтованого середовища виступають: професійна технологічність, тобто орієнтованість на використання адекватних засобів і прийомів організації професійної діяльності, адаптивність до професійної діяльності, інтегративність, суб'єкт-суб'єктний і суб'єкт-об'єктний характер.

Специфіка самоосвіти в умовах сучасного інформаційно-навчального середовища

У межах нашого дослідження доцільно звернути увагу на загальні особливості самоосвіти, які детально розглядалися в роботах О. Кочетова [96], В. Володька, Т. Іванової, М. Солдатенка [38] та інших. Самоосвіта завжди пов'язана з метою життя людини, з його провідними мотивами

та головними видами діяльності; мотивація самоосвіти носить комплексний характер; основними рушійними силами самоосвіти є спрямованість особистості, потреба в отриманні знань та пізнавальні інтереси в їх взаємозв'язку; головна вимога до самоосвіти – створення умов, за яких було б неможливо не працювати над собою, застосування методів самостимулювання; можливість представити розвиток самоосвіти у вигляді спіралі, тобто на останній стадії пізнавальний інтерес мотивує нові цілі та засоби діяльності, цикл самостійного пізнання повторюється кожний раз на якісно новому рівні. Крок пізнавальної спіралі, на думку М. Солдатенка [38], і характеризує досвід розумової діяльності, він буде тим вищий, чим більше матеріалу було засвоєно під час циклу самоосвіти, який сприяв новому пізнанню; самоосвіта характеризується більш високим рівнем самокерування розумовою діяльністю. Однак, не зважаючи на актуальність проблеми самостійного набуття знань, особливості самоосвіти в умовах сучасного ІНС досі недостатньо розглянуті в психолого-педагогічних дослідженнях, що спрямувало наш інтерес до зазначеного питання. У процесі дослідження ми виходимо з положення про те, що особливості педагогічної самоосвіти в сучасних умовах полягають у самостійному оволодінні сукупністю педагогічних цінностей, змісту, технологій, досвідом творчості. Його зміст утворюють психолого-педагогічні й спеціальні знання, творче вивчення досвіду інших людей, пошук нових методичних ідей, способів і прийомів роботи, аналіз й узагальнення власного досвіду з позиції сучасних вимог, високоефективне, творче розв'язання професійно-педагогічних задач з опорою на рекомендації науки й ефективної педагогічної практики.

Педагогічний потенціал ІНС розкривається за наявності умов, які більшою мірою сприяють реалізації найважливіших цільових настанов застосування сучасних інформаційних технологій як засобу науково-дослідної й самоосвітньої діяльності. Аналізуючи самоосвіту в контексті інформаційного суспільства, зазначимо, що її ефективність забезпечується лише в умовах, коли кожен індивідуум володіє: операційною готовністю до

використання інформаційних і комунікаційних технологій, яка полягає в розумінні різних форм і способів представлення даних, знаннях про існування загальнодоступних джерел інформації та вміннях використовувати, аналізувати, оцінювати та обробляти дані з різних точок зору під час розв'язання нагальних задач; мотиваційною та рефлексивною готовністю до роботи в комп'ютеризованому середовищі, до застосування засобів інформатизації, яка проявляється як особистісна спрямованість, реалізація можливості самопланування та керівництва власною навчальною діяльністю, прогнозування її результатів [68].

Засоби інформаційних технологій відіграють особливу роль у розвитку самоосвітніх умінь студентів, оскільки дозволяють забезпечити оптимальну для кожного студента послідовність, швидкість сприйняття запропонованого матеріалу; можливість самостійної організації чергування вивчення теорії, розбору прикладів, методів розв'язання типових задач, відточування навичок їх розв'язання; можливість самоконтролю якості здобутих знань і навичок; прищепити навички аналітичної й дослідницької діяльності; використовувати на заняттях віддалені ресурси, проведення «віртуальних мандрівок», інтернет-практикумів, екскурсій; дистантно спілкуватися з однолітками з інших міст, брати участь у мережних проектах і олімпіадах, консультиватися у висококваліфікованих фахівців, що знаходяться в будь-якій точці світу, мати доступ до світових культурних і наукових цінностей, зосереджених у віртуальних бібліотеках і на веб-сайтах [94].

З урахуванням вищезазначеного виокремлено *особливості самоосвіти в умовах сучасного інформаційно-навчального середовища*:

- відкритість і динамічність інформаційного простору самоосвіти (доступність світового фонду освітньої інформації, який не є сталим, постійно оновлюється);
- розширення форм самоосвіти (самостійне опанування електронних курсів, тематичних Інтернет-ресурсів, дидактичних матеріалів, розміщених на сайтах учителів-новаторів, віртуальних методичних спільнот тощо);

- відсутність часових і територіальних обмежень щодо її здійснення (використання глобальної комп'ютерної мережі);
- варіативність самоосвітніх електронних навчально-інформаційних ресурсів (різноманіття за дидактичним призначенням, орієнтацією на певну категорію користувачів, способом подання тощо);
- опосередкованість доступу до Інтернет-джерел (специфіка їх знаходження із застосуванням інформаційно-пошукових систем);
- наявність додаткових можливостей для самоконтролю (використання автоматизованих, зокрема онлайн, контрольних-діагностичних засобів для оцінювання власного рівня засвоєння навчальної інформації).

Наведені особливості істотно вплинули на сукупність тих умінь, що забезпечують результативність самоосвіти майбутнього вчителя.

Одним із засобів підтримки самоосвітньої діяльності майбутніх педагогів є використання сучасних Інтернет-ресурсів, які визначаються як сукупність інтегрованих програмно-апаратних та технічних засобів, а також інформації, призначеної для публікації в мережі Інтернет та інформації, що в певній текстовій, графічній або звуковій формах [113]. Особливої уваги заслуговує застосування Інтернет-сервісів на різних її етапах. Так, під час визначення цілей та планування самоосвітньої діяльності студенти мають можливість скористатися:

- сервісами створення інтелект-карт (Bubbl.us (<https://bubbl.us>), MindMeister (<https://www.mindmeister.com>), Cacoо (<https://cacoо.com>), Lucidchart (<https://www.lucidchart.com>), Mindomo (<https://www.mindomo.com>) тощо);
- Google-календарем (<http://www.google.com/calendar>).

Слід особливо відмітити як інструмент менеджменту будь-якої діяльності, задачі, зокрема самоосвітнього характеру, – діаграму Ганта, де графічне представлення плану проекту і графіку робіт являє собою відображення завдань у вигляді відрізків на шкалі часу, що дозволяє оцінити послідовність виконання завдань, їх відносні терміни та тривалість у цілому,

порівняти планований і реальний хід виконання завдань. Для цього доречними будуть сервіси:

- SmartSheet “розумна таблиця” (www.smartsheet.com),
- Realtimeboard (www.realtimeboard.com),
- Teamer (<http://www.teamer.ru>),
- Ganttter for Google Drive (<http://www.ganttter.com/>).

З метою стратегічного планування власної самоосвіти студенти можуть використати популярний в менеджменті метод SWOT-аналізу, що полягає у виявленні факторів внутрішнього і зовнішнього середовища та поділі їх на чотири категорії: Strengths (сильні сторони), Weaknesses (слабкі сторони), Opportunities (можливості) і Threats (загрози), а допоможуть в цьому такі сервіси: Gliffy (<http://www.gliffy.com/>), Realtimeboard (www.realtimeboard.com) тощо.

Ефективність організації та реалізації самоосвітньої діяльності майбутніх фахівців у мережі Інтернет досягається шляхом правильного здійснення певних кроків: пошук джерел інформації відповідно до поставлених навчальних завдань; виділення і первинна обробка відомостей; опрацювання різноформатної інформації і прийняття рішення на її основі; створення та представлення інформаційних продуктів. Так, з метою пошуку та збереження необхідної інформації доцільно використовувати:

- пошукові системи (Google, Yandex тощо);
- сервіси для зберігання необхідних сторінок (Bobrdobr (<http://bobrdobr.ru>), Symbaloo (<http://www.symbaloo.com>), Diigo (<https://www.diigo.com/>), Evernote (<http://evernote.com>), So.cl (<http://www.so.cl>) тощо);
- електронні бібліотеки (<http://kultura.ho.ua/biblioteka.htm>, <https://sites.google.com/site/osvitnires/elektr-biblioteki> тощо).

Крім того, майбутні вчителі мають можливість самостійно опановувати електронні курси, зокрема дистанційні, MOOCи, приймати участь

у віртуальних спільнотах (<http://klasnaocinka.com.ua>, <http://disted.edu.vn.ua>), веб-проектах, вебінарах, інтернет-комунікаціях професійного спрямування тощо.

Останній етап, рефлексія, підтримується он-лайнними контрольно-діагностичними засобами для оцінювання власного рівня засвоєння навчальної інформації (<http://www.banktestov.ru/test/create>, <http://hotpot.uvic.ca>, <http://mytest.klyaksa.net/>, <http://www.classmarker.com>, <http://webanketa.com>, <http://master-test.net/ru> тощо).

Досить важливими Інтернет-сервісами для формування як мотивації, так і навичок самооцінювання студентів є дошки задач: Realtimeboard (realtimeboard.com), Trello (<https://trello.com>), Symphonical (<https://www.symphonical.com>) тощо [72].

Інструктивні карти з алгоритмами використання зазначених сервісів представлено у п.2.2.

1.3. Сутність і структура компетентності самоосвіти майбутнього педагога

Масштабні перетворення, які відбуваються в усіх сферах сучасного суспільства, спричинили трансформацію цілей та завдань освіти. У Національній доктрині розвитку освіти проголошено перехід системи освіти на новий тип гуманістично-інноваційної освіти, пріоритетним напрямом якої є формування покоління молоді, конкурентоспроможного та мобільного на ринку праці, здатного здійснювати особистісний духовно-світоглядний вибір, навчатися впродовж життя, володіти необхідними знаннями, навичками та компетентностями для інтеграції в суспільство на різних рівнях [112].

Освіта не може ототожнюватися просто з «отриманням» знань, адже в сучасних умовах старіння інформації відбувається значно швидше, ніж закінчується етап навчання в середній чи вищій школі. Знання нині виступають лише потенціалом, яким має бути озброєний майбутній педагог,

головним є результативність його діяльності в конкретних умовах, тому одним з напрямів модернізації освіти є запровадження та реалізація компетентнісного підходу в навчанні. Майбутній учитель повинен уміти самостійно здобувати необхідні знання, застосовувати їх на практиці для розв'язання різноманітних соціальних і навчальних проблем, гнучко пристосовуючись до ситуацій, що постійно змінюються; бачити труднощі, що виникають у реальних освітніх процесах і знаходити шляхи їх раціонального подолання, використовуючи сучасні технології; чітко усвідомлювати, де і яким чином знання, що здобуваються ним, можуть бути використані; грамотно працювати з інформацією; генерувати нові ідеї, творчо мислити; самостійно працювати над розвитком власного інтелекту, підвищенням культурного рівня [177].

З метою з'ясування сутності поняття «компетентність самоосвіти майбутнього педагога в умовах ІНС» нами проаналізовано основні позиції вчених щодо компетентнісного підходу в освіті й тлумачення в психолого-педагогічних джерелах багатогранного й неоднозначного поняття «компетентність».

У педагогічному лексиконі часто поруч використовуються поняття «компетентність» і «компетенція» [57; 59; 89; 114; 158; 159; 176], причому в деяких дослідженнях їх розмежовують [159; 176], в інших – ототожнюють [15]. Ототожнення понять пояснюється тим, що в багатьох словниках англійські слова «competence» і «competency» визначаються як синоніми та перекладаються в подвійному значенні – і як «компетенція», і як «компетентність» [6; 7; 11]. З іншого боку, ці терміни походять від латинської мови, і в перекладі «компетенція» (competentia) означає «належність за правом», а «компетентність» (competere) – «відповідність, здатність» [12]. В. Краєвський та А. Хуторський розрізняють дефініції зазначених понять, розглядаючи компетенцію як «коло питань, щодо яких людина добре обізнана, пізнала їх і має досвід». Компетентність же трактується як поєднання відповідних знань і здібностей, що дозволяють

грунтовно судити про цю сферу й ефективно діяти в ній; володіння людиною відповідною компетенцією, що включає її особистісне ставлення до неї, а також до предмету діяльності [159, 60]. Підкреслюючи, що прояв компетентності відбувається лише в певному виді діяльності, А. Хуторський визначає компетентність як сукупність смислових орієнтацій, знань, умінь, навичок і досвіду діяльності щодо певного кола об'єктів реальної дійсності, необхідних для здійснення особистісно й соціально значущої продуктивної діяльності [159].

Як бачимо, вчені намагаються передати сутність поняття «компетентність» через усталені поняття: «сукупність знань, умінь, досвіду, цінностей...» [12; 43; 50; 51; 133; 159], «умілість» [12], «демонстрація певного рівня знань» [6], «готовність до...» [98], «здатність до...» [6; 54; 89; 115; 133]. Проте компетентність не зводиться ні до знань, ні до навичок; її розглядають як можливість установлення зв'язку між знанням і ситуацією, як здатність знайти, виявити процедуру (знання й дію), адекватну для розв'язання певної проблеми [68].

Як бачимо, на один з перших планів виходить категорія «здатності до дії» як уміння використовувати цінності, знання, досвід у практичній діяльності. Заслуговує на увагу тлумачення, за яким *здатність* – це ансамбль, системне поєднання когнітивних (знання, інтелект), операційних (життєві вміння та навички, функціональна грамотність) та аксіологічних (життєві цінності та норми) можливостей особистості, яка дозволяє їй конструктивно розв'язувати нестандартні, творчі життєві завдання, зробити й реалізувати свій життєвий вибір, успішно проводити діяльність у проблемних життєвих ситуаціях, які належать до певної сфери життєдіяльності (економічної, політичної, соціальної тощо). Головною ознакою здатності є спроможність і готовність: свідомо переносити актуальні знання та навички певної діяльності за межі ситуацій, у яких вони були сформовані та використовувалися, у нове проблемне поле; інтегрувати знання та навички для конструювання (проектування) дій, що відповідають

викликам цього проблемного поля. У структурі здатності виокремлюють аксіологічний (життєві цінності, принципи, норми; смисложиттєві вибори; уявлення про місце цінностей, ціннісних орієнтацій у структурі життєтворчості), операційний (життєві навички; функціональна грамотність; уміння успішно виконувати певну діяльність, у т.ч. творчого характеру), когнітивний (інтелект та знання, знання про певну діяльність, знання як інструмент розв'язання життєвих проблем) рівні, що зумовлюють компетентну поведінку, дії, діяльність особистості.

У межах цієї роботи будемо використовувати термін «компетентність», оскільки, на нашу думку, він є ширшим, ніж «компетенція», і більш точно відображає сутність досліджуваного поняття. Під *компетентністю* нами розуміється інтегративна якість особистості, що полягає в загальній здатності до ефективного здійснення певної діяльності, підґрунтям якої виступають цінності, знання, уміння, досвід, набуті шляхом освіти.

Важливим аспектом компетентісно орієнтованої освіти є визначення ключових компетентностей, які б були універсальними за своїм характером і мірою застосування. Різні країни Європи виділяють пріоритетні, на їхню думку, переліки компетентностей, серед яких відображено сутність компетентності самоосвіти. Так, наприклад, розглядаються методологічна компетентність (самоспрямоване навчання, здатність до незалежного розв'язання проблем, самовизначення); особистісна компетентність (*personal competence*) (розвиток індивідуальних здібностей і талантів, обізнаність у власних сильних і слабких сторонах, здатність до самоаналізу, динамічні знання) (Австрія); здатність діяти та думати самостійно (самокерування та саморегуляція; уміння критично мислити й діяти) (Бельгія); стратегічні компетентності (орієнтація на майбутнє, уміння зорієнтуватися в умовах змін, уміння діяти паралельно в різних напрямках), педагогічні та комунікативні компетентності (здатність до навчання, до оперування інформацією) (Фінляндія); інтелектуальні знання (навчання впродовж життя); знання, які можна застосовувати (ситуаційний досвід, проектне

навчання, розв'язання складних ситуацій, гнучка схема планування, дії та самоконтроль); навчальна компетентність (навчання навчатися) (Німеччина); компетентності для ефективного набуття нових здібностей (основні академічні компетентності, аналітичні здібності та навички (творче й критичне мислення, здатність до навчання, уміння концентруватися, письмові й усні навички) (Нідерланди) [115]. Зазначені компетентності є важливими для ефективного навчання та досягнення майбутнього професійного зростання з метою відповідності потребам суспільства.

Компетенції навчатися впродовж життя – це готовність і здатність ефективно використовувати та швидко поповнювати, розширювати, інтегрувати власний досвід (у тому числі знання, уміння, навички) для розв'язання нестандартних життєвих завдань, проблемних ситуацій, що не схожі на ті ситуації, у яких актуальний досвід особистості набувався та виявлявся. Уміння вчитися впродовж життя передбачає: постійне самонавчання; здатність і готовність до зміни виду та способів діяльності; позитивне ставлення до навчання, активну творчу позицію в процесі навчання; гнучке ставлення до власних знань, умінь та навичок, спроможність особистості без зайвих психологічних утрат набувати нові та відмовлятися від недієвих; здатність самостійно здобувати нові знання, самостійно формувати нові вміння та навички, користуючись навичками пошуку та використання «підказок», умінням аналізувати та інтегрувати наявний досвід для вироблення нових, адекватних ситуації дій; здатність особистості осмислювати, формулювати свій досвід, транслювати успішні моделі діяльності з однієї сфери життєдіяльності в іншу.

На підставі аналізу досліджень диференціації ключових компетентностей [2; 4; 5; 10; 54; 59] з'ясовано, що компетентність самоосвіти є ключовою, оскільки її наявність в особистості дозволяє гнучко вдосконалювати свою професійну кваліфікацію відповідно до мінливих життєвих ситуацій.

У ракурсі загальної проблеми розвитку і впровадження компетентнісного підходу різні аспекти професійної компетентності досліджують С. Вітвицька, Л. Дибкова, О. Доценко, Л. Шевчук та інші. Педагогічна діяльність, у якій би формі вона не відбувалася, – це складна за функціональною структурою та психологічним змістом праця, що потребує від педагога прояву всіх властивостей і характеристик його особистості. Питанням сутності педагогічної професійної компетентності присвячені дослідження В. Адольфа, В. Беспалова, Т. Браже, О. Гури, Т. Добудько, Е. Зеєра, Л. Карпової, Н. Кузьміної, А. Маркової, Г. Мельниченко, І. Міщенко, А. Радченко, В. Сластьоніна, М. Чошанова та інших. Так, професійна педагогічна компетентність – це процес і результат творчої професійної діяльності, інтегрований показник особистісно-діяльнісної сутності вчителя, зумовлений рівнем реалізації його гуманістичної спрямованості [134].

Зрозуміло, що одним з результатів сформованості професійної компетентності вчителя є його здатність до цілеспрямованої, самостійної діяльності з удосконалення та оволодіння новими спеціальними психолого-педагогічними та методичними знаннями, які необхідні в практичній діяльності вчителя. Провідним напрямом удосконалення рівня професійної компетентності майбутнього вчителя є професійне самовдосконалення шляхом цілеспрямованої самоосвіти. Компетентність у сфері самостійної пізнавальної діяльності, засвоєння способів придбання знань із різних джерел інформації є основою компетентності в інших сферах [99]. Таким чином, здатність до самоосвіти стає персональним ресурсом особистості, який дозволяє діяти в різноманітних ситуаціях на шляху до професійної компетентності.

Вищезазначене дає змогу виокремити функції компетентності самоосвіти, як елементу професійно-педагогічної компетентності [47], у контексті підготовки майбутнього педагога. Це – адаптаційна, виховна,

діагностико-прогностична, інтерактивна, інформативна, комунікативна, методологічна, мотиваційна, пізнавальна, рефлексивна, розвивальна.

Ґрунтуючись на досвіді закордонних і вітчизняних дослідників щодо визначення поняття «компетентність» і дослідженнях з теорії самоосвіти, Н. Коваленко розуміє самоосвітню компетентність особистості як «складну інтегровану властивість особистості, яка забезпечує готовність задовольняти індивідуальні та соціальні потреби пізнання нею дійсності на основі оволодіння знаннями, уміннями та навичками, способами діяльності та набутого досвіду продуктивно здійснювати самостійне систематичне цільове освоєння соціального досвіду людства». Крім того, це інтегрована якість особистості, яка ґрунтується на уміннях самоосвітньої діяльності та визначає готовність особистості до самоосвіти, самонавчання, самовдосконалення, самовибору, самореалізації упродовж життя з усвідомленням особистих і суспільних потреб [85]. На думку О. Фоміної, самоосвітня компетентність – ця якість особистості, що характеризує її здатність до систематичної, самостійно організовуваної пізнавальної діяльності, спрямованої на продовження власної освіти в загальнокультурному й професійному аспектах [156]. У ракурсі поглиблення розуміння сутності поняття «компетентність самоосвіти» заслуговує на увагу визначення самоосвітньої компетентності як «готовності особистості до самостійного, систематичного, цілеспрямованого пізнання дійсності, освоєння соціального досвіду людства, спрямованої на самореалізацію, саморозвиток»; «готовності й здатності особистості до самоосвітнього розвитку, самостійного творення себе» [85; 98].

Аналізуючи тлумачення понять «готовність» та «готовність до самоосвіти», поданих у п. 1.1, ми вважаємо, що не слід ототожнювати «компетентність самоосвіти» та «готовність до самоосвіти». За М. Васильєвою [33], поняття «готовність» та «компетентність» є близькими за значеннями, але вони не ідентичні. Існує декілька підходів до трактування їх співвідношення. Готовність є характеристикою

потенційного стану, що дозволяє спеціалісту увійти в професійне співтовариство й розвиватися в професійному відношенні, а компетентність може проявлятися тільки в реальній діяльності, перейшовши із внутрішнього стану в зовнішній. Водночас готовність виступає внутрішнім потенціалом, а компетентність є його втіленням у реальність. Є сенс говорити про компетентність лише тоді, коли вона проявляється в якій-небудь ситуації; нереалізована компетентність, будучи потенцією, не є компетентністю. Компетентність є вищим ступенем готовності до здійснення певної діяльності. Відповідно, компетентність самоосвіти є найвищою формою інтегративної якості особистості, що проявляється в теоретичній та практичній готовності до самоосвіти в професійній діяльності.

Самоосвітня компетентність як особистісно-професійна якість сучасного фахівця виявляється в його здатності до освітньо-розвивальної діяльності, спрямованої на загальнокультурний і професійний розвиток, що самостійно ініціюється, пов'язаної з вирішенням професійних проблем, з поповненням знань, професійного й життєвого досвіду. На відміну від дослідженої раніше готовності до самоосвіти компетентність є продуктом особисто-професійного саморозвитку студентів, обумовленого самою логікою професійно спрямованого й націленого на самоосвітню активність процесу навчання, отримання ними досвіду самостійного орієнтування в інформаційно-професійному просторі з використанням сучасних комп'ютерних технологій [130].

Як бачимо, поряд із терміном «компетентність самоосвіти» широко застосовуються такі поняття, як «самоосвіта», «готовність до самоосвіти», «компетентність», «професійна компетентність». На основі аналізу психолого-педагогічної літератури побудовано схематичне співвідношення вищенаведених категорій (рис. 1.4).

Рис. 1.4. Підпорядкованість досліджуваних понять

За висловом Є. Зеєра, базові компетентності є багатофункціональними, багатомірними, надпредметними та міждисциплінарними [57, 26]. Компетентності самоосвіти, як одній з ключових, теж притаманні багатофункціональність (застосовується до розв'язання різних проблем у повсякденному, професійному та соціальному житті); багатомірність (поєднує пізнавальні, операційно-технологічні, емоційно-вольові та мотиваційні складові); надпредметність та міждисциплінарність (інтегрує в умовах освіти основи сучасного наукового знання, принципи й закономірності діяльності). На підставі виокремлення характеристичних ознак самоосвіти й вивчення поняття «професійна педагогічна компетентність» вищенаведений перелік характеристик слід доповнити такими, як: універсальність (має широкий спектр та міру застосування); об'ємність (являє собою широку концепцію в освіті й забезпечує зв'язок з актуальними проблемами з погляду особистості); дуальність (характеризується наявністю об'єктивної (зовнішньої оцінки) та суб'єктивної (внутрішньої – самооцінки власної компетентності самоосвіти особистістю) сторін); інтелектуальна насиченість (спирається на сформованість мислення, інтелектуальних умінь, вимагає значного розумового розвитку); інтегративність (мобілізує весь комплекс знань, умінь, досвіду, поведінкових відносин та цінностей для розв'язання конкретної ситуації); селективність (трансформує лише необхідну інформацію в знання); акумулятивність (полягає в тенденції знань до «накопичення»); дієвість та практична зорієнтованість (проявляється в здатності до дії, спрямовується на результативність діяльності фахівця в конкретних умовах); соціальність

(характеризує взаємодію людини із суспільством, формується й проявляється в соціумі).

Структура компетентності самоосвіти майбутнього педагога

На підставі аналізу психолого-педагогічних досліджень [2; 57; 59; 115; 133; 159] з'ясовано, що будь-яка компетентність має певну структуру. Найчастіше виділяють: операційно-технічну (знання, навички, уміння, професійно значущі якості); мотиваційну (спрямованість, інтерес, мотиви, потреби); практично-діяльнісну (засоби виконання діяльності, результативні показники діяльності) сфери. Слід також зазначити, що, крім названих структурних компонентів, у деяких дослідженнях [137] виділяють рефлексивну сферу (аналіз та оцінка відповідності здобутого результату поставленим цілям). Очевидно, що наповнення змістом структурних компонентів відбувається варіативно, залежно від специфіки професії або виду діяльності суб'єкта.

У багатьох дослідженнях структура самоосвітньої компетентності представлена як цілісний інтеграційний конструкт, що містить мотиваційний, рефлексивний, емоційно-вольовий, когнітивний, операційно-діяльнісний компоненти [156]; мотиваційну, організаційну, операційну та інформаційну складові [98, 33]; етико-сміслову спрямованість самоосвіти, базове орієнтування в предметі, методологічну культуру майбутнього фахівця, його комунікативний досвід, досвід орієнтації в інформаційному середовищі й практичного використання комп'ютера [130]. На нашу думку, розгляд компетентності самоосвіти лише як системи вмінь значно звужує розуміння багатомірного досліджуваного поняття й не відображує повною мірою його сутність.

З метою з'ясування структури досліджуваної компетентності нами було проаналізовано сутність професійної педагогічної (Ю. Бабанський, О. Гура, Н. Кузьміна, А. Радченко, В. Сластьонін та інші) і самоосвітньої діяльностей. Психологічним підґрунтям такого підходу є визначення А. Леонтьєвим загальної структури діяльності людини, яка охоплює такі

компоненти: 1) потреба й мотивація, що зумовлюють мету діяльності; 2) дії, операції для її досягнення; 3) пізнавальні процеси, що забезпечують реалізацію діяльності (увага, пам'ять, сприйняття тощо) [89, 39]. Тільки розуміючи діяльність як цілісний і багатофункціональний процес, можна обґрунтувати склад компонентів компетентності самоосвіти з урахуванням специфіки навчальної діяльності, зокрема самоосвітньої.

На нашу думку, вміння вчитися є поштовхом і підґрунтям для самоосвіти, підтвердження чого знаходимо в дослідженнях О. Савченко. Компонентами навчальної діяльності є мотиваційний (ставлення до навчання), змістовий (відомі й нові знання, вміння, навички) і процесуальний (способи виконання діяльності на різних рівнях складності) [89, 40]. Запропонована структура навчальної діяльності засвідчує, що вміння вчитися той, хто сам визначає мету діяльності або приймає поставлену керівником; проявляє зацікавленість у навчанні, докладає вольових зусиль; організовує свою працю для досягнення результату; відбирає або знаходить потрібні знання, способи для розв'язання задачі; виконує в певній послідовності сенсорні, розумові або практичні дії, прийоми, операції; усвідомлює свою діяльність і прагне її вдосконалити; має вміння й навички самоконтролю та самооцінки. Як бачимо, такий перелік складників характеризує розгорнуту, розвинену навчальну діяльність, яка може перетворитися на самоосвітню за певних обставин: наявності повної добровільності, самостійності, неперервності, спрямованості на задоволення пізнавальних потреб та інтересів, а також керованості самою особистістю.

Розвиток компетентності самоосвіти відбувається за умов якісного проходження особистістю всіх етапів здійснення самоосвіти: від орієнтації щодо постановки мети до самоконтролю й подальшої самокорекції (див. п.1.1). Зростання рівня компетентності самоосвіти особистості є поштовхом, стимулом до подальшого самовдосконалення. Що стосується професійної діяльності вчителя, у її структурі Н. Кузьміна виділяє три взаємопов'язаних компоненти: конструктивний, організаційний,

комунікативний. О. Щербаков акцентує увагу на наявності ще одного компонента – дослідницького. За твердженням Б. Гершунського, в умовах комп'ютеризації педагогічна діяльність зберігає свою структуру, і її вплив позначається як можливість оптимізованого здійснення окремих її компонентів [41].

На підставі аналізу сутності понять «компетентність», «самоосвіта», «готовність до самоосвіти», «самоосвітня діяльність» у структурі досліджуваної компетентності ми виокремили компоненти: мотиваційно-ціннісний, організаційний, процесуально-інформаційний та контрольньо-рефлексивний (рис. 1.5). Слід зазначити, що запропонована структура досліджуваної компетентності є узагальненою, тому може бути перенесена й застосована до будь-якої сфери діяльності особистості, у тому числі й до самоосвіти майбутнього вчителя.

Мотиваційно-ціннісний компонент відображає усвідомлення майбутнім педагогом особистісної та суспільної цінності професійного самовдосконалення, реальної можливості досягнення результату з опорою на використання інформаційно-комунікаційних технологій, внутрішню потребу в самоосвіті та позитивну мотивацію, розвинений емоційно-вольовий механізм щодо подолання труднощів тощо.

Організаційний компонент містить уміння визначати мету самоосвіти (близьку й перспективну), раціонально її планувати (самостійно визначати зміст, джерела пізнання, терміни виконання запланованого, передбачати хід і результати) та організовувати (будувати власну самоосвітню траєкторію, враховуючи індивідуальні потреби й здібності, добирати адекватні форми й методи, регламентувати та контролювати час тощо).

Процесуально-інформаційний компонент поєднує такі вміння: інформаційно-пошукові (уміння раціонально вибирати інформаційно-пошукові системи, ефективно застосовувати їх інструменти тощо), інформаційно-аналітичні (уміння аналізувати, систематизувати інформацію, оцінювати її достовірність, релевантність тощо), технологічні (уміння

ефективно використовувати засоби інформаційно-комунікаційних технологій для опрацювання, інтегрування різноформатної інформації, створення інформаційних продуктів тощо).

Рис. 1.5. Структура компетентності самоосвіти майбутнього педагога в умовах ІНС

Контрольно-рефлексивний компонент передбачає вміння майбутнього педагога здійснювати самоконтроль і рефлексію (аналізувати, оцінювати власну самоосвіту, коригувати й розробляти нові подальші завдання), у тому числі з використанням автоматизованих контрольно-діагностичних засобів.

ІНС ставить студента в такі умови пізнання, які спонукають його виходити за рамки традиційного навчального процесу й здійснювати самоосвіту. Між його дидактичними функціями й компонентами компетентності самоосвіти існують певні зв'язки (рис. 1.6).

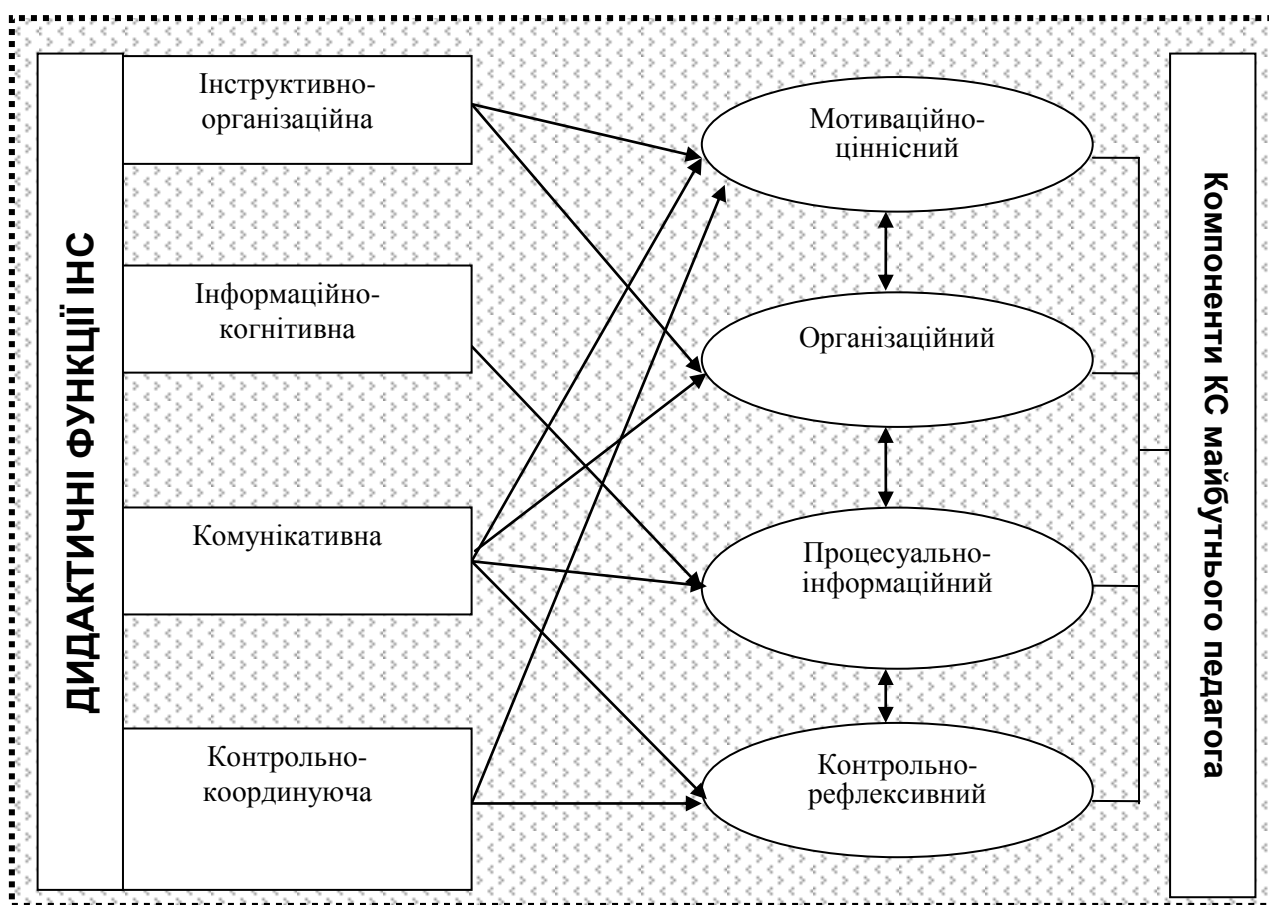

Рис. 1.6. Зв'язок між дидактичними функціями ІНС та компонентами компетентності самоосвіти майбутнього педагога

Крім того, особливості самоосвіти в умовах ІНС впливають на зміст компонентів компетентності самоосвіти сучасного педагога (рис. 1.7).

Рис. 1.7. Зв'язок між особливостями самоосвіти й компетентністю самоосвіти сучасного педагога в умовах ІНС

На основі аналізу сучасної наукової літератури (Н. Бухлова, Т. Землінська, Н. Коваленко, І. Орлова, І. Преображенська, А. Радченко, Л. Чернікова, О. Фоміна та інші) нами обґрунтовано сутність *компетентності самоосвіти майбутнього педагога в умовах інформаційно-навчального середовища* як цілісного багатокomпонентного професійно-значущого особистісного утворення, що відображає єдність готовності й здатності до ефективного здійснення самоосвіти з використанням її новітніх форм та опорою на електронні навчально-інформаційні ресурси й освітні ресурси мережі Інтернет з метою неперервного самовдосконалення щодо реалізації соціальних, особистісних та професійно-педагогічних функцій. У структурі зазначеної компетентності нами було виокремлено такі компоненти: мотиваційно-ціннісний, організаційний, процесуально-інформаційний та контрольно-рефлексивний.

РОЗДІЛ 2

ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ САМООСВІТИ У ПРАКТИЦІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

2.1. Технологія формування компетентності самоосвіти майбутнього педагога

Запровадження навчальних інновацій, використання набутого передового досвіду з організації та проведення навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах супроводжуються невідпущеною інтенсифікацією навчальної діяльності студентів. Упровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу, модульно-рейтингової системи оцінювання знань, збільшення ролі самостійної роботи студентів, запровадження сучасних інформаційних технологій навчання передбачають постійне творче оновлення педагогічних методик, удосконалення педагогічної діяльності викладачів та способів учіння кожного студента [37]. Одним з найбільш актуальних завдань системи педагогічної освіти є формування компетентності самоосвіти майбутніх учителів. При організації їх підготовки слід виходити з необхідності забезпечення формування всіх компонентів і складових компетентності самоосвіти в їх повноті (див. п.1.3), враховуючи особливості здійснення самоосвіти в умовах ІНС.

Для успішної самоосвіти студенти повинні володіти вміннями і навичками цілепокладання, планування й організації самоосвіти, самоконтролю, знати методи пошуку необхідної інформації, уміти її аналізувати, робити власні висновки. Особливо це стосується першокурсників, оскільки методи навчання в школі ґрунтуються на максимальному контролі й керуванні навчальною діяльністю з боку вчителя, а процес навчання у закладі вищої освіти більшою мірою заснований на самостійній роботі й значно меншому контролі викладачем. Саме тому з перших занять ми орієнтуємо студентів на вияв ініціативи,

на відповідальність за власну освіту, що сприяє розвитку в них самостійності, творчості, свідомого навчання.

У цьому сенсі ми активізували перехід до формування суб'єктної позиції студентів, що важливо не тільки для підвищення ефективності самого процесу навчання, а й для формування професійно значущих якостей, які необхідні в майбутній професійній діяльності. При цьому здійснюється перетворення студентів із об'єкта в активний суб'єкт навчання.

Основними труднощами в студентів першого курсу можна назвати невизначеність мотивації вибору професії та недостатню підготовку до неї, відсутність багатьох спеціальних організаційно-навчальних навичок, необхідних для навчання у ЗВО (конспектування лекцій і літературних джерел тощо), довільність та опосередкованість пізнавальних процесів та емоційної сфери, відсутність або несформованість навичок самостійної роботи, пошук оптимального режиму роботи та відпочинку в нових умовах, відсутність постійного контролю, проблеми недостатнього самовизначення, соціально-психологічної адаптації, невміння здійснювати психологічну саморегуляцію діяльності та поведінки.

Термін «адаптація» тлумачиться як процес або результат процесу пристосування працівника в початковий період його роботи на даному підприємстві до особливостей робочого місця та організації праці на виробництві [43]. Адаптація першокурсників полягає у знайомстві зі структурою ІНС, реалізованого у закладі вищої освіти, змістом і компонентами навчального процесу, особливостями обраної професії, подальшому розвитку вмінь учитися, які будуть забезпечувати ефективність підготовки студентів до майбутньої професії.

Взаємодія викладачів та студентів щодо самоосвіти

Важливо відзначити, що з одного боку студент під впливом ззовні чи без такого набуває відповідної компетентності, а з іншого – компетентність самоосвіти формується викладачами під час навчального процесу. Виходячи з позицій діяльнісного підходу та враховуючи, що навчання охоплює

цілеспрямовану діяльність викладачів і студентів, можна стверджувати, що успішність формування в майбутніх фахівців компетентності самоосвіти залежить від того, як вона організована, які для цього використовуються способи, методи, прийоми та засоби. Проблема взаємодії викладачів та студентів щодо самоосвіти останніх досить багатогранна. Так, це може бути: залучення студентів до самоосвітньої діяльності (О. Малихін, Г. Серіков, Н. Сидорчук, В. Шпак); педагогічна допомога й керівництво (Ю. Бабанський, В. Буряк, В. Лозовой, І. Маслікова, Н. Терещенко); система педагогічного забезпечення самоосвітніх дій студентів (М. Рогозіна); спеціально організований вплив на психолого-педагогічні фактори самоосвітньої діяльності та сприяння їй (Н. Сидорчук); цілісна система засобів педагогічного впливу на особистість вихованців (О. Малихін); педагогічна організація самоосвітньої діяльності (І. Бех, М. Сметанський, Н. Терещенко, В. Хрипун, В. Шпак); педагогічна підтримка організації самоосвіти студентів (В. Буряк, Г. Серіков); педагогічна підтримка формування самоосвітньої діяльності студента (В. Корвяков); система підтримки самостійного навчання (О. Данілова); супровід самоосвітньої діяльності (Н. Бухлова, Ю. Дубровська); інформаційно-стимулюючий підхід до педагогічного управління самоосвітньою роботою студентів (Л. Журавська); педагогічне стимулювання й спонукування студентів до самоосвітньої діяльності (В. Шпак, Т. Яковець); система педагогічного стимулювання самоосвітньої діяльності студентів молодших курсів (Л. Теплих).

Місце основних видів суб'єкт-суб'єктної взаємодії між викладачами та студентами в процесі залучення останніх до самоосвіти (В. Буряк [30], О. Малихін [105], Г. Серіков [143]) у педагогічному процесі визначається рівнем сформованості компетентності самоосвіти й розв'язанням задач виховання, навчання, розвитку, професійної підготовки. Відповідно до цього важливу роль відіграє характер спілкування між студентами й викладачами, який активізує і вдосконалює суб'єктну діяльність студентів, сприяє

формуванню стійкої настанови на необхідність переходу від репродуктивної до творчої діяльності. За кожним студентом повинно визначатися право вибору власного шляху саморозвитку, координації самоосвіти; створюватись умови для соціально-професійного зростання.

Набуття компетентності самоосвіти

Організація процесу формування компетентності самоосвіти в студентів з позиції особистісно-діяльнісного підходу має враховувати суб'єктну позицію кожного студента в процесі навчання, його індивідуальні особливості, знання, уміння, ціннісні орієнтації, мотиви, потреби, інтереси тощо. На думку Г. Щукіної, студента навчити самоосвіти неможливо [174]. Самоосвітні вміння він набуває сам, знайшовши й апробувавши різні моделі поведінки в конкретній предметній області, відібравши з них ті, які найбільшою мірою відповідають його індивідуальному стилю, домаганням, естетичному смаку й етичним цінностям. Таким чином, самоосвітня діяльність виступає як складний синтез когнітивного, предметно-практичного й особистого досвіду, її не можна сформулювати, даючи студенту навчальне завдання або включаючи його «до діяльності», він повинен пройти через послідовність ситуацій, близьких до реальності, що вимагають від нього все більш компетентних дій, оцінок, рефлексії набутого досвіду [93]. Поняття «набуття» досить ємне, оскільки це – не засвоєння, не вивчення, не пізнання. У ньому знайшли своє відображення погляди сучасних педагогів та психологів, які наголошують на неповторності індивідуального досвіду кожної особистості, які визнають продуктивною тільки освіту співробітництва, освіту, що забезпечує індивідуальне творче буття кожного студента й кожного викладача [136]. Високого рівня розвитку компетентності самоосвіти індивід може досягти тільки шляхом особистої активної та продуктивної самоосвітньої діяльності, особистої творчості, досвіду, іншими словами, через неповторне особисте буття.

У контексті нашої роботи важливим є положення вітчизняної психології про те, що здатність людини виконувати певну предметну

діяльність не є природженою, генетично обумовленою; способи виконання діяльності, тобто інтелектуальні та практичні уміння й навички, не виникають самі по собі, а засвоюються в результаті навчання. Компетентність самоосвіти, на нашу думку, може формуватися та згодом виявлятися як складне інтегральне утворення, як синтез певних властивостей та якостей особистості, самоосвітніх умінь та навичок лише в діяльності.

Уважаючи, що компетентність самоосвіти є готовністю й здатністю до здійснення самоосвіти, тобто прояву самоосвітньої поведінки, доцільно зупинитися на загальній моделі поведінки (Рис. 2.1), описаної Дж. Равеном [133, 71].

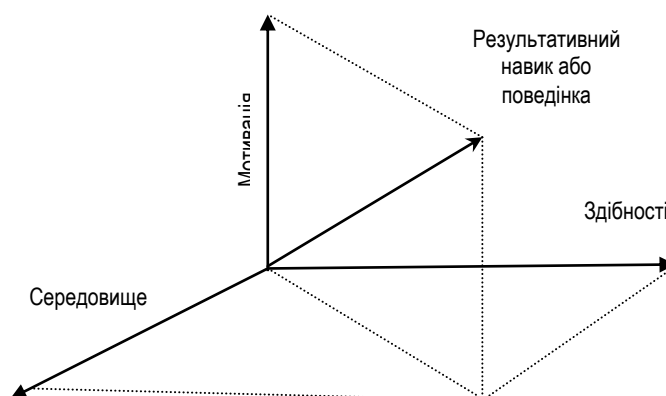

Рис 2.1 Моделі поведінки

Дослідник зазначає, що поведінка індивіда є результатом взаємодії трьох змінних: 1) здібності, 2) мотивація, 3) середовище (ситуація), у якому знаходяться люди. Аналізуючи вплив цих факторів, Дж. Равен робить такі висновки: а) компоненти компетентності будуть з'являтися й розвиватися лише в процесі виконання цікавої для особистості діяльності, тобто мотивація є інтегральною частиною компетентності; б) конкретне середовище, у якому опиняється індивід, безпосередньо впливає на цінності, які в нього формуються, і на можливості розвитку й оволодіння новими компетентностями; в) важливо враховувати взаємодію всіх трьох змінних; г) поведінка залежить від сприйняття людиною ситуації, у якій вона опинилася, розуміння нею стилю роботи й очікування певних реакцій з боку інших людей; г) компоненти компетентності можуть оцінюватися лише щодо значимих для індивіда задач; д) особистість здатна проявляти всі свої компетентності лише тоді, коли сприймає ситуацію як придатну для здійснення цікавої для себе діяльності [48].

Узагальнюючи вищенаведене можна зазначити, що її набуття майбутніми педагогами передбачає: однозначне визначення мети самоосвіти (чому й для чого?); зумовлений метою відбір структури й змісту діяльності (що?); оптимальну організацію навчального процесу (як?); застосування продуктивних методів і засобів самоосвітньої діяльності (за допомогою чого?); урахування необхідного реального рівня підготовки майбутніх педагогів (хто?); об'єктивні методи оцінювання результатів самоосвіти (а чи так?) [145].

Кредитно-модульна система організації навчання висуває особливі вимоги до сформованості в студентів компетентності самоосвіти. Процес її формування виступає як підсистема навчальної діяльності, у якій студент, залишаючись об'єктом управління з боку викладача, діє як суб'єкт, що реалізує самостійну діяльність у процесі самоосвіти на основі самостійної роботи, види якої поступово ускладнюються. За таких умов навчання кожен студент має можливість навчатися у власному темпі, відповідно до власних здібностей та потреб. Викладач у кредитно-модульній системі навчання діагностує, мотивує, консультує та інформує студента, роль якого з пасивної перетворюється в активну щодо навчального процесу [13].

Фази набуття компетентності самоосвіти

Природа самоосвіти така, що вона, хоча і є продуктом навчання, але не прямо витікає з нього, а є, швидше, наслідком саморозвитку студента, причому не стільки «технологічного», скільки особистого зростання, цілісної самоорганізації і синтезу свого діяльнісного і особистого досвіду [93]. Набуття зазначеної компетентності є логічною послідовністю циклічних фаз: мотиваційно-орієнтаційної, організаційно-діяльнісної й аналітико-коригуючої, у процесі проходження яких у студентів розвивається індивідуальний стиль здійснення самоосвіти.

Мотиваційно-орієнтаційна фаза. У майбутнього педагога виникає потреба в систематичному оновленні й збагаченні професійних знань, активізуються ціннісні орієнтації та мотиви щодо самоосвіти. Зазначена фаза

реалізується, по-перше, через самодіагностику пізнавальних можливостей та виявлення рівневої підготовки шляхом використання автоматизованих засобів контролю знань і рейтингового оцінювання поточних результатів навчальної діяльності, по-друге, через підвищення емоційного впливу, переживання цінностей, що припускає ревізію старих мотивів, уявлень про сутність самоосвіти й усвідомлення її цінності й значущості для подальшої професійної діяльності.

Організаційно-діяльнісна фаза полягає в здійсненні студентом повного циклу самоосвіти в умовах ІНС. Ця фаза реалізується через самостійні проби й досягнення в процесі самоосвіти, які передбачають створення умов для поступового просування особистості від епізодичних самоосвітніх дій (постановка мети, планування власної освіти, орієнтування в інформації) до стійкої системи самоосвіти. За підтримки ІНС студент самостійно вибирає комфортні для себе умови та ритм занять, рівень оволодіння навчальним матеріалом, організовує власну самоосвіту, керує нею, здійснює самоменеджмент. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій у самоосвіті дозволяє зробити студента не простим спостерігачем, а активним учасником навчання. Набуття знань проходить через діяльність і дійсно стає власним надбанням студента.

Аналітико-коригуюча фаза передбачає здійснення самоаналізу, самооцінки, самоконтролю й рефлексії самоосвітніх дій. Протягом указаної фази студент рефлексує свій рівень професійного й особистісного розвитку з метою подальшого самовдосконалення, аналізує логіку побудови власних дій, оцінює адекватність мети та кінцевого результату самостійного завдання, можливість його досягнення більш оптимальними шляхами та здійснює відповідну корекцію, доводить раціональність розв'язання проблеми та усвідомлює об'єктивну та суб'єктивну значущість отриманого продукту.

Узагальнюючи результати аналізу психолого-педагогічних досліджень щодо самоосвіти студентів (В. Буряк, М. Рогозіна, Г. Серіков, М. Сметанський, В. Шпак), ми вважаємо доцільним у якості методологічних

основ формування в майбутніх педагогів компетентності самоосвіти використовувати технологічний підхід, який ставить за мету сконструювати навчальний процес, відштовхуючись від заданих вихідних установок, і передбачає певну послідовність операцій з використанням оптимальних засобів, способів організації діяльності й умов її здійснення.

У руслі нашого дослідження *процес формування компетентності самоосвіти майбутнього педагога* – це взаємозв'язана сукупність заходів, які забезпечують ефективне здійснення повного циклу самоосвіти. З метою досягнення позитивного результату процес формування компетентності самоосвіти повинен забезпечити виконання наступних завдань: організація навчальної діяльності студентів, спрямованої на набуття компетентності самоосвіти; створення умов для виникнення в майбутніх педагогів ціннісних орієнтацій та позитивних мотивів щодо самоосвіти, потреби в систематичному оновленні й збагаченні професійних знань; формування досвіду самоосвіти в умовах ІНС; формування умінь здійснювати самоконтроль і рефлексію самоосвітніх дій.

Ми спиралися на такі провідні положення: мотивація самоосвіти студентів повинна носити усвідомлений характер; компетентність самоосвіти представлена певною системою специфічних умінь і навичок, для формування яких потрібно використання адекватних засобів, що відповідають інноваційним освітнім тенденціям, рівню розвитку сучасного суспільства, техніки й технологій, у тому числі й інформаційних; її формування повинно здійснюватися в системі, при якій засвоєння предметних знань й оволодіння самоосвітніми вміннями протікали б як єдиний процес; практичні дії по оволодінню самоосвітніми вміннями необхідно розглядати як операції, що допомагають студенту раціонально здійснювати всі види пізнавальної діяльності.

Технологія формування компетентності самоосвіти майбутнього педагога, на наш погляд, має характеризуватися наступними ознаками: спрямованість на формування цього виду компетентності; відповідність

основним положенням теорії неперервної професійної освіти (неперервності, поступальності, інтегративності, системності самоосвіти); поетапність здійснення; органічний взаємозв'язок змісту дидактичної, психолого-педагогічної, методологічної й методичної підготовки майбутнього педагога; комплексне використання форм і методів, застосування диференційованого, особистісно орієнтованого, проблемного підходів до формування в майбутнього педагога компетентності самоосвіти.

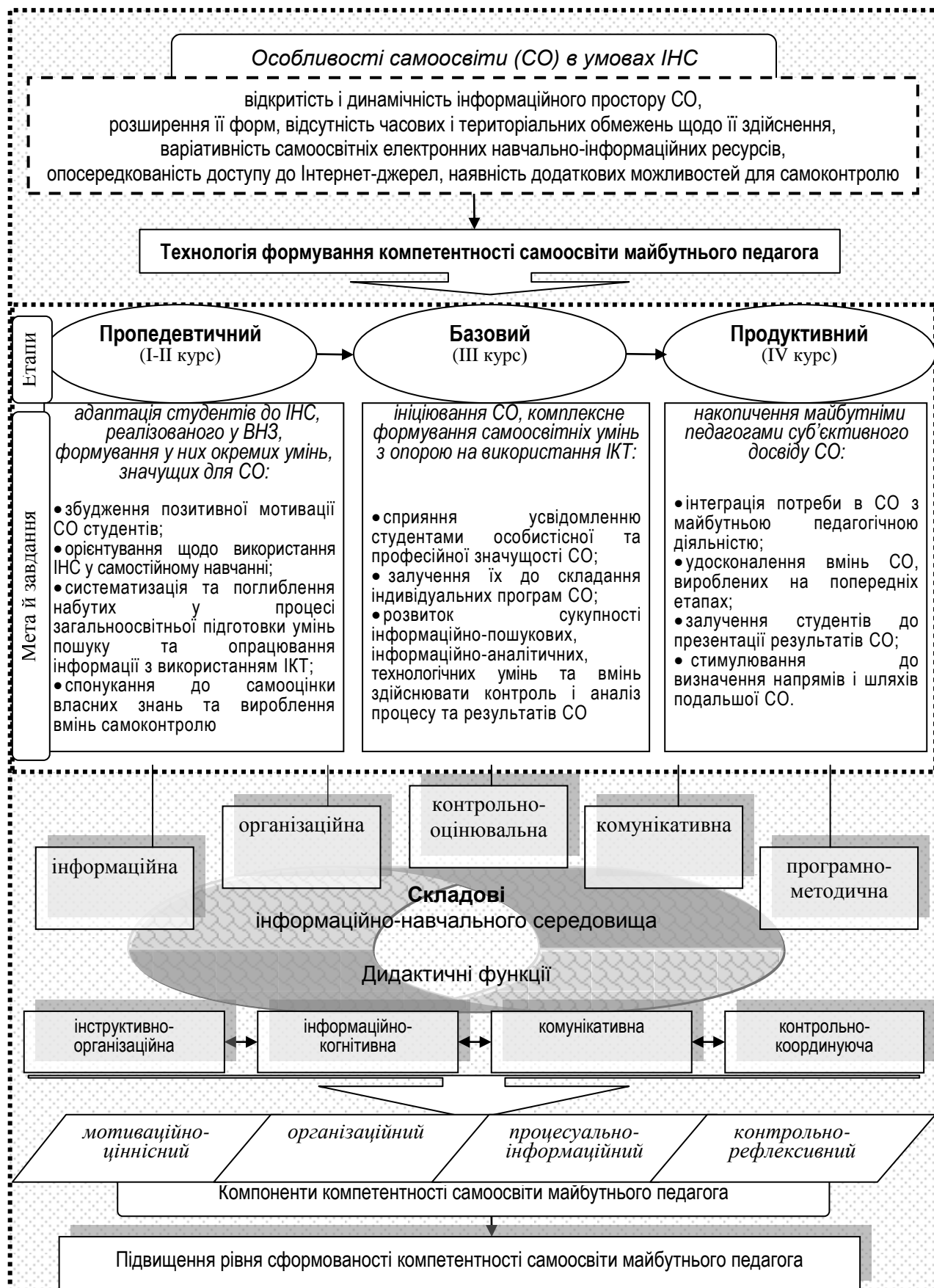
Розробка технології формування компетентності самоосвіти

У розробці зазначеної технології ми враховували такі фактори: особистісний (орієнтація на наявний рівень готовності студентів до самоосвіти); діяльнісний (набуття власного досвіду здійснення самоосвіти у відповідній діяльності); цілісний (охоплення всіх навчальних дисциплін у їх взаємозв'язку й взаємозалежності).

У ході наукового пошуку нами було розроблено *технологію формування компетентності самоосвіти майбутнього педагога*, яка є впорядкованою сукупністю дій, операцій і процедур, що інструментально забезпечують досягнення прогнозованого результату в рамках компетентнісного підходу, спрямовують на ефективну майбутню педагогічну самоосвіту відповідно до її особливостей в умовах ІНС (рис. 2.2). Зазначена технологія знаходиться із системою його професійної підготовки в діалектичному співвідношенні цілого й частини, оптимізує досвід самоосвіти студента й передбачає послідовну реалізацію етапів: пропедевтичного, базового й продуктивного, для кожного з яких визначено мету й завдання.

Мета *базового етапу технології* (III курс) полягає в ініціюванні самоосвіти, комплексному формуванні самоосвітніх умінь з опорою на використання інформаційно-комунікаційних технологій. Основними завданнями є сприяння усвідомленню студентами особистісної та професійної значущості самоосвіти; залучення їх до складання індивідуальних програм самоосвіти; розвиток сукупності інформаційно-

пошукових, інформаційно-аналітичних, технологічних умінь та умінь здійснювати контроль і аналіз процесу та результатів самоосвіти.

Рис. 2.2. Технологія формування компетентності самоосвіти майбутнього педагога

На *продуктивному етапі технології* (IV курс) ставиться за мету накопичення майбутніми педагогами суб'єктивного досвіду самоосвіти. Основними завданнями є інтеграція потреби в самоосвіті з майбутньою педагогічною діяльністю; удосконалення вмінь самоосвіти, вироблених на попередніх етапах; залучення студентів до презентації результатів самоосвіти; стимулювання до визначення напрямів і шляхів подальшої самоосвіти.

Кожному етапу розробленої технології відповідає певний зміст навчання, який забезпечується навчальними дисциплінами з інформатичної («Основи інформатики», «Нові інформаційні технології», «Сучасні інформаційні технології», «ІКТ в професійній діяльності»), методичної підготовки («Методика навчання (профільної предметної дисципліни)»), а також впровадженням спецкурсу «Самоосвіта в умовах ІНС», проведенням тренінгів («Інтернет у самоосвіті», «Тайм-менеджмент самоосвіти»), наукового гуртка «Інформаційний простір самоосвіти».

Оскільки досліджувана компетентність є власним надбанням особистості, то на її формування впливає весь навчальний процес, зокрема професійно орієнтовані дисципліни. Зміст підготовки майбутніх педагогів повинен будуватися як комплексна цільова програма, орієнтована на кінцеві результати, а не як проста сума незалежних одна від одної автономних дисциплін. Кожна окрема дисципліна повинна розглядатись як органічна частина цілісного змісту всебічної підготовки фахівця.

ІНС виступає як зручний та потужний засіб організації різних форм навчання, модифікації методик навчання; усебічної підтримки й забезпечення широкого обміну досвідом: демонстрації прийомів ефективного застосування його ресурсів у практичній, самостійній, науково-дослідній роботі студентів; підтримки роботи з навчальними електронними ресурсами й забезпечення сучасних методів їх обробки; створення персонального

інформаційного простору, який включає ресурси користувача й засоби організації й управління ними (портфоліо); реалізації міжособистісної взаємодії студентів і викладачів; організації комунікації користувачів як у синхронній (відеоконференції, чат), так і в асинхронній формі (електронна пошта, форум, дошка оголошень, пересилка повідомлень усередині системи). Технологія формування компетентності самоосвіти майбутнього педагога передбачає послідовність і наступність у розширенні спектру засобів ІНС, якими оволодіває студент у процесі навчальної діяльності:

- *на пропедевтичному етапі* – це технологічні (засоби універсальних інформаційних технологій), контрольні-оцінювальні (автоматизовані засоби контролю знань і рейтингового оцінювання поточних результатів навчальної діяльності), інформаційні (електронні підручники, комп'ютерні навчальні курси);
- *на базовому етапі* – (крім зазначених вище) інформаційні (довідники, електронні енциклопедії та словники, електронні каталоги навчальної літератури тощо), технологічні (програми статистичної обробки даних);
- *на продуктивному етапі* – (крім зазначених вище) організаційно-методичні (інструментальні педагогічні програмні засоби оцінювання навчальних досягнень, засоби телекомунікаційних технологій), інформаційні (електронні каталоги дидактичних ресурсів мережі Інтернет навчального призначення тощо).

Згідно із запропонованою технологією компетентність самоосвіти майбутніх педагогів формується на основі набуття досвіду самостійних спроб і досягнень у самоосвіті, переходу від виконання завдань самоосвітнього характеру до виникнення стійкої потреби в самоосвіті, вироблення індивідуальної самоосвітньої траєкторії, включення її в спосіб життя. Так, на пропедевтичному етапі переважна увага приділяється формуванню мотиваційно-ціннісного, процесуально-інформаційного компонентів компетентності самоосвіти; на базовому – усього компонентного складу; на продуктивному – удосконаленню організаційного компоненту.

На кожному етапі передбачається активізація особистісних ресурсів студентів, мотивів та потреб, відбувається формування мотиваційно-ціннісного та контрольного-рефлексивного компонентів досліджуваної компетентності. Зазначимо, що хоча кожний етап має певну спрямованість на формування тих чи інших компонентів досліджуваної компетентності, усі її складові є взаємопов'язаними й взаємозалежними, і розвиток кожної з них потребує й стимулює тією чи іншою мірою розвиток інших. Отже, розроблена технологія зорієнтована на поетапне формування компонентів досліджуваної компетентності із застосуванням відповідних методів на кожному з її етапів.

2.2. Методичні засади формування компетентності самоосвіти майбутнього педагога

При формуванні в студента педагогічного університету компетентності самоосвіти повинні застосовуватися інноваційні, активні методи навчання, зокрема проблемно-пошукові, що сприяють більш осмисленому й самостійному оволодінню знаннями. Викладач створює проблемну ситуацію (ставить питання, пропонує задачу, експериментальне завдання), організовує колективне обговорення можливих підходів до розв'язання проблемної ситуації, стимулює висунення гіпотез тощо. На підставі аналізу досліджень (В. Корвяков, М. Петрова, О. Фоміна) у ході формування компетентності самоосвіти слід відмітити використання певних ситуацій, які зумовлюють виникнення досвіду самоосвіти майбутніх педагогів. Актуалізація особистісно-розвивальної ситуації створює необхідні психологічні умови для особистого зростання, спонукає студента займатися самоосвітою додатково по відношенню до основного навчання. У роботі О. Фоміної виділено педагогічні ситуації, які вводять студента в середовище самостійно організовуваної навчальної діяльності й потребують прояву самоосвітньої компетентності, а саме ситуації: 1) актуалізації сенсу, переживання цінностей; 2) самостійних проб і досягнень у самоосвітній

діяльності; 3) активізації самостійності; 4) рефлексії; 5) самовиховання; б) представлення власної самоосвіти, спроба включення її в спосіб життя студентів [156].

Значна кількість нових педагогічних технологій охоплюють елементи проектного навчання: технології випереджаючої освіти; технологія освіти в глобальному інформаційному співтоваристві; педагогіка співпраці; емпіричне навчання. У проектній роботі, на відміну від проблемного навчання, де викладач чітко формулює або організовує роботу студентів з його формулювання, завдання намічені неконкретно. Викладач може підказати джерела відомостей, а може просто спрямувати думку студентів у потрібному руслі для самостійного пошуку. Але в результаті студенти повинні самостійно і спільними зусиллями розв'язати проблему, застосувавши необхідні знання з різних галузей, отримати реальний і відчутний результат. Уся робота над проблемою, таким чином, набуває контурів проектної діяльності. Крім того, надзвичайно важливою є необхідність створення цілісної системи залучення студентів спочатку до активної пізнавальної діяльності, що повинна трансформуватися в потребу до самовираження в пошуковій, науковій діяльності. Маємо впроваджувати такі методи навчання, при застосуванні яких студент змушений активно здобувати, переробляти й реалізовувати навчальну інформацію, які допомагають вийти на особистісний рівень виявлення й розвитку творчої особистості.

У процесі формування компетентності самоосвіти студента в умовах ІНС викладач повинен не стільки повідомляти студентам навчальну інформацію, скільки створювати умови для самокерування самоосвітою щодо її організації й стимулювання із врахуванням їх індивідуальних особливостей. З цією метою доречним було б використання, насамперед, активних та інтерактивних форм навчання, які базуються на проблемно-пошукових методах. Специфіка оптимального поєднання інноваційних форм і методів навчання із традиційними полягає у використанні проблемних лекцій, практичних

занять, «мозкового штурму», аналізу педагогічних ситуацій, ділових ігор, методу проектів, рефлексії, дебатів, презентацій, портфоліо, проведенні тренінгів. Доцільним є також використання таких методів та форм навчання, як створення проектів педагогічної діяльності, проблемних доповідей, обговорення відеоматеріалів тощо, застосування яких у навчанні студентів, було б необхідним для досягнення змісту майбутньої професії в її практичному втіленні.

Застосування інноваційних педагогічних технологій полягає в раціональному відборі відповідно до мети й змісту методів і засобів керівництва й контролю (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Методи й засоби формування компетентності самоосвіти

Методи	Засоби
методи проблемної постановки й розв'язання задач	проблемні пізнавальні задачі-завдання
евристичні методи (дискусія/диспут, рольова/ділова гра)	сценарії ігор, диспутів
дослідницькі методи (аналіз, синтез, дедукція)	професійно задані ситуації, теорії, структури для аналізу й синтезу
методи програмованого контролю й оцінки самоосвіти	автоматизовані тести, навчальні й контролюючі комп'ютерні програми

Основними шляхами формування компетентності самоосвіти, на наш погляд, може бути комплексне конструювання навчального процесу, спрямованого на її набуття; забезпечення динамічності змісту самостійного навчання в контексті діяльності майбутнього педагога, поступове його ускладнення; залучення студентів до розробки інноваційних творчих проектів педагогічного спрямування; проведення навчальних занять в інноваційних формах (проблемні семінари, ділові й рольові ігри, тренінги, телеконференції, вебінари, аналіз педагогічних ситуацій тощо); удосконалення системи науково-дослідної роботи студентів тощо.

Одним з елементів процесу формування компетентності самоосвіти є комплекс завдань, у якому використовуються задачі різного типу. Їх класифікація зорієнтована на діяльність студента: характер діяльності

(репродуктивні, пошукові, творчі); ступінь її складності (пряме використання засобів, координація завчених дій, пошук нових дій); ступінь самостійності (висока, середня, низька). Формування компетентності самоосвіти відбувається у вигляді певних «дидактичних кроків», що полягають у досягненні студентами конкретних цілей. Однією з тенденцій розвитку навчально-виховного процесу у вищій школі є розширення самостійності майбутніх фахівців, що передбачає самостійний пошук і засвоєння студентом нової інформації, організацію діяльності, спрямованої на власний саморозвиток. Це зумовлює чітку самостійну роботу студентів, яка була б різноманітною за формами, мала б принципово нову мотивацію.

Зміст навчання на кожному з етапів розробленої технології складається з трьох блоків завдань: репродуктивного, конструктивного та креативного. Завдання випереджаючим чином спонукають до оволодіння самоосвітніми вміннями, включають студентів в самоосвіту, через що створюються реальні умови переходу студента з більш низького рівня здійснення професійно-творчої самоосвіти на більш високий. Функція викладача при цьому полягає в виявленні наявного рівня сформованості у кожного студента компетентності самоосвіти; розробці послідовної системи задач, що відповідає певному рівню компетентності самоосвіти й поступово ускладнюється.

Перший навчальний блок – *репродуктивний* – містить завдання, які потребують від студентів діяти за аналогією, відомими зразками, алгоритмами (моделями) й передбачають розв'язання навчальних задач у рамках заданого або первісно знайденого способу дії. Головною метою цього блоку є включення студента до пізнавальної діяльності для усвідомлення понять та закономірностей в умовах інформатизації освіти. Зміст репродуктивного блоку складають знання й відтворення понятійної інформації про об'єкти, предмети, властивості, процеси, методи й способи діяльності. У студентів формуються власна концепція щодо чіткого уявлення

про основні напрями й перспективи застосування ІНС у самоосвіті, його роль у формуванні компетентності самоосвіти.

Другий навчальний блок – *конструктивний* – передбачає завдання, що розвивають уміння студентів оперувати методами, формами й прийомами застосування нових інформаційних технологій та їх складових, що спрямовані на розвиток нового підходу до розв’язання педагогічних завдань. Мета блоку полягає в розвитку практичних навичок та вмінь студентів використовувати ресурси ІНС у самоосвіті. Конструктивний блок передбачає знання законів, закономірностей об’єктів, предметів і процесів, їх властивостей, методів та способів діяльності, необхідних для здійснення самоосвіти. Усвідомлення теоретичних і практичних засад зазначеного середовища спрямовувало студентів на активне використання нових інформаційних технологій у своїй майбутній професійній діяльності. Знання та вміння, які студенти вже одержали під час вивчення першого навчального блоку, передбачають пошук нових під опосередкованим впливом викладача.

Третій навчальний блок – *креативний* – уміщує завдання, які формують уміння студентів виконувати оригінальні дії, створювати нові педагогічні продукти, проектувати нові методи досліджень. Креативний блок повинен включати знання теорії, законів, закономірностей об’єктів, предметів, процесів та їх властивостей, методів і способів діяльності на високому рівні для здійснення циклу професійної самоосвітньої діяльності. Зазначимо, що на пропедевтичному етапі застосовуються в основному завдання першого й другого блоків, а на продуктивному – переважно завдання третього блоку, що висвітлює логіку всього процесу формування компетентності самоосвіти.

Технологія формування компетентності самоосвіти студентів розкриває поетапність професійних дій суб’єктів освітнього процесу, механізми й практичний досвід їх застосування. Її особливість полягає в послідовності й наступності цього процесу; неперервності формування упродовж усього терміну підготовки майбутнього вчителя (кваліфікаційний

рівень «бакалавр»); в опорі на діяльнісний підхід; в узгодженості з програмами навчання інших дисциплін; у врахуванні динамічного розвитку інформаційно-комунікаційних технологій.

Отримані в ході теоретичного аналізу висновки дозволили створити методичне й технологічне забезпечення технології формування компетентності самоосвіти майбутнього педагога в умовах ІНС. У ході наукового пошуку нами було теоретично обґрунтовано технологію формування компетентності самоосвіти майбутнього педагога, яка враховує такі фактори: особистісний (орієнтація на наявний рівень готовності студентів до самоосвіти); діяльнісний (набуття власного досвіду здійснення самоосвіти у відповідній діяльності); цілісний (охоплення всіх навчальних дисциплін у їх взаємозв'язку й взаємозалежності). Розроблена технологія передбачає послідовну реалізацію етапів: пропедевтичного (адаптація студентів до інформаційно-навчального середовища, реалізованого у закладі вищої освіти, формування в них окремих умінь, значущих для самоосвіти); базового (ініціювання самоосвіти, комплексне формування самоосвітніх умінь з опорою на використання інформаційно-комунікаційних технологій); продуктивного (накопичення майбутніми педагогами суб'єктивного досвіду самоосвіти).

Основними завданнями на пропедевтичному етапі є збудження позитивної мотивації самоосвіти студентів; орієнтування щодо використання інформаційно-навчального середовища в самостійному навчанні; систематизація та поглиблення набутих у процесі загальноосвітньої підготовки вмінь пошуку та опрацювання інформації з використанням інформаційно-комунікаційних технологій; спонукання до самооцінки власних знань та вироблення вмінь самоконтролю.

Базовий етап спрямований на сприяння усвідомленню студентами особистісної та професійної значущості самоосвіти; залучення їх до складання індивідуальних програм самоосвіти; розвиток сукупності

інформаційно-пошукових, інформаційно-аналітичних, технологічних умінь та вмінь здійснювати контроль і аналіз процесу та результатів самоосвіти.

Продуктивний етап передбачає інтеграцію потреби в самоосвіті з майбутньою педагогічною діяльністю; удосконалення вмінь самоосвіти, вироблених на попередніх етапах; залучення студентів до презентації результатів самоосвіти; стимулювання до визначення напрямів і шляхів подальшої самоосвіти. Згідно із запропонованою технологією компетентність самоосвіти майбутніх педагогів формується на основі набуття досвіду самостійних спроб і досягнень у самоосвіті, переходу від виконання завдань самоосвітнього характеру до виникнення стійкої потреби в самоосвіті, вироблення індивідуальної самоосвітньої траєкторії, включення її в спосіб життя.

Напрями формування компетентності самоосвіти

Формування компетентності самоосвіти майбутніх педагогів відбувалося в таких напрямках:

1. *Проектувально-прогностичний*: здійснено самодіагностику й діагностику щодо наявного рівня сформованості в студентів компетентності самоосвіти, обговорено їх результати з викладачами та студентами, що вплинуло на подальший хід дослідження;

2. *Організаційний*: розроблено програму тренінгів, спецкурсу «Самоосвіта в умовах ІНС», спрямованого на стимулювання студентів до набуття компетентності самоосвіти; складено тематику й проблематику творчих проектів педагогічного спрямування та ознайомлено з ними викладачів, здійснено їх цілевизначення щодо реалізації програми експериментальної роботи;

3. *Цілепокладальний*: здійснено представлення студентам мети, завдань, вимог щодо формування складових компетентності самоосвіти, відповідного спрямування їхньої активності та діяльності, стимулювання постановки особистісних цілей і завдань професійної самопідготовки в умовах ІНС;

4. *Гносеологічний*: здійснювалося становлення дієвих знань, умінь і навичок майбутніх педагогів щодо змісту й способів набуття компетентності самоосвіти шляхом оптимізації змісту викладання дисциплін з інформатичної («Сучасні інформаційні технології», «Педагогічна інформатика»), методичної підготовки («Методика навчання (профільної предметної дисципліни)»);

5. *Інноваційно-технологічний*, на якому головна увага приділялася практичним аспектам формування компетентності самоосвіти майбутніх педагогів у таких напрямках: організація тренінгів, спрямованих на розвиток самоосвітніх умінь і навичок, рефлексії; виконання спеціальних завдань; актуалізація й оптимізація самоосвіти майбутніх педагогів та її рефлексії, виконання проектів;

6. *Конструктивно-креативний*: організовано самостійну практичну діяльність майбутніх педагогів з відпрацювання відповідних умінь і навичок та зразків самоосвіти в процесі виконання індивідуальної навчально-дослідної роботи. Результатом самостійної пошукової діяльності на цьому етапі були захист індивідуальних творчих проектів, публічне обговорення їх результатів;

7. *Корекційно-оптимізуючий* полягав у підведенні проміжкових підсумків самоосвіти та підсумковій діагностиці рівня сформованості компетентності самоосвіти майбутніх педагогів, а також наданні індивідуальної допомоги в проектуванні студентами стратегії свого подальшого професійно-особистісного саморозвитку й самовдосконалення.

Відомо, що навчальний і виховний процеси є структурними елементами цілісного освітнього процесу й у взаємозв'язку реалізують цілі професійної освіти. Уважається, що навчальний процес більшою мірою спрямований на засвоєння системи знань, формування умінь і навичок для подальшого їх використання на практиці (організаційний, процесуально-інформаційний компоненти компетентності самоосвіти), а виховний – на набуття студентом певних якостей особистості (мотиваційно-ціннісний, контроль-рефлексивний компоненти компетентності самоосвіти).

Впровадження технології формування компетентності самоосвіти здійснювалось як послідовність трьох етапів: *пропедевтичного, базового, продуктивного*, на кожному з яких формування самоосвітніх умінь здійснювалося за допомогою спеціально розробленого комплексу завдань, що дозволяло реалізувати діяльнісний підхід до навчання, при якому оволодіння студентами певними вміннями відбувається в процесі виконання дій, що потребують вияву цих умінь.

На пропедевтичному етапі (I-II курс) запроваджувалися заходи щодо ознайомлення студентів з інформаційно-навчальним середовищем, реалізованим у закладі вищої освіти (зокрема з наявним фондом друкованої й електронної навчальної літератури, електронним бібліотечним каталогом, точками виходу в мережу Інтернет тощо). Під час вивчення дисциплін «Сучасні інформаційні технології» і «ІКТ в професійній діяльності» студентам пропонувалися завдання, значимі для здійснення окремих етапів самоосвіти (скласти план-проспект роботи над індивідуальним завданням, орієнтовно розподілити час на виконання тих чи інших його фрагментів тощо), а також спрямовані на роботу з Інтернет-джерелами (створити перелік тематичних джерел або перевірити актуальність наданого й вилучити застарілі та дублюючі посилання, порівняти результати пошуку джерел з використанням різних інформаційно-пошукових систем і різних форм запитів, з'ясувати особливості застосування пошукових інструментів тощо), на оволодіння прийомами інтегрованого опрацювання різноформатної інформації та інші. Крім того, приділялася увага залученню студентів до самотестування навчальних досягнень з використанням автоматизованих систем комп'ютерної діагностики, зокрема онлайн, заохочувалися ініціативність, активність студентів у виконанні запропонованих завдань, у проявах спроб самоосвіти.

На базовому етапі (III курс) було впроваджено спецкурс «Самоосвіта в умовах інформаційно-навчального середовища», який надавав поштовх самоосвіті студентів: розкривалися її особистісна й професійна цінності,

новітні форми, доступні в умовах інформатизованого суспільства, пропонувалися для обговорення зразки індивідуальних програм самоосвіти із конкретизацією мети, визначенням форм і методів тощо. У межах зазначеного спецкурсу було проведено тренінг «Інтернет у самоосвіті», який містив завдання на пошук інформації та аналіз його результатів з оцінкою достовірності й релевантності знайденої інформації, на складання анотованого каталогу тематичних Інтернет-джерел, на роботу з іншомовними електронними ресурсами з використанням систем автоматизованого перекладу, на реферування текстових документів тощо.

На продуктивному етапі (IV курс) під час опанування «Методики навчання (профільної предметної дисципліни)» студенти самостійно ставили близькі й перспективні цілі, визначали проблему, здійснювали пошук і відбір необхідної інформації, оцінювали та коригували свої дії. Пропонувалися індивідуальні навчально-дослідні завдання на орієнтування в сучасній професійній сфері (аналіз змін і тенденцій у програмах навчальних дисциплін, ознайомлення з новими електронними виданнями навчальної та методичної літератури, аналітичне вивчення практичного досвіду вчителів-новаторів за матеріалами їх персональних веб-сторінок, сайтів педагогічних форумів і відкритих віртуальних методичних спільнот, а також шляхом участі в тематичних вебінарах, Інтернет-конференціях тощо). Майбутні педагоги залучалися до самостійного створення й презентації індивідуальних програм самоосвіти, обміну досвідом їх реалізації. Запроваджені гурток «Інформаційний простір самосвіти» та тренінг «Тайм-менеджмент самоосвіти» спрямовувались на вдосконалення вмінь раціонально планувати й організувати самоосвіту шляхом виконання спеціальних вправ на розподіл часу відповідно до пріоритетних задач, його контроль тощо.

Наведемо тестові методики та програми запропонованих спецкурсів, тренінгів, а також спеціалізовані завдання самоосвітнього характеру.

Визначення ціннісних орієнтацій і мотивації щодо набуття компетентності самоосвіти майбутніми педагогами

Підґрунтям методики є модифікація методик «Вивчення мотивів навчальної діяльності студентів» Є. Ільїна [60] і «Ціннісні орієнтації» М. Рокіча [117], заснованої на прямому ранжируванні списку цінностей.

Інструкція: Уважно прочитайте й оцініть за 5-бальною шкалою наведені в списку мотиви набуття компетентності самоосвіти за їх значущістю для Вас: 1 бал – мінімальна значущість, а 5 балів – максимальна. Під час оцінки мотивів, будь ласка, не пропускайте жодного. Бали проставляйте у відповідному стовпчику.

Таблиця 2.2

Провідні мотиви набуття компетентності самоосвіти майбутніх педагогів

№	Зміст мотивів	Бали				
		1	2	3	4	5
1	прагнення належно підготуватися до професії педагога	1	2	3	4	5
2	прагнення бути компетентним фахівцем	1	2	3	4	5
3	забезпечення високої якості виконання ІНДЗ	1	2	3	4	5
4	інтерес до теорій, конкретних фактів та подій	1	2	3	4	5
5	бажання бути розвинутою, культурною людиною	1	2	3	4	5
6	прагнення підвищити педагогічну майстерність	1	2	3	4	5
7	власна потреба розширювати та поповнювати знання	1	2	3	4	5
8	бажання мати престиж у групі, на факультеті	1	2	3	4	5
9	бажання справити позитивне враження на викладача	1	2	3	4	5
10	необхідність підготуватися до відповіді на семінарі або іспиті	1	2	3	4	5
11	опанування сучасними педагогічними ідеями й технологіями	1	2	3	4	5
12	реалізація творчого потенціалу	1	2	3	4	5

Інші мотиви (*запишіть*) _____

Вивчення самооцінки особистості

(подано за книгою Бордовская Н. В., Реан А. А. Педагогика: Учебник для вузов. Санкт-Петербург, 2001. С. 270-290)

Самооцінка – основа формування особистості. Самооцінка значною мірою визначає соціальну адаптацію особистості, це регулятор поведінки і діяльності. Самооцінка формується, а не дається людині від її народження. Формування самооцінки відбувається у процесі діяльності та міжособистісної взаємодії. Значний вплив на формування самооцінки

особистості має суспільство. Ставлення людини до самої себе – найпізніше утворення у системі відносин людина – світ. Але незважаючи на це, у структурі відносин особистості самооцінка посідає особливо важливе місце. Самооцінка безпосередньо пов'язана із процесом соціальної адаптації та дезадаптації особистості.

Методика вивчення самооцінки за допомогою процедури ранжування.

У таблиці 2.3 наведені 20 різних рис особистості. У лівій колонці («Ідеал») досліджуваний ранжує ці риси від 1 до 20 балів за тим, наскільки вони йому імпонують. Потім у правій колонці («Я») ранжує ці риси по відношенню до себе. Між бажаним і реальним рівнем кожної риси визначається різниця (d), яка підноситься у другий степінь.

Таблиця 2.3

Бланк методики вивчення самооцінки за допомогою ранжування

Ідеал	Риси особистості	«Я»	Різниця	
			d	d ²
1	2	3	4	5
	Поступливість			
	Сміливість			
	Запальність			
	Настійливість			
	Нервовість			
	Терплячість			
	Захоплюваність			
	Пасивність			
	Холодність			
	Ентузіазм			
	Обережність			
	Вередливість			
	Млявість			
	Нерішучість			
	Енергійність			
	Життєрадісність			

1	2	3	4	5
	Сумнівність			
	Упертість			
	Безтурботність			
	Сором'язливість			

Далі підраховується сума квадратів (Σd^2 дати індексом верхнім) і за формулою

$$r=1-0,00075\Sigma d^2$$

визначається коефіцієнт кореляції.

Чим ближчий коефіцієнт до 1 (від 0,7 до 1,0), тим вища самооцінка і навпаки.

Про адекватну самооцінку свідчить коефіцієнт від 0,4 до 0,6.

Якщо при застосуванні цієї методики дослідник захоче використати не 20 рис, а якусь іншу їх кількість, то формулу підрахунку необхідно змінити. При будь-якій зміні кількості рис змінюватиметься коефіцієнт при Σd^2 , тобто не 0,00075, а якесь інше число. У зв'язку з цим необхідно враховувати, що зазначена формула є конкретним варіантом загальної формули обчислення коефіцієнта рангової кореляції:

$$r=1-6\Sigma d^2/n(n^2-1).$$

Двійки дати верхнім коефіцієнтом

Тут n – число використовуваних при ранжуванні рис. Саме за цією формулою і необхідно проводити обчислення, якщо змінена кількість ранжованих рис.

Діагностика професійної мотивації

(подано за книгою Бордовская Н. В., Реан А. А. Педагогика: Учебник для вузов. Санкт-Петербург, 2001. С. 270-290) (Модифікація Н.В. Кузьміної, А.О. Реана)

Інструкція. Обведіть кружечком ті пункти, які передають ваше ставлення до обраної професії. У колонці А відмічено те, що «приваблює», у колонці Б – що «не приваблює». Позначайте лише те, що для вас має важливе значення. Робити вибір в усіх рядках обов'язково.

А

1. Професія одна з найважливіших у суспільстві
2. Робота з людьми
3. Робота вимагає постійного прояву творчих здібностей
4. Робота не викликає перевтоми
5. Висока заробітна плата
6. Можливість самовдосконалення
7. Робота відповідає моїм здібностям
8. Робота відповідає моєму характеру
9. Короткий робочий день
10. Відсутність частого контакту з людьми
11. Можливість досягнення соціального визнання, поваги
12. Інші чинники (зазначити, які)

Б

1. Мало оцінюється важливість праці
2. Не вмію працювати з людьми
3. Немає умов для прояву творчих здібностей
4. Робота викликає перевтому
5. Низька заробітна плата
6. Неможливість самовдосконалення
7. Робота не відповідає моїм здібностям
8. Робота не відповідає моєму характеру
9. Довгий робочий день
10. Частий контакт із людьми
11. Неможливість досягнення соціального визнання, поваги
12. Інші чинники (зазначити, які)

Обробка. За кожним із 11 чинників обчислюється коефіцієнт значущості (КЗ). Коефіцієнт значущості визначається за такою формулою:

$$kz = \frac{n+ - n-}{N}, \text{ ДАТИ ЗНАКИ + I – ВЕРХНІМ ЗНАКОМ}$$

де N – обсяг вибірки (загальна кількість учасників анкетування), n+ – кількість учасників анкетування, які позначили цей чинник у колонці А, n– – кількість учасників анкетування, які позначили цей чинник у колонці Б.

Коефіцієнт значущості може змінюватися у межах від –1 до +1. Результати діагностики по групі заносяться у таблицю 2.4.

Таблиця 2.4

Результати діагностики

Назва вибірки _____

Обсяг вибірки _____

Змінні	Чинник										
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
n+											
n–											
N											

Іноді під час інтерпретації результатів допускається серйозна методична помилка: не можна розглядати лише остаточний показник КЗ, не враховуючи співвідношення n+ та n–. Необхідно вибудовувати інтерпретацію з урахуванням як першого, так і другого аспектів.

Мотивація професійної діяльності

(Методика К. Замфір у модифікації А. О. Реана)

Ця методика може застосовуватися для діагностики мотивації професійної діяльності. В основі методики – концепція внутрішньої і зовнішньої мотивації.

Інструкція. Прочитайте мотиви професійної діяльності й оцініть їх значимість для вас за п'ятибальною шкалою.

Таблиця 2.5

Шкала мотивів професійної діяльності

Мотиви професійної діяльності	Дуже незначною мірою	Достатньо значною мірою	Незначне, але й не байдуже	Достатньо значною мірою	Дуже значною мірою
1	2	3	4	5	6
1. Заробітна плата					
2. Прагнення до просуванню по роботі					
3. Прагнення уникнути критики керівника чи колег					
4. Прагнення уникнути можливих покарань чи неприємностей					
5. Потреба у досягненні соціального престижу і поваги інших					
6. Задоволення від самого процесу і результату роботи					
7. Можливість найповнішої самореалізації саме у цій галузі					

Обробка результатів. Обчислюються показники внутрішньої мотивації (ВМ), зовнішньої позитивної (ЗПМ) та зовнішньої негативної (ЗНМ) відповідно до таких ключів.

$$ВМ = \text{оцінка п. 6} + \text{оцінка п. 7} / 2$$

$$ЗПМ = \text{оцінка п. 1} + \text{оцінка п. 2} + \text{оцінка п. 5} / 3$$

$$ЗНМ = \text{оцінка п. 3} + \text{оцінка п. 4} / 2$$

Показником вираженості кожного типу мотивації буде число, яке стоїть у межах від 1 до 5 (у тому числі можливий дріб).

Інтерпретація результатів. На підставі отриманих результатів визначається мотиваційний

комплекс особистості. Мотиваційний комплекс являє собою тип співвідношення трьох видів мотивації: ВМ, ЗПМ і ЗНМ.

До найкращих, оптимальних, мотиваційних комплексів слід відносити такі два типи поєднання:

$$ВМ > ЗПМ > ЗНМ \text{ і } ВМ = ЗПМ > ЗНМ.$$

Найгіршим мотиваційним комплексом є тип

$$ЗНМ > ЗПМ > ВМ.$$

Таблиця 2.6

Мотиваційні комплекси (приклад)

Мотиви професійної діяльності	ВМ	ЗПМ	ЗНМ
1	1	2	5
2	2	3	4

Між цими комплексами містяться проміжні погляди їх ефективності інші мотиваційні комплекси.

При інтерпретації слід враховувати не лише тип мотиваційного комплексу, але й те, наскільки сильно один тип мотивації переважає інший за ступенем вираженості.

Наприклад, не можна два мотиваційних комплекси вважати абсолютно однаковими.

І перший і другий мотиваційні комплекси належать до одного і того ж неоптимального типу

$$ЗНМ > ЗПМ > ВМ.$$

У першому випадку мотиваційний комплекс особистості значно негативніший, ніж у другому. У другому випадку порівняно з першим спостерігається показник негативної мотивації і підвищення показників зовнішньої позитивної та внутрішньої мотивації.

Чим оптимальніший мотиваційний комплекс, чим більше активність особистості мотивована самим змістом діяльності, прагненням досягти у ній певних позитивних результатів, тим нижчою є емоційна нестабільність. І навпаки, чим більше діяльність особистості обумовлена мотивами уникання, догани (які починають переважати мотиви, пов'язані з цінністю самої діяльності, а також зовнішню мотивацію), тим вищий рівень емоційної нестабільності.

Програма спеціального курсу

«Самоосвіта в умовах інформаційно-навчального середовища»

1. Особливості курсу

Метою курсу є ознайомлення студентів з поняттям самоосвіти як педагогічної категорії, розкриття сутності компетентності самоосвіти і особливостей самоосвіти в умовах ІНС, формування в майбутніх педагогів умінь і навичок здійснення повного циклу самоосвіти.

Курс призначений для студентів закладів вищої педагогічної освіти.

Вимоги до початкової підготовки: досвід роботи з ІКТ.

Особливості вивчення курсу:

- диференціація підготовки, що передбачає створення індивідуальної програми підготовки, орієнтованої на конкретні освітні потреби й цілі підготовки й такої, яка враховує наявний досвід самоосвіти, рівень педагогічної базової підготовки, навички роботи з ІКТ;
- невідкладне застосування на практиці набутих знань, умінь і навичок;
- елективність навчання, що надає студентам і викладачам певну свободу вибору цілей, змісту, форм, методів, джерел, засобів, термінів, часу, місця підготовки.

Курс спирається на активні форми навчання: проведення діагностування власного рівня компетентності самоосвіти, on-line дискусії, виконання навчальних проектів, підготовку доповідей, рефератів і презентацій.

Курс має практико-орієнтований характер. У процесі підготовки студенти мають можливість проконсультуватися як очно, так і дистанційно за допомогою електронної пошти в зручний для себе час.

Теоретичний матеріал курсу призначений для розв'язання конкретних професійних задач у процесі самоосвіти в умовах ІНС.

Навчання в курсі організовано в очній і дистанційній формах.

Курс закінчується виконанням і захистом підсумкової роботи (проекту або реферату з опрацювання рекомендованої літератури й доступних Інтернет-ресурсів з обраної теми), яка має практико-орієнтований характер. Тема підсумкової роботи узгоджується із викладачем і формулюється студентом самостійно, відповідає його інтересам і потребам щодо набуття компетентності самоосвіти, навичкам володіння ІКТ і предметною спрямованістю.

Завдання курсу:

•ознайомити студентів з наявним досвідом і теоретичними дослідженнями щодо проблеми самоосвіти; сформувати в студентів розуміння поняття самоосвіти, компетентності самоосвіти, їх сутності та структури; розкрити умови успішної організації самоосвіти у ВПНЗ в умовах ІНС; залучити майбутніх педагогів до самоосвіти;

•розвинути практичні вміння й навички, які сприяють набуттю та становленню компетентності самоосвіти в студентів ВПНЗ.

Курс розраховано на 36 годин: 24 год аудиторної та 14 год індивідуальної роботи.

2. Структура курсу

№	Тема	Л	ЛР	СР
1	САМООСВІТА ЯК ШЛЯХ УДОСКОНАЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ВЧИТЕЛЯ І ЙОГО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ 1. Поняття й сутність самоосвіти в психолого-педагогічних дослідженнях: генезис поняття, характеристичні ознаки, функції, принципи самоосвіти. 2. Самоосвіта як процес. Логіка, основні етапи здійснення; джерела педагогічної самоосвіти, методика роботи з ними; підбиття підсумків самоосвіти, корекція отриманих результатів.	2		1
2	КОМПЕТЕНТІСНА ПАРАДИГМА СУЧАСНОЇ ОСВІТИ 1. Сутність компетентності самоосвіти майбутнього педагога. 2. Набуття й формування компетентності самоосвіти.	2		1
3	ОСОБЛИВОСТІ САМООСВІТИ В УМОВАХ СУЧАСНОГО ІНС 1. Сутність, структура, дидактичні функції ІНС. 2. Розширення форм і методів самоосвіти в умовах ІНС. 3. Тренінг «Інтернет у самоосвіті».		10	2
4	МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ САМООСВІТИ 1. Вимоги до сформованості компетентності самоосвіти. 2. Індивідуальна програма самоосвіти майбутнього педагога. 3. Методичні рекомендації щодо здійснення самоосвіти, пам'ятка.		6	2
5	Індивідуальна навчально-дослідна робота (підготовка проекту)			6
6	Індивідуальні консультації			2
7	Залік		2	
<i>Разом:</i>		4	18	14

Самостійна робота

№	Назва теми	Зміст завдань	Форми звіту	Термін звіту
	Самовиховання та самоосвіта в системі підготовки майбутнього вчителя	Підготувати огляд матеріалів передового педагогічного досвіду області (свого регіону, своєї спеціальності). Підготувати огляд публікацій журналу «Рідна школа» (за останній рік), які висвітлюють діяльність та досвід кращих учителів України (за своєю спеціальністю).	Творчий проект Творчий проект	

ІНДИВІДУАЛЬНА ПРОГРАМА САМООСВІТИ МАЙБУТЬОГО ПЕДАГОГА

1. Самодіагностика своїх знань і умінь в галузі самоосвіти.
2. Оволодіння засобами самоосвіти: постановка задач, вибір змісту й технологій самореалізації.
3. Обмін досвідом самоосвіти у творчих групах (форум, чат, телеконференція тощо).

Таблиця 2.7

Орієнтовна схема індивідуальної програми набуття компетентності самоосвіти

№	Компоненти КС	Зміст роботи щодо набуття
1	Мотиваційно-ціннісний	Самодіагностика цінностей професійної й особистої самоосвіти (самооцінка, рейтинг). Позитивне сприйняття себе як педагога. Знаходження й опрацювання методичних рекомендацій і літератури щодо вироблення в себе внутрішніх якостей (емоційно-вольовий механізм: посидючість, зосередженість, працьовитість, вольові якості), необхідні для успішного здійснення самоосвіти.
2	Організаційний	Формулювання мети самоосвіти з урахуванням специфіки дисципліни. Самостійний вибір шляхів реалізації визначеної мети. Розвиток умінь самоорганізації (Тренінги саморегуляції). Рациональне планування й використання бюджету часу (техніки таймменеджменту). Оволодіння знаннями й уміннями здійснення самоосвіти (вивчення спеціальних і психолого-педагогічних дисциплін). Створення відповідних зовнішніх умов для успішної організації самоосвіти. Вибір змісту й способів самоосвіти у сфері педагогічної діяльності. Практичне застосування отриманих знань.

3	Процесуально-інформаційний	Самостійне отримання знань з різноманітних джерел інформації. Розвиток інформаційно-пошукових, інформаційно-аналітичних та технологічних умінь. Виконання творчих проєктів.
4	Контрольно-рефлексивний	Неперервне здійснення самоконтролю за ходом самоосвіти й подальша її корекція Використання методик діагностики особистісно-професійного становлення. Аналіз ситуацій самореалізації, самовизначення.

П Л А Н набуття компетентності самоосвіти

(прізвище, ім'я, по батькові студента)

№ п/п	Проблеми (зміст роботи)	Форми розвитку	Результат	Термін виконання	Відмітка про виконання
1	2	3	4	5	6

Рекомендації:

- Подумайте та проаналізуйте: хто такий хороший вчитель.*

Наприклад, хороший *вчитель* — це той, хто постійно турбується про своїх учнів; той, хто прекрасно володіє своїм предметом; допомагає учням самостійно мислити. Це той, хто може показати широку картину подій і явищ, а не захоплюватись дрібними деталями. Хороший вчитель — це той, хто перед кожним учнем постійно відкриває двері навстіж, а не закриває їх; хто не боїться своїх учнів, не вважає їх своїми супротивниками або ворогами. Це той, хто бачить у своїх учнях людей і турбується про те, щоб вони стали справжніми людьми, хороший вчитель — це той, хто сам вчиться все своє життя.

- Висловіть власну точку зору щодо того, хто може називатися хорошим вчителем; як стати справжнім вчителем?*

- „Намалюйте" власний „портрет" професійного вчителя.*

- Зробіть відповідні висновки, що треба: визначте напрям і терміни самовдосконалення шляхом самоосвіти, оберіть ефективні форми і методи; розробіть індивідуальний план, графік роботи; складіть звіт про одержані результати.*

План може складатися за такими напрямками, що стосуються майбутньої професійної діяльності: робота з нормативними, інструктивно-

методичними матеріалами, розвиток психолого-педагогічної культури, робота з підвищення фахової компетентності, вивчення досягнень науково-технічного прогресу, розвиток загальної культури або за напрямками, що відповідають розвитку компонентів компетентності самоосвіти.

Аналіз виконання плану (Самозвіт щодо самоосвіти)

№ п\п	Виконані заходи	Невиконані заходи	Причини
1	2	3	4
...			

ТРЕНІНГ «ІНТЕРНЕТ У САМООСВІТІ»

Мета тренінгу: сформувати вміння вибирати інформаційно-пошукові системи, ефективно застосовувати їх інструменти, аналізувати, систематизувати інформацію, оцінювати її достовірність, релевантність. Цей тренінг формує в студентів практичні навички раціонального пошуку, аналізу інформації для самоосвіти.

1. Пошук інформації в мережі Інтернет у діяльності вчителя й учнів

Мета навчання: знайомство з особливостями, методами й прийомами пошуку освітньої інформації в мережі Інтернет, використання засобів пошуку інформації в діяльності вчителя й учнів.

Необхідний початковий рівень підготовки слухачів:

- практичні навички роботи з операційними системами Microsoft Windows;
- знайомство з основними поняттями й сервісами Інтернет – WWW, електронною поштою, телеконференціями, FTP;
- уміння працювати з браузером Microsoft Internet Explorer.

Структура модуля

Пошук інформації в мережі Інтернет у діяльності вчителя й учнів	практичне заняття	2 години
---	-------------------	----------

Зміст занять

Основи пошуку ресурсів освітнього призначення в мережі Інтернет	
I.	Загальні поняття
	Технологія пошуку інформації в Інтернет. Інформаційні ресурси для вчителя й учнів. Інформаційно-пошукові системи в Інтернет: пошукові каталоги й пошукові машини; глобальні й локальні інформаційно-пошукові системи.

2.	Основи пошуку інформації в www
	Використання можливостей Microsoft Internet Explorer: «пошук з адресного рядка» й панель «Пошук». Основи пошуку за допомогою глобальних і локальних каталогів. Основи пошуку за допомогою глобальних і локальних пошукових машин. Поняття розширеного пошуку. Порівняння результатів, отриманих від різних інформаційно-пошукових систем.
3.	Поняття й структура мови запитів
	Поняття мови запитів. Загальна структура мов запитів сучасних інформаційно-пошукових систем Інтернету: логічні оператори, оператори відстані, оператори обліку особливостей природної мови.
4.	Освітні ресурси Інтернет як інформаційно-пошукові простори
	Характеристика освітніх ресурсів Інтернету як інформаційно-пошукових просторів. Особливості пошуку на різних ресурсах Інтернету. Використання засобів пошуку інформації в діяльності вчителя й учнів.

Знання й уміння студентів:

- уявлення про типи й принципи роботи пошукових систем, а також про структуру мов запитів сучасних інформаційно-пошукових систем;
- уміння спланувати й провести процедуру пошуку ресурсів освітнього призначення;
- наявність уявлень про дидактичне використання процедур пошуку освітньої інформації.

2. Освітні ресурси Інтернету (огляд і тематичний пошук)

Мета навчання: знайомство з освітніми ресурсами мережі Інтернет.

Необхідний початковий рівень підготовки слухачів:

- практичні навички роботи з операційними системами Microsoft Windows;
- знайомство з основними поняттями й сервісами Інтернет – WWW, електронною поштою, телеконференціями, FTP;
- уміння працювати з браузером Microsoft Internet Explorer.

Структура модуля

Освітні ресурси Інтернету (огляд і тематичний пошук)	практичне заняття	2 години
--	-------------------	----------

Зміст занять

Огляд і тематичний пошук освітніх ресурсів Інтернету	
1.	Огляд освітніх ресурсів мережі Інтернет (український, російський сегменти)
	Офіційні освітні портали державного значення. Регіональні освітні портали. Сайти освітніх установ. Освітні інтернет-проекти недержавних установ. Огляд освітніх рубрик найбільших пошукових каталогів.
2.	Інформаційні портали загального призначення в освіті
	Енциклопедичні й новинні портали: загальний огляд, їх значення в освіті. Сайти бібліотек: інформаційні послуги й приклади пошуку бібліографічної інформації, ініціативні освітні ресурси (огляд).
3.	Огляд і тематичний пошук ресурсів з предмета
	Огляд і класифікація наочних ресурсів Інтернету. Знайомство з іноземними й міжнародними ресурсами.

Знання й уміння студентів:

- знайомство з освітніми ресурсами Інтернету;
- уявлення про види й призначення освітніх ресурсів мережі Інтернет.

3. Мережні освітні співтовариства й проекти

Мета навчання: знайомство з поняттям мережного співтовариства, а також з можливими трактуваннями цього терміну. Дати приклади мережних співтовариств.

Необхідний початковий рівень підготовки студентів:

- знайомство з операційними системами сімейства Microsoft Windows;
- знайомство з основними сервісами мережі Інтернет: WWW й електронною поштою;
- навички збереження інформації з Інтернету;
- навички пошуку інформації в Інтернеті.

Структура модуля

Інтернет – простір інформаційних комунікацій	лекція	0,5 годин
Приклади мережних співтовариств і проектів	лекція	1,5 годин

Зміст занять

Поняття мережного співтовариства	
1.	Інтернет – простір інформаційних комунікацій
	Вивчення мережних співтовариств це – вивчення можливої форми людських співтовариств найближчого майбутнього
	Уявлення про мережне співтовариство, як про віртуальну форму людського спілкування; уявлення про співтовариство типів «один до багато кого», «багато хто до багато кого», «багато хто до всіх».
	Визначення мережного співтовариства. Уявлення про стійкі (стаціонарні) і нестійкі (тимчасові) співтовариства
Приклади мережних співтовариств	
1.	Мережні журнали й розсилки
	Читачі мережного журналу, одержувачі розсилок – члени мережних співтовариств. Приклади – Питання інтернет-освіти, розсилки на subscribe.ru , спеціалізовані розсилки.
2.	Форуми, телеконференції, чати, «живі журнали»
	Схожість і різниця в рисах. Освітні можливості. Приклади: http://uchim.info , http://pedsovet.org , http://center.fio.ru/festival_forum_main.asp
3.	Дистанційне навчання як форма організації тимчасового мережного співтовариства
	Уявлення про дистанційне навчання з формуванням груп. Приклад: http://dlmsk.fio.ru
4.	Співтовариства авторів і відвідувачів мережних сховищ ресурсів

	Приклади: Мережне об'єднання методистів (http://som.fio.ru), Мережа творчих учителів (http://it-n.ru), інтернет-державна вчителів (http://intergu.ru), віртуальні методичні об'єднання.
5.	Мережні проекти
	Дистанційні олімпіади. Конкурси й фестивалі. Фестиваль ідей у галузі освіти (http://center.fio.ru/festival.asp). Підтримка й «розкручування» мережних співтовариств і проектів.

Знання й уміння студентів:

- уявлення про мережні співтовариства й проекти, як про форму пасивного, активного й інтерактивного спілкування, обміну інформацією й навчання;
- уміння вибрати форму мережного співтовариства для реалізації своїх професійних інтересів;
- уміння запропонувати форму мережного співтовариства для навчання й розвитку школярів.

ТРЕНІНГ «ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТ САМООСВІТИ»

Мета тренінгу: сформувати теоретичну та практичну базу знань щодо тайм-менеджменту, зокрема тайм-менеджменту самоосвіти. Цей тренінг розкриває теоретичні поняття про сутність і принципи тайм-менеджменту, формує в студентів практичні навички раціонального планування й організації самоосвіти.

Теми лекційних занять:

<i>№ n/n</i>	<i>Назва теми</i>	<i>Кількість годин</i>
1.	Сутність тайм-менеджменту. Причини дефіциту часу, його ефективне планування й принципи організації.	1
2.	Здатність до цілепокладання (уміння правильно виражати й формулювати свої цілі (короткострокові, середньострокові, довгострокові)). Установлення пріоритетів (уміння коректно розставляти пріоритети в розв'язанні тих або інших задач).	1
	<i>Разом:</i>	2

Теми лабораторних занять:

<i>№ n/n</i>	<i>Назва теми</i>	<i>Кількість годин</i>
1.	Пошук і відбір матеріалів в Інтернеті з теми: «Тайм-менеджмент самоосвіти вчителя».	2
2.	Побудова індивідуальної стратегії досягнення цілей: декомпозиція на підцілі, аналіз досягнення мети на операційному рівні, співвідношення тимчасових затрат і підсумкових результатів; стратегії планування й «резервування» часу.	1
3.	Визначення індивідуального робочого стилю і його використання для підвищення власної продуктивності. Основи ефективної організації робочого місця, що дозволяє економити час.	1
4.	Принципи і технології самоконтролю процесу й результатів самоосвіти. Робота з електронними органайзерами.	2
5.	Захист рефератів.	2
	<i>Разом:</i>	8

ЗАВДАННЯ САМООСВІТНЬОГО ХАРАКТЕРУ

І. Пропедевтичний етап технології ФКСМП

У межах курсу «Сучасні інформаційні технології» пропонується майбутнім педагогам за допомогою текстового редактора MS Word створити опорні конспекти з предмета за спеціальністю, наприклад, для студентів факультету початкового навчання.

Завдання №1. Підготуйте в програмі Microsoft Word текстовий документ реферативного типу, який містить заголовок до документа; марковані та нумеровані списки; ілюстративний матеріал; таблиці; схематичні діаграми; формули; автоматичну нумерацію таблиць, схем, формул; посилання на використовувані джерела, їх список. Текстовий документ має складатися з 3 параграфів.

Завдання №2. Створити тестову програму, що охоплює питання з інформатики, із використанням можливостей програми Microsoft Excel. Обсяг не менше 12 питань. Система має передбачати введення даних того, хто проходить тест, та автоматично підраховувати результати проходження тесту.

У курсі «Сучасні інформаційні технології» передбачено вивчення інструментарію програми Microsoft Power Point, який зорієнтовано на професійну діяльність, структурування великих обсягів інформації за допомогою гіперпосилань тощо.

Завдання №3. Розробіть та реалізуйте засобами середовища MS Power Point презентацію для підтримки викладу теми, яка має містити такі слайди: формулювання назви; формулу; історичну довідку; відеоролик; схему. Включіть звукові анотації, уведені безпосередньо з мікрофона, а також звукові анотації або музичні вставки зі звукових дискових wav-файлів. За допомогою гіпертекстових зв'язків організуйте навігацію за розділами презентації; створіть гіпертекстові посилання на зовнішні файли, у тому

числі на текстові документи, які містять приклади. При створенні всіх посилань необхідно передбачити повернення на слайд переходу.

Наприклад, для студентів фізико-математичного факультету ми пропонуємо виконати таке завдання: розробити демонстрацію руху планет навколо сонця й продемонструвати її засобами MS Power Point.

Відповідно до завдань курсу «*ІКТ в професійній діяльності*» студенти вчаться працювати з інформаційно-пошуковими системами як засобом пошуку, відбору педагогічної й навчальної інформації, ефективно й раціонально використовувати засоби інформаційно-комунікаційних технологій для роботи з інформацією, застосовувати електронну пошту та Інтернет-технології як засіб організації педагогічної взаємодії. Крім того, особлива увага приділяється оволодінню студентами комплексом таких умінь, як критичний аналіз інформації, визначення головного, порівняння, проведення аналогії, систематизація тощо.

Завдання №1. Упорядкуйте запропоновані файли (3-5 од.), даючи їм адекватну змісту назву й помістивши їх до відповідних каталогів і підкаталогів. Результат запишіть у вигляді повного шляху до кожного файлу.

Завдання №2. Розробіть опорний конспект з теми: «Написання И, І в словах іншомовного походження».

Для студентів фізико-математичного факультету може бути таке завдання: розробіть опорний конспект з теми: «Розв'язування лінійних рівнянь виду $ax + b = 0$ ».

Завдання №3. Знайдіть у каталозі Мета (www.meta.com.ua) інформацію з тем: «Школи», «Наука та Освіта/Вільна енциклопедія "Вікіпедія"», «Бібліотеки», «Наука та Освіта/Вища освіта/ХНПУ імені Г.С. Сковороди».

Завдання №4. У мережі Інтернет розміщено багато електронних енциклопедій з різних тем. Знайдіть та додайте до закладок в окрему теку посилання на енциклопедії з біології, хімії, математики тощо. Аналогічно: на періодичні Інтернет-видання з теми «Інформаційні технології»; на електронні бібліотеки України; на відомі музеї України тощо.

II. Базовий етап технології ФКСМП

Протягом спецкурсу «Самоосвіта в умовах ІНС» студенти ознайомлюються із особливостями та головними проблемами навчальної та професійної самоосвіти, оволодівають основами продуктивної самоосвіти, зокрема основними її методами, удосконалюють власний досвід її здійснення в непередбачених умовах (при неповноті завдання, умов задачі, дефіциті інформації й часу, неможливості знайти причинно-наслідкові зв'язки, непридатності відомих варіантів рішення), розвивають вміння рефлексії й самоконтролю, самооцінки й самоаналізу, а також у них виробляють позитивну мотивацію самоосвіти, розуміння доцільності самостійного оволодіння інформацією, творчого пошуку шляхів розв'язання педагогічних проблем, з якими будуть зустрічатися в процесі професійної діяльності. Студенти мають зрозуміти сутність самоосвіти як цілеспрямованої внутрішньо вмотивованої, структурованої самим суб'єктом діяльності, виконання якої вимагає досить високого рівня самосвідомості, рефлексивності, самодисципліни, особистої відповідальності. Формування досвіду самоосвіти починається з найпростіших спроб самостійного цілепокладання й реалізації освітніх намірів, які потім переростають у власну самоосвітню систему майбутнього педагога.

Завдання №1. Розробіть кросворд за темою з дисципліни по Вашому профілю навчання.

Завдання №2. Розробіть тест за темою з дисципліни по Вашому профілю навчання.

Завдання №3. Розв'язати графічно задачу за допомогою табличного редактора, наприклад для студентів природничого факультету: *У посадках кількість дерев на 1 га становила: у 20-літніх насаджень – 4610, у 40-літніх – 1350, у 60-літніх – 1030, у 80-літніх – 435, у столітніх – 216, а в 120-літніх – 156. Накреслити графік зменшення стовбурів дерев у лісі при збільшенні віку.*

Завдання №4. Для студентів фізико-математичного факультету, спеціальності «Математики» було запропоноване завдання для мотивації вивчення теми «Графіки функцій на інтервалі». Побудуйте графіки функцій на координатній площині (див. рис. 2.4.):

«Птах»

1) $y = -\frac{4}{27}x^2 + 6, x \in [0;9]$;   2) $y = \frac{1}{9}(x-7)^2 - 4, x \in [-2;7]$;

3) $y = -0,5(x+2)^2 + 8, x \in [-4;0]$;

4) $y = -\frac{1}{16}(x+2)^2 + 5, x \in [-6;-2]$;

5) $y = x+10, x \in [-6;-4]$;

6) $y = -x+3, x \in [7;9]$;

7) $y = 0,5x-1, x \in [-6;1]$;

8) $y = 0,5x-2,5, x \in [-5;2]$;

Рис. 2.3.

Вправа «Знайди інформацію». Студентам пропонуються картки, на яких подаються вихідні дані та анотації педагогічних монографій та навчально-методичних видань. Завдання полягає в тому, щоб дібрати ті джерела, у яких може бути матеріал, що розкриває зміст окремого питання з теми, що розглядалася на лекції й буде систематизуватися на наступному семінарському занятті. При цьому пропонуються такі видання, у назві та анотації яких немає термінів, за допомогою яких формулюється питання теми. У цьому разі студенти повинні пов'язати поняття, які вивчаються, із тими поняттями, про які йде мова в назві та анотації джерела, і вибрати можливі твори, а потім перевірити в читальній залі, наскільки вдалим був їх вибір. До наступного заняття необхідно скласти нову анотацію таким чином, щоб вона відображала зміст окремого розділу монографії чи навчально-методичного видання з погляду питання, що розглядається.

Вправа «Конспект». Студентам пропонується фрагмент статті (5-7 абзаців) із періодичного педагогічного видання, що відповідає темі заняття. Їм потрібно кожен абзац статті коротко законспектувати (або виділити головну думку) на окремих аркушах, не проставляючи номер абзацу. Потім кожен студент змішує

аркуші й передає їх своєму сусідові зліва, котрий на кожному аркуші проставляє номер абзацу, зміст якого, на його думку, розкритий у конспекті. І так аркуші передаються по колу, поки автори не отримують свої конспекти. Кожний студент у своїх аркушах перевіряє правильність номерів абзаців. Найвище оцінюються конспекти тих авторів, у яких усі абзаци всіма студентами були пронумеровані правильно. Як матеріал для цієї справи добираємо статті дискусійного характеру або ж такі, які не містять відомої студентам інформації з питання, що вивчається, розширюють знання студентів, з тим, щоб можна було організувати групову дискусію.

Продовжити роботу із цими матеріалами можна у *вправі «Найкраще запитання»*. Студенти мають сформулювати оригінальні запитання за змістом фрагменту статті. Спочатку вони працюють індивідуально, а потім об'єднуються в групи (5-7 осіб) і вибирають найбільш оригінальне запитання, на яке мають відповіді студенти інших груп. На завершення визначається, яке питання було найбільш оригінальним і яка відповідь була найкращою.

Аналогічною за способом проведення є *вправа «Заборонене поняття»*. Студенти мають сформулювати оригінальні запитання за змістом фрагменту статті чи навчального тексту, не використовуючи основні терміни теми, що вивчається. Наприклад, при вивченні теми «Методи навчання» не можна використовувати в запитаннях терміни «методи навчання», «прийоми навчання», «засоби навчання», «способи навчання».

У рамках зазначеного спецкурсу було проводиться *тренінг «Інтернет у самоосвіті»*, який містить завдання на пошук інформації та аналіз його результатів з оцінкою достовірності й релевантності знайденої інформації, на складання анотованого каталогу тематичних Інтернет-джерел, на роботу з іншомовними електронними ресурсами з використанням систем автоматизованого перекладу, на реферування текстових документів тощо.

Особлива увага приділяється формуванню інформаційно-пошукових умінь у процесі використання автоматизованих бібліотечно-інформаційних систем, мережі Інтернет шляхом активізації розумової діяльності, що

викликається виникненням проблемної ситуації під час пошуку інформації. Так, на сайті Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського (<http://nbuv.gov.ua>) студентам пропонується ознайомитись із інформаційними ресурсами, інтернет-путівниками, інтранет/екстранет ресурсами бібліотеки, зокрема із системою каталогів і картотек, історією вказаної бібліотеки тощо; відвідати сайти інших бібліотек України, зокрема спеціалізованих педагогічних; знайти біографії видатних математиків, фізиків, поетів, політичних діячів тощо; проаналізувати Декларацію прав дитини, Закони України, зокрема «Про авторське право і суміжні права», «Про концепцію Національної програми інформатизації» тощо.

Під час тренінгу однією з форм організації навчання є робота в групах. Так, наприклад кожна група (4-5 чол.) шукає інформацію щодо особливостей організації пошуку інформації в мережі Інтернет однієї пошукової системи (Яндекс, Рамблер, Мета, Google тощо) та заповнює таблицю «Базові можливості пошукової системи».

<i>Базові пошукові можливості</i>	<i>Яким чином це можна виконати</i>
Принципи впорядкування результатів	
Пошук цитат	
Пошук імен	
Пошук з обов'язковим словом	
Виключення слова з пошуку	
Як відмовитися від пошуку всіх форм слів	

Після закінчення роботи проводиться мозковий штурм. Групи обмінюються знайденою інформацією, шукають відмінності принципів організації пошуку в різних пошукових системах та визначають для себе переваги своєї пошукової системи. Наприкінці роботи підводяться підсумки. Кожна група презентує власні висновки щодо переваги пошуку інформації в мережі Інтернет однією з пошукових систем.

Завдання 1. Заповніть технічну анкету. Надішліть її викладачу електронною поштою. Здійсніть настройки браузера свого робочого комп'ютера відповідно до розроблених рекомендацій.

Завдання 2. Пошук навчальної інформації в Інтернеті.

Алгоритм виконання:

1. Сформулюйте задачу знаходження навчальної інформації з дисципліни, актуальної для Вас на цей момент.

2. Скористайтеся для пошуку інформації якою-небудь пошуковою системою, наприклад yandex.ru.

2. Застосуйте для пошуку тієї ж інформації систему освітніх порталів України або необхідний портал за напрямом.

3. Порівняйте ефективність, зручність і результати пошуку.

4. Надішліть звіт викладачу електронною поштою. Звіт має містити у вільній формі декілька речень, що відповідають на питання:

- Постановка задачі пошуку: що потрібно знайти, у якому обсязі, для яких цілей.
- Результати пошуку з використанням пошукової системи й порталів (скільки знайдено, чи достатньо і таке інше).
- Зручність і ефективність (трудовитрати) в тому й іншому випадку.
- Альтернативні методи, якими Ви користуєтеся для пошуку інформації в Інтернет.

Орієнтовний список тем для завдань на пошук навчальної інформації в Інтернеті

1. Література з теми «Педагогіка і психологія вищої школи».	2. Література з теми «Інформатика в школі».
3. Література з теми «Математика в школі».	4. Література з теми «Фізика в школі».
5. Література з теми «Історія освіти».	6. Освітні ресурси мережі Internet.
7. Література з теми «Дошкільна освіта».	8. Література з теми «Початкова школа».
9. Література з теми «Інформатика в основній школі».	10. Література з теми «Математика в школі».
11. Література з теми «Інформатика в профільній школі».	12. Література з теми «Інформатика в початковій школі».
13. Інформаційно-довідкові системи.	14. Експертні системи.
15. Штучний інтелект.	16. Банки документів.
17. Інформаційно-пошукові системи.	18. Авторське право й Internet.
19. Бази даних.	20. Телеконференції системи Usenet.
21. Література з теми «Хімія в школі».	22. Нові види сервісу Internet – ICQ, відеоконференції, IP-телефонія.

Завдання 3. Складіть анотований каталог тематичних Інтернет-джерел із самостійно обраної проблеми. Дотримуйтеся вимог авторського права.

Варіанти завдань для самоосвіти:

- 1.Завдання у сфері вивчення питань педагогіки й психології.
- 2.Завдання у сфері вивчення спеціальних дисциплін.
- 3.Завдання у сфері вивчення методики викладання окремих дисциплін.
- 4.Завдання у сфері отримання загальнокультурних знань тощо.

Завдання 4. Знайдіть у каталозі Open Directory (dmoz.org) інформацію українською мовою щодо України та інших країн.

Завдання 5. Для перекладу текстів з однієї мови на іншу можна скористатися он-лайн перекладом (безкоштовні перекладачі, які розташовані на сайтах). Знайдіть та додайте до закладок в окрему теку посилання на такі онлайн перекладачі. Здійсніть переклад запропонованого тексту: Mills.

Mills
<p>Do you know that the fairy tale differs from a reality? There are always heroes, mighty and majestic in a fairy tale, and people live near to them. And people live in safety because heroes always preserve against troubles and bad evil.</p> <p>And in this fairy tale there are heroes who very long time ago came in this place and gave the promise always to help people living in this land. And then three heroes have turned to three mills and began to grind a flour for people, and people have started to bake bread.</p>

II. Продуктивний етап технології ФКСМП

При вивченні дисципліни «Методика навчання (профільної предметної дисципліни)» студенти отримують самостійне творче завдання, яке потрібно було представити й захистити на іспиті. Крім того, розв'язуються задачі на встановлення причинно-наслідкових зв'язків, що сприяють формуванню вмінь рефлексії, виробляється критичне осмислення власної життєвої позиції, адекватна оцінка своїх особистих і професійних навчальних досягнень, а також власна система самоосвіти. Зміст самоосвіти стає складнішим, більш розгалуженим, диференційованим, індивідуальним. Навіть для студентів з низьким рівнем сформованості компетентності

самоосвіти задачі носять не репродуктивний характер, як на пропедевтичному етапі, а творчий – аналіз наявного (запропонованого) об'єкту й створення нового об'єкту.

Студентам пропонується змодельювати роботу вчителя «від А до Я» на прикладі підготовки матеріалу для вивчення одного з розділів шкільного курсу інформатики. Студенти розробляють та збирають матеріал до електронного «*Портфоліо вчителя*» за наступною схемою:

1. Планування вивчення окремого розділу шкільного курсу інформатики у вигляді календарно-тематичного плану.

2. Список навчальної та додаткової літератури для учнів і методичного матеріалу для вчителя з обраного розділу шкільного курсу інформатики.

3. Конкретизовані вимоги до знань та вмінь учнів з обраного розділу.

4. Методичний матеріал (повні конспекти різнотипних уроків з обраного розділу; короткі плани-конспекти уроків; завдання для лабораторних робіт або контрольної роботи; питання для тематичної атестації).

5. Дидактичний матеріал (матеріал у вигляді завдань (окремі сторінки робочого зошиту); тести (за рівнями засвоєння знань); друкований матеріал у вигляді публікацій, плакатів тощо.

6. Сценарій позакласного заходу.

7. Критерії оцінювання учнівських робіт.

Крім того, студенти постійно мають змогу обговорювати актуальні проблеми методики навчання. Наприклад, на одному з пошукових серверів (www.meta.ua) необхідно знайти інформацію для відповідей на питання для вивчення. Як-то: позитивні й негативні сторони дистанційного навчання в порівнянні з очним навчанням; особливості організації навчального процесу школярів у системі дистанційного навчання тощо. Оформити відповідь у вигляді документа MS Word або презентації Power Point. Створити на безкоштовному сервері поштову скриньку. Надіслати відповідь на питання викладачеві. Узяти участь у телеконференції з обговорення проблем

дистанційного навчання. Ознайомитися з сайтом дистанційного навчання НТУ «ХП» <http://dl.kpi.kharkov.ua>. Знайти інформацію з курсів, які вивчаються в цьому семестрі.

Студенти самостійно розробляють *рекомендації* для учнів різних вікових категорій «*Основи самоосвіти*». Акцент на продуктивному етапі робиться власне на наповненні ІНС доробками студентів, що є результатом їх самоосвіти. Наприклад, студенти складають пам'ятку для учнів «*Стратегія пошуку інформації в Інтернеті*».

1. Виберіть основні поняття, що описують предмет вашого пошуку.
2. Виберіть ключові слова, що відповідають поняттю.
3. Підшукайте якомога більше синонімів до ваших ключових слів.
4. Визначте, який тип операторів пошуку (OR, AND, NOT) краще підійде у вашому випадку.
5. Виберіть відповідну пошукову систему.
6. Вивчіть особливості пошукової системи, користуючись розділом Допомога.
7. Підготуйте заздалегідь вирази для пошуку, перевіривши орфографію.
8. Проведіть запити кілька разів, злегка змінюючи вираз
9. Модифікуйте свої запити залежно від результатів.
10. Спробуйте виконати той же запит на інших пошукових системах.

У ході тренінгу «*Тайм-менеджмент самоосвіти*» проводилися модифіковані вправи, спрямовані на сприяння міжособистісному спілкуванню, взаємодії, на з'ясування очікувань учасників, засвоєння знань, умінь і навичок, на завершення тренінгу [154]. Наприклад,

➤ «*Незакінчені речення*». Мета – дати можливість учасникам визначити свої очікування. Викладач роздає кожному учасникові аркуш паперу, на якому написані такі незакінчені речення: а) від викладача я очікую...; б) від інших учасників я очікую...; в) від себе я очікую...; г) мета, яку я маю намір досягти, – .... Викладач пропонує кожному відповісти на запитання одразу або після короткого обговорення в парах, малих групах, усією групою, потім збирає заповнені аркуші. Коли тренінг завершиться, ці аркуші будуть роздані учасникам знову, щоб вони могли вирішити, якою мірою тренінг задовольнив їхні очікування. Це допоможе у виробленні підсумкової оцінки тренінгу.

➤ «*Моє уявлення про час*». Мета — надати можливість учасникам відпочити,

одночасно тренуючись у фантазуванні, нестандартному мисленні стосовно уявлення категорії часу. Викладач повідомляє, що кожна людина уявляє час по-своєму; наприклад, пісчаний годинник, де пісок у нижній частині годинника – минуле, у верхній – майбутнє, пісок, котрий падає в цей момент – сьогодні. Викладач пропонує кожному учасникові намалювати власне символічне зображення свого уявлення про час, позначивши минуле, сьогодні й майбутнє;

➤ *«Моє відчуття часу»*. Мета – дати змогу учасникам визначити їхнє відчуття часу. Викладач пропонує учасникам заплющити очі; за сигналом зосередитися на внутрішньому відчутті часу й розплющити очі тоді, коли, на їхню думку, пройде 1 хвилина. Про те, що, на його думку, 1 хвилина пройшла, кожний учасник повідомляє тренера мовчки, підняттям руки й розплющуючи очі. Тиша повинна тривати, поки всі не розплющать очі. Після закінчення вправи тренер звертає увагу учасників на те, що вони розділилися на три групи: ті, хто підняв руку раніше строку, пізніше строку та вчасно. Тренер фокусує увагу учасників на тому, що сприйняття часу може бути пов'язане з настроєм, емоційним станом людини, і все це значною мірою залежить від особливостей спілкування в групі;

➤ *«Завершення речення»*. Мета – забезпечити зворотний зв'язок щодо основних моментів вивченого матеріалу. Викладач демонструє учасникам записані на фліп-чарті 4-5 незавершених речень, наприклад: «Я дізнався що...», «Мене здивувало, що...», «Мені сподобалося, що...», «Можливо, було б краще, якби...» тощо; пропонує кожному учаснику записати свої відповіді та здати тренеру. Якщо дозволяє регламент тренінгу, корисно, щоб кожний учасник по черзі повідомив свої записи групі. Так можна обговорити та узагальнити найбільш актуальні відповіді, дізнатися про думки більшості учасників, виявити нез'ясовані питання;

➤ *«Чарівна сфера»*. Мета – рефлексія. Викладач пропонує кожному учасникові взяти м'яч і розповісти свої враження, поділитися своїми думками від отриманих знань під час тренінгу й потім передати його іншому учаснику.

Наведемо інструктивні карти щодо користування певними Інтернет-сервісами для підтримки самоосвітньої діяльності майбутніх педагогів [67].

Інструктивна картка № 1

Технологія пошуку даних в Інтернет

1. Пошук точної фрази чи форми слова.

З допомогою оператора «**»**. Подайте фразу або слово в лапки, і система буде шукати тільки ті сторінки, де є така фраза.

[«Ніколи стільки не брешуть, як під час війни, після полювання і до виборів»]

2. Пошук фрази, у якій пропущено слово.

Візьміть всю фразу в лапки, а замість пропущеного слова поставте зірочку * і вона знайдеться повністю.

[«Коли хочеш * весь світ - кажи правду»]

3. Пошук будь-яких з декількох слів.

Перелічіть усі відповідні варіанти через вертикальний слеш: |. Google буде шукати документи з будь-яким із цих слів.

[ананаси | рябчики | шампанське]

4. Пошук слів у межах одного речення.

Використовуйте оператор "амперсанд" – **&**. Якщо ним з'єднати слова, Google знайде сторінки, де вони розташовані в одному реченні. [пам'ятник

Лермонтову & Геленджик],

5. Пошук документа, що містить певне слово або слова.

Поставте перед потрібним словом **плюс**, не відокремлюючи його від слова пробілом. У запиті можна використати кілька обов'язкових слів. [Байкал + Голомянка + Нерпа]

6. Вилучення слова з пошуку.

Поставте **мінус** перед словом, яке ви не хочете бачити у відповідях. Так можна виключити навіть кілька слів:

[сова-біла] [річка Ока - рибалка]

7. Пошук на відповідному сайті.

З цією метою використовують оператор **site**. Він дає змогу в запиті вказати сайт, на якому потрібно шукати. У вікні пошуку вводимо запит, після нього пробіл, пишемо site двокрапку та адресу сайту. [Юрій

Щербаков site:https://edugalaxy.intel.ru]

[веб-квест site:letopisi.org]

8. Пошук документів відповідного типу.

Щоб знайти документи відповідного типу, поставте в запиті **ext**, двокрапку, а потім вкажіть тип документа. [веб-квест ext:doc]

9. Пошук на сайтах відповідною мовою.

Під час пошуку інформації пошукова система в першу чергу видає сторінки мовою тієї країни, з якої йде запит. Щоб знайти інформацію іншою мовою, можна скористатися оператором **lang**. Після lang потрібно поставити двокрапку та написати, якою мовою вам потрібні документи.

Якщо це російська, то потрібно вказати ru, якщо українська – uk, білоруська мова позначається як be, англійська – en, французька – fr, німецька – de.

[Берлін lang:de]

1. Пошук за малюнком.

У пошуковій системі Google є можливість здійснювати пошук за малюнком. Треба вибрати вкладку Картинки та завантажити необхідний файл чи зазначити посилання на картинку.

11. **Обчислення у рядку пошуку.** Для цього достатньо ввести в нього математичний вираз, натиснути клавішу Enter і відкриється онлайн калькулятор (рис.1).

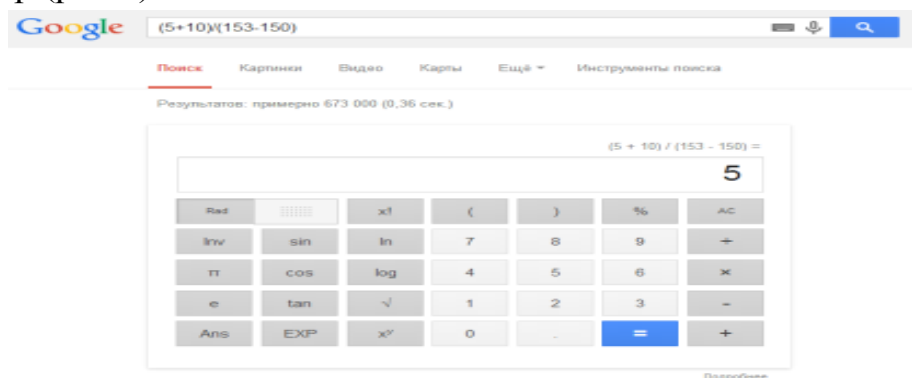

Рис. 1. Онлайн калькулятор

12. **Переклад у пошуковому рядку.** Для цього використайте оператор **translate**, після нього пишемо фразу, яку треба перекласти, через пробіл пишемо **into** і вказуємо мову, на яку необхідно перекласти (рис.2).

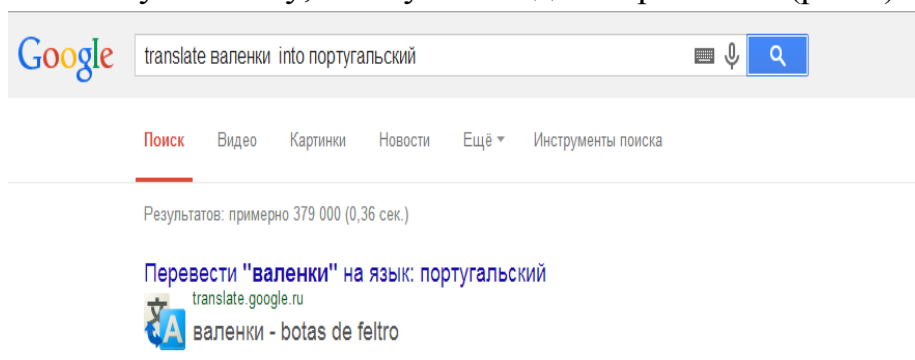

Рис.2. Онлайн перекладач у пошуковому рядку

13. **Пошук визначення слова.** Щоб дізнатися значення невідомого слова, можна скористатися оператором **define**, пошуковик видасть відразу його значення (рис.3).

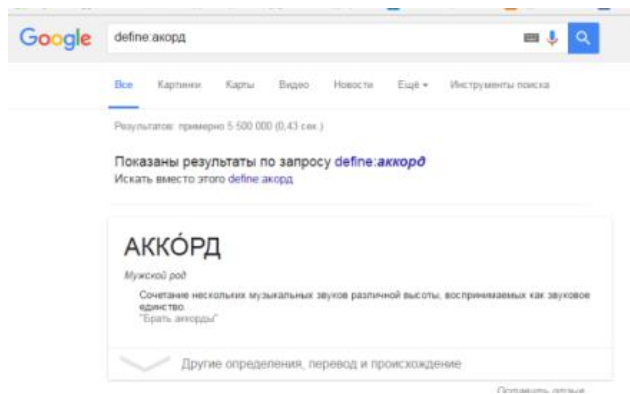

Рис. 3. Онлайн пошук визначення слова у пошуковому рядку
14. Конвертер величин. Щоб конвертувати одні одиниці в інші достатньо ввести запит: «3км в морських милях» (рис.4).

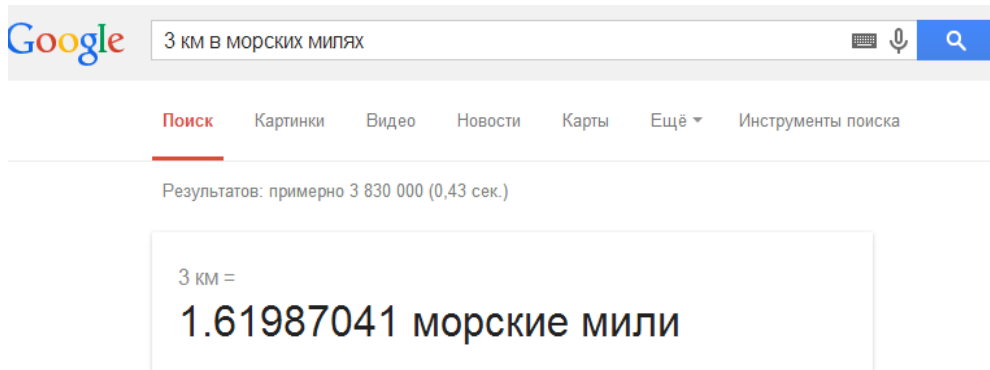

Рис.4. Онлайн Конвертер величин у пошуковому рядку.

Інструктивна картка № 2

Технологія створення та використання інтелект-карт

1. Завантажте браузер, відкрийте соціальний сервіс зі створення інтелект-карт **Bubbl.us** – <https://bubbl.us/> (див. рис. 1).

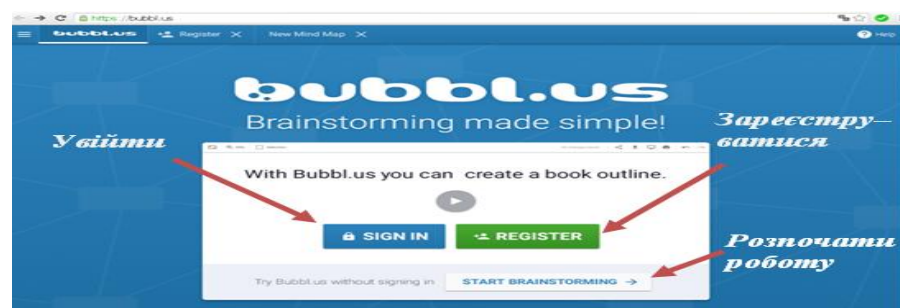

Рис. 1. Вікно сервісу **Bubbl.us**

2. Створіть акаунт:
  - заповніть форму реєстрації (див. рис.2);

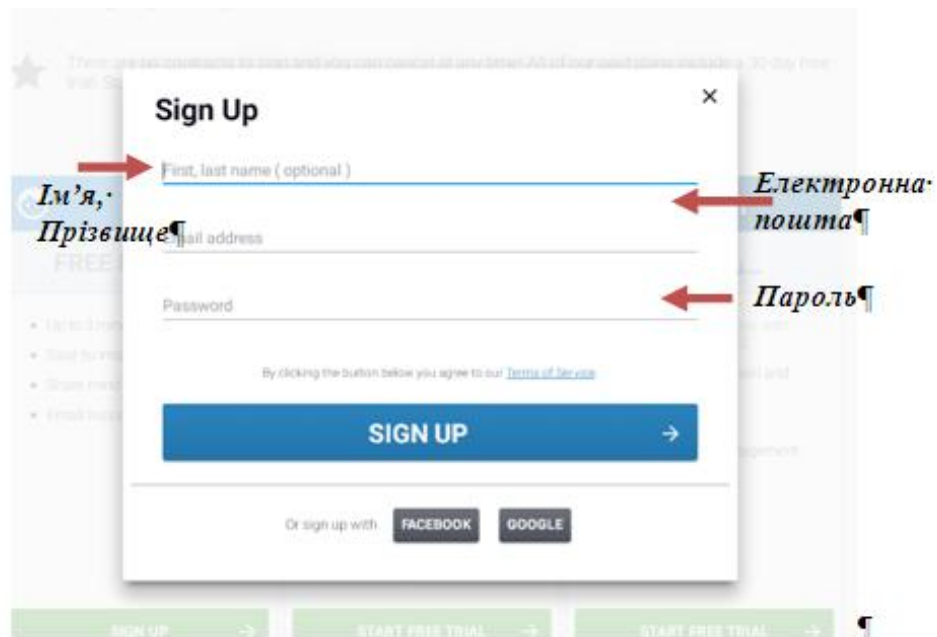

Рис.2. Форма реєстрації на сервісі **Bubbl.us**

- після закінчення заповнення **форми реєстрації акаунта** на електронну адресу **буде надіслано листа** з підтвердженням реєстрації, у якому треба буде здійснити перехід за посиланням;
- застосовуючи форму входу в акаунт **Sign in**, уведіть логін і пароль, натисніть кнопку **Sign in (Вхід)** (див. рис. 3).

Рис. 3. Форма входу в акаунт на сервісі **Bubbl.us**

3. Робота в середовищі (див. рис.4):

- щоб розпочати роботу над інтелект-картою, треба натиснути кнопку

Start Brainstorming (Почати роботу) ;

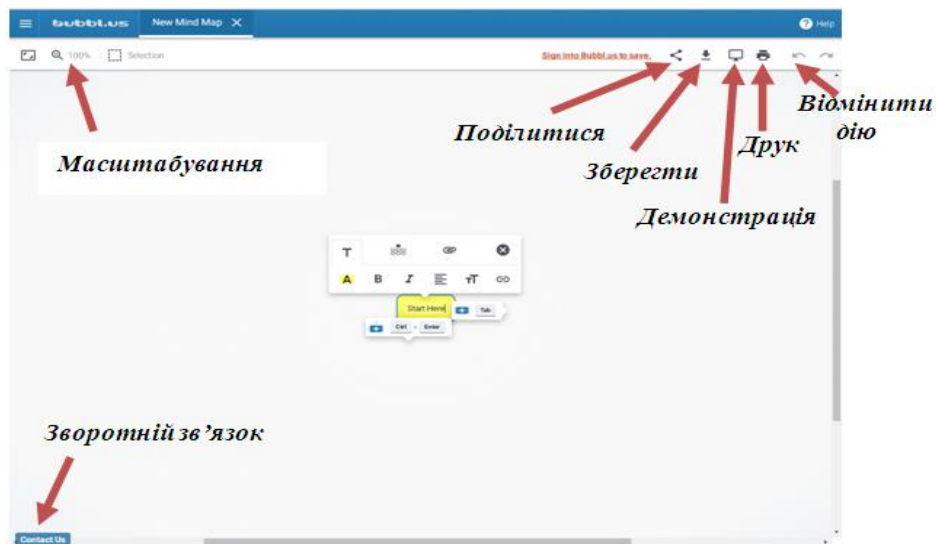

Рис. 4. Вікно роботи над інтелект-картою на сервісі **Bubbl.us**

- перейменуйте головний блок «Веб 2.0», клацнувши на ньому;
- створіть наступні блоки (підлеглий блок), дайте назву;
- користуючись інструментами **Color (Колір блоку)** та **Size (Розмір шрифту)**, відредагуйте подану інтелект-карту (див. рис.5);

Рис.5. Інструменти «Колір блоку» та «Розмір шрифту»

- збережіть вашу карту, натиснувши кнопку **Save (Зберегти)**, або експортуйте, скориставшись кнопкою **Export (Експорт)**;
- вийдіть із програми, натиснувши кнопку закриття проекту (див. рис.6).

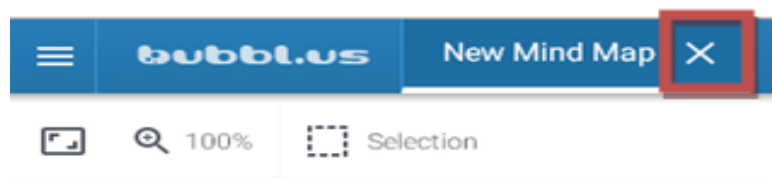

Рис. 6. Кнопка закриття проекту

4. Результат виконання завдання продемонструйте викладачу та надішліть на його електронну адресу (див. рис.7).

Рис. 7. Зразок інтелект-карти «Сервіси Веб 2.0»

Інструктивна картка № 3

Робота зі спільними сховищами закладок

1. Завантажте браузер, відкрийте сайт соціального сервісу **БобрДобр.ру** – <http://bobrdobr.ru> (див. рис. 1).

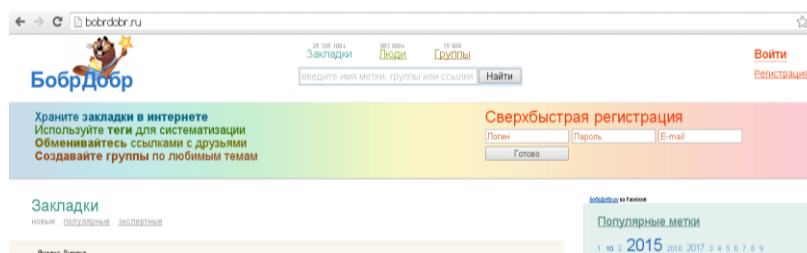

Рис.1. Головне вікно сервісу **БобрДобр.ру**

2. Зареєструйте власний акаунт.

- Перейдіть за посиланням **Регистрация** (розташовується у верхньому правому куті).
- У вікні, що відкрилося, уведіть: ім'я користувача (логін) пароль, адресу електронної пошти, цифри.
- Установіть позначку прапорця **Я согласен с условиями пользования сервиса.**
- Оберіть кнопку **Зарегистрироваться** (див. рис.2).

25 326 100+ [Закладки](#) 963 800+ [Люди](#) 15 909 [Группы](#)

введите имя метки, группы или ссылки

Регистрация

Логин
Занят

Пароль
Очень сложный
Минимальная длина пароля - 6 символов

Почта

Имя

Цифры

Получать по почте уведомления
 о нововведениях на сайте
 о личных сообщениях

я согласен с [условиями использования сервиса](#)

Рис. 2. Вікно реєстрації користувача

3. У вікні програми натисніть кнопку **Добавить мою первую закладку** (див. рис. 3).

БобрДобр

25 326 100+ [Закладки](#) 963 800+ [Люди](#) 15 909 [Группы](#)

введите имя метки, группы или ссылки в этом разделе

[Моя реклама](#)

Импортируйте закладки на БобрДобр

Из браузера Chrome

эти закладки буду видеть только я

Яндекс Директ

Быстрая олимпиада для аттестации!
 solncesvet.ru/прими-участие
 Олимпиады, конкурсы, публикации для аттестации на категории Диплом сразу!
 Тесты по ФГОС

Рис.3. Структура власної сторінки

4. Заповніть відкриту форму, зазначивши адресу веб-сторінки, на яку робимо закладку, назву закладки, мітки та короткий опис, натиснути кнопку **Сохранить** (див. рис.4).

Создание закладки

Адрес

Сделать рекламу для этой закладки

Имя 150

Метки через запятую 10

Описание 217

Не публиковать

Рис. 4. Вікно створення закладок

5. Перегляньте збережену закладку (**Мои закладки** →... (назва групи закладок) (див. рис.5).

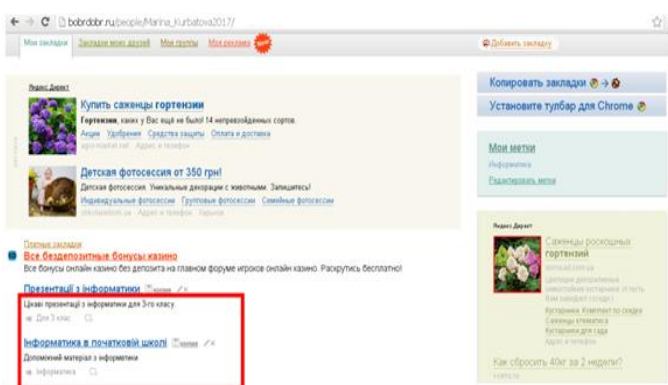

Рис. 5. Вікно перегляду створених закладок

Інструктивна картка № 4

Технологія ведення мережевого щоденника вчителя

Створення акаунту Google

1. Відкрийте у вікні браузера головну сторінку сайту **Google** (<http://www.google.com.ua>).

2. Виберіть гіперпосилання **Войти** → **Создать аккаунт сейчас**.

3. Заповніть поля форми **Создать аккаунт** на сторінці **Учетные записи Google**. Виберіть кнопку **Я соглашаюсь. Создать мой аккаунт**.

4. Активуйте ваш акаунт, використавши гіперпосилання в тексті листа, що надійде до електронної поштової скриньки, на яку ви зареєстрували ваш акаунт.

5. Виберіть гіперпосилання **Войти** на веб-сторінці **Аккаунт Google** у вікні браузера, що відкриється після вибору гіперпосилання з електронного листа.

6. Заповніть поля **Электронная почта** та **Пароль** даними, які ви вводили під час створення облікового запису.

7. Виберіть кнопку **Войти**.

8. Виберіть гіперпосилання **Домашняя страница Google** у нижній частині веб-сторінки.

У результаті відкриється головна сторінка серверу **Google**, на якій ви матимете права користувача сервісів **Google**. Адреса, на яку зареєстровано ваш обліковий запис, відобразиться у верхній частині веб-сторінки.

Створення мережевого щоденника із використанням сервісу Blogger (<http://blogger.com>)

1. Присвятить ваш блог обговоренню однієї з тем за вибором: «Блог вчителя початкових класів», «Моя Україна», «Здоровий спосіб життя», «Безпека дітей в Інтернет» тощо.

2. Виберіть шаблон оформлення блогу.

3. Розмістіть у блозі повідомлення щодо обраної теми.

4. Змініть налаштування вашого блогу:

а) у заголовку додайте опис блогу;

б) розмістіть у заголовку відповідні зображення,

в) додайте до блогу гаджет **Поле пошуку**, розмістивши його нижче від заголовка блогу;

г) змініть макет тіла сторінки блогу, розмістивши область гаджетів у дві колонки ліворуч і праворуч від області повідомлень.

5. Додайте відповідну публікацію до вашого блогу.

6. Перегляньте створений блог. Продемонструйте його викладачеві та надішліть посилання на нього на його електронну пошту.

7. Завершіть роботу з блогом – натисніть кнопку **Вийти**.

Розміщення у мережевому щоденнику презентації

1. Зареєструйтесь на сервісі SlideShare. Для того щоб завантажити презентацію або інший файл у сервіс SlideShare, необхідно ввійти за адресою <http://www.slideshare.net/> і натиснути посилання Login (див. рис. 1).

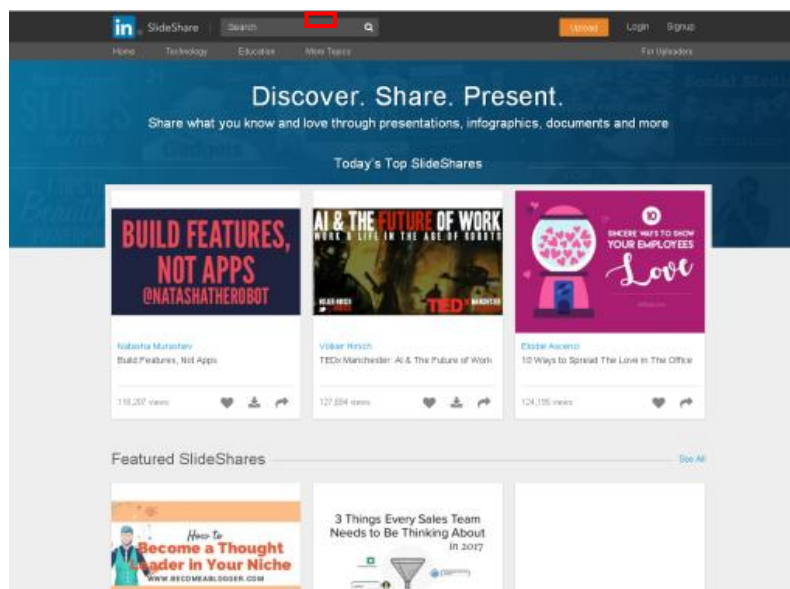

Рис. 1. Вікно сервісу SlideShare

2. У вікні введіть свою адресу й пароль, натисніть Login (див. рис.2).

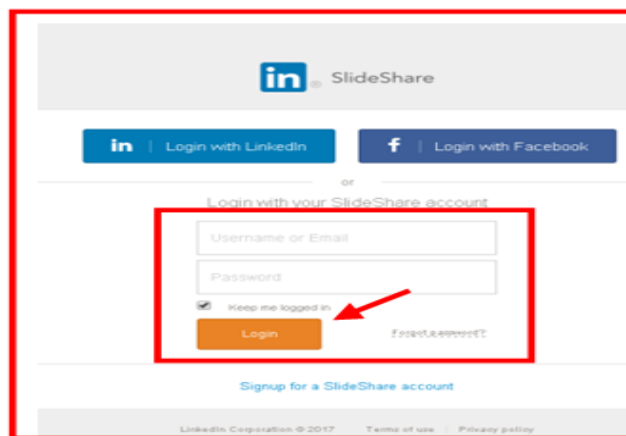

Рис.2. Вікно реєстрації на сервісі SlideShare

3. Розпочніть завантаження свого файлу з презентацією. Для цього потрібно натиснути кнопку Upload (завантаження) (див. рис. 3).

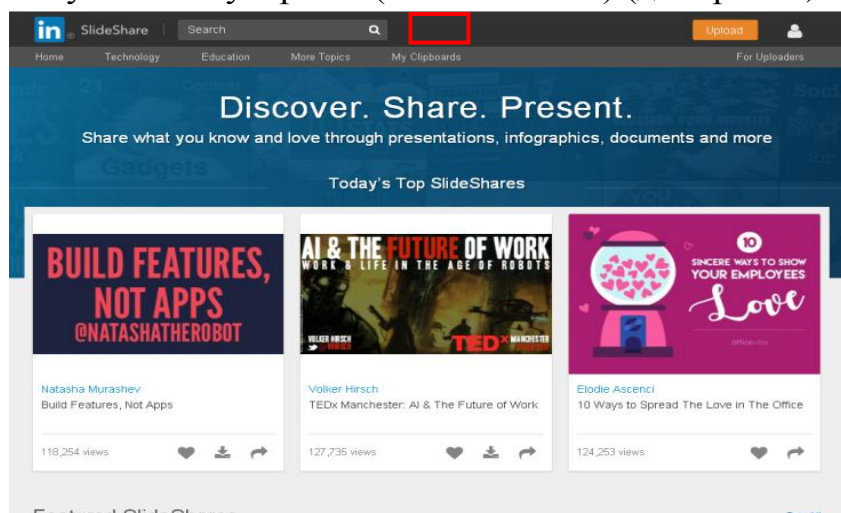

Рис.3. Вікно завантаження на сервісі SlideShare

4. Відтак, коли файл швидко завантажиться, натисніть кнопку **publish** (опублікувати).

5. Потім презентація може довго (це залежить від трафіку) оброблятися **Генерація html-коду** для вставки презентації на сайт/блог. Двічі натисніть на картинку з вашою презентацією

6. Виберіть **Embed** – з'явиться код http.

Тепер скопіюйте embed code в редактор повідомлень свого блогу, не забувши вибрати режим редактора Изменить html ліворуч над панеллю інструментів та збережіть.

2.3. Практико-орієнтований підхід до формування компетентності самоосвіти майбутнього педагога

Процес формування будь-якої особистісно-діяльнісної якості носить поступальний поетапний характер, де будь-яка попередня стадія є підготовленим щаблем до подальшого. Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що однією з необхідних умов ефективного формування компетентності самоосвіти виступає виявлення рівнів розвитку цієї якості. На констатувальному етапі експерименту нами визначено критерії та виокремлено рівні сформованості компетентності самоосвіти майбутнього вчителя.

Усебічний якісний аналіз та проведення кількісних вимірів результативності експериментальної роботи можливі лише завдяки обґрунтуванню об'єктивних показників та критеріїв їх оцінки. Вибір показників, у першу чергу, визначався метою та завданнями дослідження. Впровадження етапів формування компетентності самоосвіти студентів передбачає послідовне її переведення в процесі навчання на більш високий рівень відносно початкового стану. Досягнення того чи іншого рівня сформованості компетентності самоосвіти визначають певні показники й відповідні критерії.

Критерій у педагогіці – сукупність показників, що дають якісно-кількісну характеристику стану об'єкта навчання на певному рівні [17]. Кожний критерій має свою систему показників, яка характеризує якісні зміни. А. Алексюк, Ю. Бабанський та інші розглядають показник як чіткий прояв критерію на певному етапі формування якостей студентів [18; 21]. Такий підхід до поняття сутності критерію використали й ми у своєму дослідженні. Загальновідомо, що критерії повинні відображати основні закономірності формування певного явища, існуючі взаємозв'язки між компонентами, динаміку явища, що вивчається, і розкриватися через специфічні ознаки кожного структурного компонента. Головним критерієм у діагностуванні рівня

сформованості компетентності самоосвіти майбутніх педагогів є рівень сформованості її провідних структурних компонентів.

У роботі Т. Лізньової в основу визначення рівнів самоосвіти студентів і виявлення їх динаміки були закладені такі критерії: усвідомленість і теоретичне осмислення своєї практичної діяльності; емоційна стійкість, розвиненість емоційно-вольових якостей, уміння протистояти негативному впливу середовища й власним слабкостям, здатність до систематичної роботи над собою, активність; якість і об'єм виконуваних практичних дій, завдяки яким формуються уміння, і адекватні кількості та якості виконуваних практичних дій результати; ступінь самостійності студентів і характер допомоги, що надається викладачем; адекватність самооцінки діяльності, професійно значимих якостей своєї особистості, рівня сформованості навичок і вмінь [102, 11-12].

О. Фоміна визначає узагальнені показники формування самоосвітньої компетентності в студентів: ціннісно-смысловий, рефлексивний, володіння досвідом самонавчання й саморегуляції, прагматичний. Самоосвітня компетентність формується на основі придбання досвіду самостійних проб і досягнень у самоосвітній діяльності, вироблення власної індивідуальної системи навчання, переходу від копіювання зразків самоосвіти до вироблення її власної моделі, включення в спосіб життя студента [156].

На підставі аналізу робіт Н. Бухлової [31], А. Громцевої [45; 46], Т. Лізньової [102], О. Малихіна [105], М. Рогозіної [139], Г. Серікова [144], С. Яшанова [177], розглядаючи структуру компетентності самоосвіти майбутнього вчителя як єдність її компонентів, ми виокремили й конкретизували комплексні критерії для діагностування рівня її сформованості: мотиваційний (наявність і характер внутрішньої потреби в самоосвіті, ціннісних орієнтацій і позитивних мотивів, емоційно-вольового механізму); організаційний (рівень розвиненості вмінь визначати мету самоосвіти, планувати її та організовувати); інформаційно-діяльнісний (рівень володіння інформаційно-пошуковими, інформаційно-аналітичними,

технологічними вміннями); контрольно-оцінний (сформованість умінь контролювати, аналізувати власну самоосвіту, детермінувати її подальші цілі) (рис. 2.3) [76; 78].

Під час визначення критеріїв було враховано наступні ознаки: об'єктивність, адекватність, валідність, комплексність, інтегративність. Об'єктивність полягає в тому, що критерії повинні однозначно оцінювати реальне становище об'єкту або процесу на даний момент. Адекватність, валідність означають, що критерії повинні оцінювати саме те, що потрібно досліднику. У нашому випадку необхідно вивчити стан сформованості компетентності самоосвіти майбутніх педагогів. Комплексність та інтегративність пов'язані з тим, що сукупність критеріїв з достатньою повнотою повинні охопити всі досліджувані характеристики явищ та процесів.

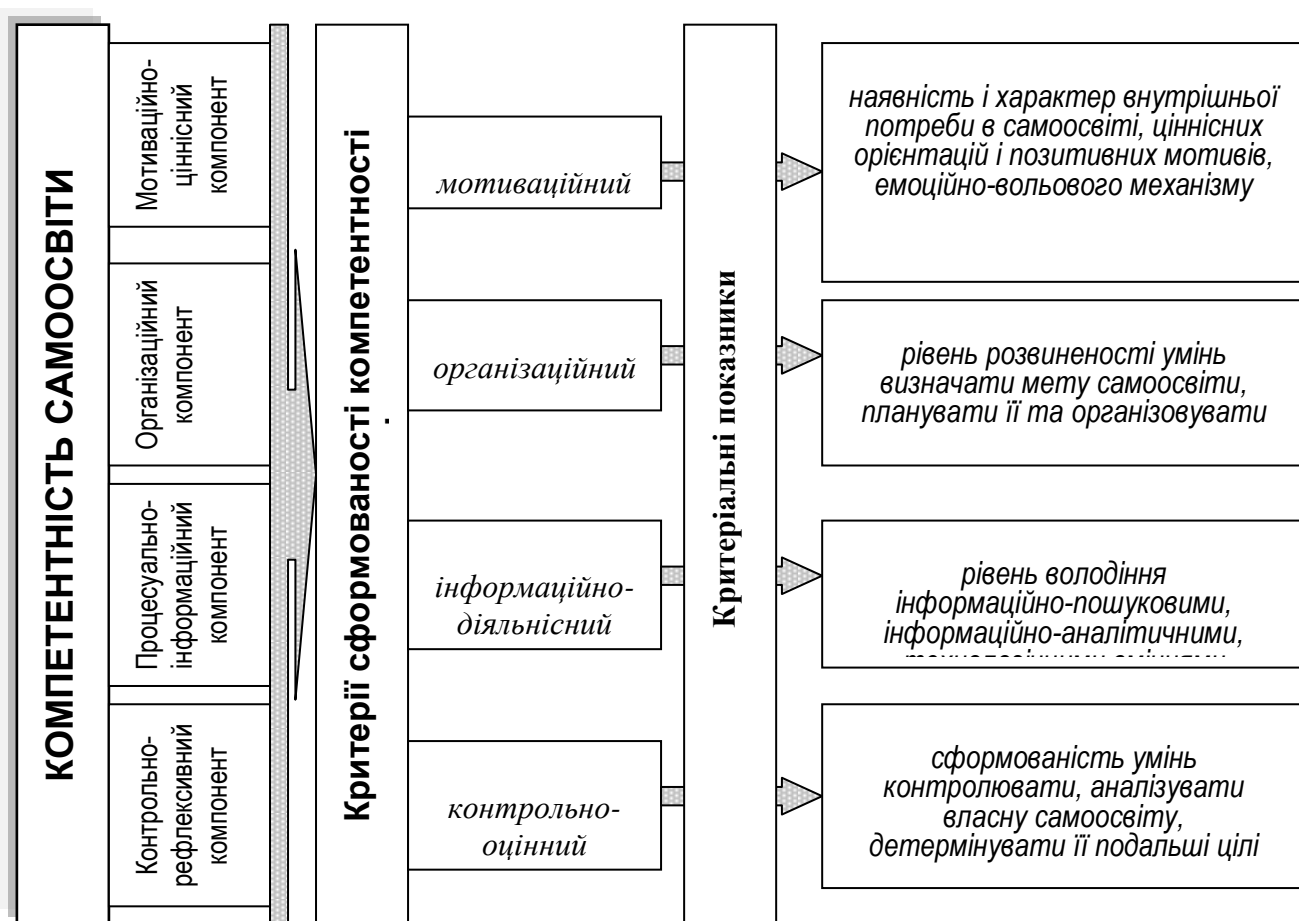

Рис. 2.3. Критеріальна система оцінки рівня сформованості компетентності самоосвіти майбутнього педагога

Рівні сформованості компетентності самоосвіти

Компетентність самоосвіти має тенденцію до розвитку. Оскільки компетентність самоосвіти є динамічною, вона проявляється й може бути оцінена в ході практичної діяльності, а її рівень може підвищуватися безперервно протягом усієї професійної діяльності [24]. Поруч із класифікацією існують рівні компетентностей: від «цілковитої некомпетентності», тобто нездатності впоратися із проблемами та вимогами, що виникають, до «високої компетентності» – конкурентноздатності та талановитості [142]. Визначення рівня сформованості компетентності самоосвіти дозволяє встановити відповідність між сформованими самоосвітніми вміннями студентів та педагогічними засобами її організації.

Для визначення оптимальної кількості рівнів сформованості компетентності самоосвіти ми проаналізували роботи багатьох дослідників [31; 39; 46; 139]. Так, характеризуючи якісну сторону самоосвіти, А. Громцева виділяє три рівні самоосвіти: перший характеризується репродуктивною діяльністю й має стихійний характер, другий пов'язаний із цілепокладанням і вміннями самостійно працювати, але зі слабкою самоорганізацією, третій характеризується раціональною організацією учіння, концентрацією джерел і видів діяльності. Е. Федорова виокремлює чотири рівня готовності до самоосвіти: ознайомлювальний (загальні уявлення), переддостатній (знання й розуміння), достатній (застосування), вище достатнього (оцінка, аналіз, застосування) [39, 44]. Н. Бухлова, враховуючи знання, мотивацію, рівень загальнонавчальних, інтелектуальних і самоорганізаційних умінь, пропонує виокремлювати чотири рівні сформованості в учнів самоосвітньої компетентності: початковий, середій, достатній і високий [31, 42].

На підставі аналізу психолого-педагогічних досліджень, а також згідно означених критеріїв було визначено рівні, які характеризують сформованість компетентності самоосвіти майбутніх педагогів: низький, достатній, високий [68]. Відмінності між рівнями сформованості компетентності самоосвіти

полягають у ступені прояву та глибині її інтегрованих показників. Наведемо якісну характеристику рівнів сформованості компетентності самоосвіти майбутнього педагога.

Високий рівень припускає свідоме сприйняття самоосвіти як особистісної та суспільної цінності, наявність стійкої позитивної мотивації, переважання професійних мотивів, задоволення від самоосвіти, постійну і реалізовану внутрішню потребу в самоосвіті, здатність до вольового зусилля при реалізації самоосвітніх планів, активність; характеризується здатністю до самостійного визначення близької й перспективної мети самоосвіти, довгострокового планування, раціональної організації самоосвіти, до критичного аналізу й систематичної оцінки вибраних форм, методів і результатів самоосвіти, раціональним вибором контрольних-діагностичних засобів, систематичністю здійснення самоконтролю на кожному етапі самоосвіти й корекції цілей самоосвіти, самостійною розробкою її подальших напрямів. Студенти раціонально вибирають і застосовують інформаційно-пошукові системи, формулюють складні пошукові запити, самостійно здійснюють аналіз, систематизацію інформації, оцінюють її достовірність та релевантність, раціонально користуються автоматизованими системами реферування, ефективно опрацьовують, інтегрують різноформатну інформацію, здійснюють автопереклад та створюють інформаційні продукти за допомогою засобів інформаційно-комунікаційних технологій.

На *достатньому рівні* внутрішня потреба в самоосвіті має епізодичний характер, присутня як засіб реалізації життєвих планів, простежується сприйняття самоосвіти як передумови досягнення професійного успіху, переважають зовнішні соціальні мотиви, відчуття необхідності, прагнення здолати труднощі під час самоосвіти, слабка відповідальність за її результат; проявляються конкретність у визначенні лише близької мети самоосвіти, неоптимальність і короткочасність у плануванні, систематична, не завжди раціональна організація самоосвіти, епізодичність самоконтролю, використання наявних контрольних-

діагностичних засобів, безсистемність у здійсненні аналізу власної самоосвіти, оцінювання лише її кінцевих результатів, стихійність унесення коректив до власної самоосвіти, короткостроковість визначення її майбутньої мети. Майбутні педагоги обирають інформаційно-пошукові системи безсистемно, застосовують лише прості форми пошукових запитів, систематизують інформацію хаотично, оцінюють її достовірність не завжди адекватно, використовують стандартні способи опрацювання інформації, оформлюють інформаційні продукти лише за наданим зразком.

Низький рівень характеризується неусвідомленістю значущості самоосвіти, негативним або нейтральним ставленням до неї, пасивністю, невизначеністю, стихійністю самоосвітньої мотивації, переважанням особистісних і супутніх мотивів, внутрішня потреба в самоосвіті майже не виявляється або відсутня; припускає неспроможність студентів визначати цілі самоосвіти, епізодичне або відсутнє планування, стихійну або взагалі відсутню організацію самоосвіти, обмежений або відсутній самоконтроль, утруднення в застосуванні автоматизованих контрольних-діагностичних засобів, епізодичність самозвітування щодо результативності самоосвіти, відсутність постановки наступних цілей самоосвіти й вибору шляхів її удосконалення. Студенти використовують інформаційно-пошукові системи обмежено, неадекватно формулюють пошукові запити, епізодично аналізують електронну інформацію на елементарному рівні, мають утруднення при інтегрованому опрацюванні різноформатної інформації [68].

Визначення рівнів сформованості компетентності самоосвіти майбутнього фахівця дозволяє встановити відповідність між наявними можливостями студентів здійснювати процес самоосвіти й педагогічними засобами його реалізації. Особистість, оцінюючи рівень власної компетентності самоосвіти, має можливість свідомо обирати раціональні засоби самодіяльності.

Для оцінки ефективності формування компетентності самоосвіти майбутніх педагогів у процесі реалізації обґрунтованої технології уточнено

відповідні критерії і показники: мотиваційний (наявність і характер внутрішньої потреби в самоосвіті, ціннісних орієнтацій і позитивних мотивів, емоційно-вольового механізму); організаційний (рівень розвиненості вмінь визначати мету самоосвіти, планувати її та організовувати); інформаційно-діяльнісний (рівень володіння інформаційно-пошуковими, інформаційно-аналітичними, технологічними вміннями); контрольно-оцінний (сформованість умінь контролювати, аналізувати власну самоосвіту, детермінувати її подальші цілі); виокремлено її рівні (високий, достатній, низький).

Дослідно-експериментальна робота проводилася, у першу чергу, на базі дисциплін інформатичної («Сучасні інформаційні технології», «ІКТ в професійній діяльності») і методичної «Методика навчання (профільної предметної дисципліни)» підготовки, які безпосередньо пов'язані із використанням засобів ІНС. Такий вибір зумовлено тим, що інформатика є предметною галуззю, що перебуває в процесі становлення, і характеризується надзвичайною динамічністю (швидкий розвиток апаратного та програмного забезпечення, зростання та поглиблення зв'язків з іншими галузями знань). Крім того, інформатика відіграє значну методологічну роль «у формуванні загальнонавчальних умінь та навичок (організаційних, комунікативних, мовленнєвих, загальнопізнавальних, контрольно-оцінювальних)» [53]. З погляду розповсюдження та впровадження новітніх інформаційних технологій у практику навчання дисципліни інформатичної підготовки не повністю підкріплені навчально-методичним забезпеченням, тому значна їх частина потребує самостійного вивчення студентами. Для майбутнього вчителя вищезазначене є актуальним, оскільки його професійна компетентність багато в чому визначається здатністю орієнтуватися в стрімко змінному світі інформаційних технологій, вміннями визначати технології, використання яких в освітньому процесі буде більш ефективним, правильно добирати програмне забезпечення й самостійно його освоювати. Складовою частиною інформатики є

технологічний курс користувача комп'ютера, спрямований на вироблення навичок практичної роботи, сприяє формуванню позитивного ставлення до комп'ютерної техніки та інформаційних технологій, усвідомленню їх важливості й необхідності для повсякденного життя, навчальної й майбутньої професійної діяльності, подальшої самоосвіти; розвиває якості, необхідні особистості в сучасному інформаційному суспільстві.

Крім того, на формування досліджуваної компетентності як особистісного надбання, впливає весь навчальний процес, зокрема й професійно орієнтовані дисципліни. Так, зміст психолого-педагогічної підготовки майбутніх педагогів (дисципліни «Педагогіка», «Основи педагогічної майстерності», «Психологія» тощо) збагачено за рахунок впровадження до робочих програм певних тем, питань, спрямованих на формування компонентів досліджуваної компетентності, що спонукає студента до здійснення особистісно-професійної самоосвіти.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Готовність до самоосвіти – наявність розвиненої активної потреби в знаннях та неперервному їх поповненні, а також визначена сума педагогічних умінь та навичок організації самостійного пошуку інформації з метою задоволення пізнавального інтересу.

Знання – результат пізнавальної діяльності людини, відображений в її свідомості у вигляді уявлень, фактів, понять, законів, теорій.

Інформаційне середовище – система засобів спілкування з людським знанням, яка слугує для зберігання, структурування й подання, передачі, опрацювання й збагачення інформації, що становить зміст накопиченого знання.

Інформаційно-навчальне середовище – сукупність умов, які сприяють виникненню й розвитку процесів інформаційно-освітньої взаємодії між тими, хто навчається, викладачем і засобами нових інформаційних технологій, а також формуванню пізнавальної активності за умови наповнення компонентів середовища (різні види навчального, демонстраційного обладнання, програмні засоби й системи, навчально-наочні посібники тощо) предметним змістом конкретного навчального курсу.

Критерій у педагогіці – сукупність показників, що дають якісно-кількісну характеристику стану об'єкта навчання на певному рівні.

Компетентність – сукупність особистісних рис студента (ціннісно-сміслових орієнтацій, знань, умінь, навичок, здібностей), зумовлених досвідом його діяльності у певній соціально та особистісно значущій сфері.

Компетентність самоосвіти майбутнього педагога в умовах інформаційно-навчального середовища – цілісне багатокomпонентне професійно-значуще особистісне утворення, що відображає єдність готовності й здатності до ефективного здійснення самоосвіти з використанням її новітніх форм та опорою на електронні навчально-інформаційні ресурси й освітні ресурси мережі Інтернет з метою

неперервного самовдосконалення щодо реалізації соціальних, особистісних та професійно-педагогічних функцій.

Навички – дії, окремі операції яких доведені до автоматизму у результаті вправ.

Навчальне середовище – штучно побудоване середовище, структура й складові якого сприяють досягненню цілей навчально-виховного процесу.

Самоосвіта майбутнього педагога – добровільна, самостійна індивідуально-пізнавальна діяльність, керована самою особистістю та спрямована на неперервне самовдосконалення щодо реалізації соціальних, особистісних та професійно-педагогічних функцій.

Самонавчання – форма самостійної організації особистістю пізнавального процесу.

Самоосвітня діяльність – спосіб реалізації й успішного втілення в діяльності того або іншого змісту самоосвіти, спрямованого на досягнення певної особисто й суспільно значущої освітньої мети, якісну зміну особистості в процесі самостійного здобуття нових знань, яка орієнтує його на проектування особистих досягнень і підвищення професійної компетентності.

Середовище – це оточення особистості, яке можна звести до трьох груп: макрофактори (суспільство, держава, планета, космос), мезофактори (етнокультурні умови, тип поселення, де живе й розвивається людина), мікрофактори (сім'я, дитячий садок, школа, позашкільні виховні заклади, групи ровесників, засоби масової інформації).

Технологія формування компетентності самоосвіти майбутнього педагога – впорядкована сукупність дій, операцій і процедур, що інструментально забезпечують досягнення прогнозованого результату в рамках компетентнісного підходу, спрямовують на ефективну майбутню педагогічну самоосвіту відповідно до її особливостей в умовах ІНС.

ПІСЛЯМОВА

Необхідність підтримання високої конкурентоспроможності на динамічному ринку праці вимагає від національної освітньої системи формування стратегічного мислення, сприяння соціальній та професійній мобільності, а також вироблення навичок самонавчання, самовиховання, самовдосконалення впродовж усього активного трудового життя» [129, с. 221].

На підставі теоретичного аналізу психолого-педагогічної літератури виокремлено особливості самоосвіти студентів в умовах сучасного інформаційно-навчального середовища, а саме: відкритість і динамічність інформаційного простору самоосвіти, розширення її форм, відсутність часових і територіальних обмежень щодо її здійснення, варіативність самоосвітніх електронних навчально-інформаційних ресурсів, опосередкованість доступу до Інтернет-джерел, наявність додаткових можливостей для самоконтролю.

Визначено сутність компетентності самоосвіти майбутнього педагога в умовах інформаційно-навчального середовища як цілісного багатокomпонентного професійно-значущого особистісного утворення, що відображає єдність готовності й здатності до ефективного здійснення самоосвіти з використанням її новітніх форм та опорою на електронні навчально-інформаційні ресурси й освітні ресурси мережі Інтернет з метою неперервного самовдосконалення щодо реалізації соціальних, особистісних та професійно-педагогічних функцій. Схарактеризовано структурні компоненти компетентності самоосвіти майбутніх педагогів: мотиваційно-ціннісний (усвідомлення особистісної та суспільної цінності професійного самовдосконалення, реальної можливості досягнення результату з опорою на використання інформаційно-комунікаційних технологій, внутрішня потреба в самоосвіті та позитивна мотивація, розвинений емоційно-вольовий механізм щодо подолання труднощів тощо), організаційний

(уміння визначати мету самоосвіти (близьку й перспективну), раціонально її планувати та організовувати), процесуально-інформаційний (інформаційно-пошукові, інформаційно-аналітичні, технологічні вміння) і контрольньо-рефлексивний (уміння здійснювати самоконтроль і рефлексію); конкретизовано складники кожного з них.

Теоретично обґрунтовано технологію формування компетентності самоосвіти майбутнього педагога, яка передбачає послідовну реалізацію етапів: пропедевтичного (адаптація студентів до інформаційно-навчального середовища, реалізованого у закладі вищої освіти, формування в них окремих умінь, значущих для самоосвіти), базового (ініціювання самоосвіти, комплексне формування самоосвітніх умінь з опорою на використання інформаційно-комунікаційних технологій), продуктивного (накопичення майбутніми педагогами суб'єктивного досвіду самоосвіти). Для запровадження обґрунтованої технології в навчальний процес було розроблено спецкурс «Самоосвіта в умовах інформаційно-навчального середовища», тренінги «Інтернет у самоосвіті» і «Тайм-менеджмент самоосвіти», запроваджено науковий гурток «Інформаційний простір самоосвіти». Результати експериментальної роботи підтвердили ефективність запропонованої технології й були опубліковані в провідних наукових виданнях та оприлюднені на всеукраїнських та міжнародних конференціях [74 - 81].

Уточнено критерії та показники рівнів сформованості компетентності самоосвіти майбутнього педагога в умовах інформаційно-навчального середовища: мотиваційний (наявність і характер внутрішньої потреби в самоосвіті, ціннісних орієнтацій і позитивних мотивів, емоційно-вольового механізму); організаційний (рівень розвиненості умінь визначати мету самоосвіти, планувати її та організовувати); інформаційно-діяльнісний (рівень володіння інформаційно-пошуковими, інформаційно-аналітичними, технологічними вміннями); контрольньо-оцінний (сформованість умінь контролювати, аналізувати власну самоосвіту, детермінувати її подальші

цілі).

Проведене дослідження не вичерпує поставленої проблеми. Подальшими перспективними напрямками наукових розробок є вивчення питань інтеграції самоосвітньої й навчальної діяльності в системі післядипломної освіти педагогічних кадрів, дослідження особливостей самоосвіти осіб із особливими потребами, а також аналіз зарубіжного досвіду щодо ефективної організації самоосвіти дорослих із використанням Інтернет-технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Castells M. *The Information Age: Economy, Society and Culture*. Vol.1: *The Rise of the Network Society*. Malden (Ma.). Oxford (UK), 1996.
2. *Definition and Selection of Competencies. Theoretical and Conceptual Foundations (DESECO). Strategy Paper on Key Competencies. An Overarching Frame of Reference for an Assessment and Research Program* OECD (Draft).
3. Gadamer H.-G. *Education is Self-Education*. *Journal of Philosophy of Education*. Vol. 35, No. 4, 2001, pp. 531-542.
4. Hutmacher Walo. *Key competencies for Europe / Report of the Symposium Berne, Switzerland 27-30 March, 1996*. Council for Cultural Co-operation (CDCC) // *Secondary Education for Europe*. Strasburg, 1997. P. 8-17.
5. *Key Competences for Lifelong Learning. A European Reference Framework* Brussels : European Commission, 2005.
<http://ec.europa.eu/education/policies/2010/doc/basicframe.pdf>
6. *Longman Dictionary of Contemporary English*. Harlow: Longman Dictionaries, 1995. 1668p.: ill., p. 270.
7. *Merriam-Webster's Collegiate Dictionary*. Springfield, Massachusetts: Merriam-Webster's Inc., 1998. 1559 p.
8. Morin E. *Seven Complex Lessons in Education for the Future*. Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 1999. 63 p. URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0011/001177/117740eo.pdf>.
9. Ramsden P. *Learning to Teach in Higher Education*. 3rd edn, Routledge, London. 1992.
10. Short E. *The Concept of Competence: Its Use and Misuse in Education / Journal of Teacher Education*. 1985. Vol 36. № 2. P. 5.
11. *The Oxford Russian Dictionary*: Oxford University press, 1977. 1840 p., p. 725.
12. *Webster Universal Dictionary*. Harver Educational Services Inc. New York.
13. *World Conference on Higher Education: Higher Education in The Twenty-first Century, Vision and Action*. Paris: UNESCO, 1998.

14. Абульханова-Славская К.Д. Деятельность и психология личности. Москва : Наука, 1980. 335 с.
15. Адольф В.А. Профессиональная компетентность современного учителя: Монография. Красноярск: Изд-во КГУ, 1998. 310 с.
16. Айзенберг А.Я. Самообразование: история, теория и современные проблемы: Учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по спец. «Библиотечковедение и библиография». Москва : «Высш. школа», 1986. 128 с.
17. Алексеенко Т.Н. Формування пізнавальної активності студентів в умовах блокової організації навчання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Історія педагогіки». Київ, 1995. 25 с.
18. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія. (Підручник для студентів, аспірантів та молодих викладачів вищих навчальних заходів). Київ : Либідь, 1998. 558 с.
19. Аналітико–прогностичний супровід формування самоосвітньої компетенції школярів : практико зорієнт. посіб. / [уклад. Л.Г. Чернікова ; наук. ред. І.Г. Єрмаков]. Запоріжжя : Хортицький навчально–реабілітаційний багатопрофільний центр, 2006. 219 с.
20. Архангельский С.И. Учебный процесс в высшей школе, его закономерные основы и методы. Москва : Высшая школа, 1980. 368 с.
21. Бабанский Ю.К. Избранные педагогические труды. Москва : Педагогика, 1989. 500 с.
22. Башмаков М.И., Поздняков С.И., Резник Н.А. Информационная среда обучения. Рос. Академия образования, Северо-западное отделение. Институт продуктивного обучения. СПб. : Свет, 1997. 400 с.
23. Безниско Е.Д. Самообразование как условие личностно-профессионального роста учителя: автореф. дис. на соискание ученой степени канд.пед.наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования». Ростов-на-Дону, 2007. 24 с.

24. Беспалько В.П. Образование и обучение с участием компьютеров (педагогика третьего тысячелетия). Москва: Издательство Московского психолого-социального института; Воронеж : издательство НПО «МОДЭК», 2002. 352 с.
25. Биков В.Ю. Теоретико-методологічні засади створення і розвитку сучасних засобів та е-технологій навчання. Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992-2002. Збірник наук. праць до 10-річчя АПН України. Академія педагогічних наук України. Ч. 2. Харків : «ОВС», 2002. С. 182-199.
26. Білоусова Л.І., Колгатін О.Г. Засоби інформаційних технологій як впливовий фактор навчальної діяльності. Засоби навчальної та науково-дослідної роботи: Зб.наук.праць. За загальною редакцією проф. В.І. Євдокимова, проф. О.М. Микитюка. Харків : ХДПУ, 2000. Вип. 14. С. 145-150.
27. Білоусова Л.І., Гризун Л.Е. Функціональний підхід до створення комп'ютерного підручника. Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання: Зб. наук. праць. / Редкол. Київ : НПУ ім. М.П. Драгоманова Випуск 7. 2003. С. 115-122.
28. Бондаревский В.Б. Воспитание интереса к знаниям и потребности к самообразованию / В.Б. Бондаревский. Москва: Просвещение, 1985. 144 с.
29. Бондаренко М.І. Розвиток самоосвітньої діяльності майбутніх вчителів трудового навчання засобами навчально-технічної літератури: Глухів, 2003. 206 с.
30. Буряк В.К. Умови та засоби самоосвіти студентів. Вища школа. 2002. №6. С. 18-29.
31. Бухлова Н.В. Навчаємо вчитися: діагностика і формування самоосвітньої компетентності учнів. Київ : Вид. дім «Шкіл. Світ» : Вид. Л. Галіцина, 2006. 128 с.
32. Бухлова Н.В. Організація самоосвітньої діяльності учнів. Харків : Вид. група «Основа», 2003. 65 с.

33. Васильєва М.П. Деонтологічна компетентність педагога як мета деонтологічної підготовки. Проблеми сучасного мистецтва і культури: Зб. наук. праць. Харків : СТИЛЬ-ИЗДАТ, 2003. С. 22-32.
34. Ващук О.В. Використання комп'ютерних технологій у навчальному процесі учнів 5-7 класів. Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Зб. наук. пр. Рівне: Рівнен.держ. гуманіт. ун-т., 2003. Вип. 25. С. 98–103.
35. Вертилецкая И.Г. Активизация самообразования учителя в системе повышения квалификации: «Теория и методика профессионального образования». Новокузнецк, 2007. 25 с.
36. Виды сред в образовании. Курс подготовки модераторов для системы дистанционного обучения / Колл. авт. Лаборатории ДО ИОСО РАО под рук. Е.С. Полат. Режим доступа: <http://courses.urs.ac.ru/eng/u7-9.html>
37. Вища освіта України і Болонський процес. За ред. В.Г. Кремня. Авт. кол.: М.Ф. Степко, Я.Я. Болюбаш, В.Д. Шинкарук, та ін. Тернопіль, 2004. 243 с.
38. Володько В.М., Іванова Т.В., Козаков В.А., Солдатенко М.М. Інваріантна дидактична система активізації пізнавальної діяльності студентів. Нові технології навчання: Наук.-метод.зб. Вип. 9. Ред.кол.: (відп.ред.) та ін. Київ: ІСДО, 1993. 156 с.
39. Серикова Г.Н. Вопросы взаимосвязи образования и самообразования студентов : Тематический сборник науч. тр. Вып.6. Под ред. Челябинск : Изд-во ИПИУМЦ «Образование», 2001. С. 41-46.
40. Гавриш Н. В. Лопухіна Т.В. Організація самостійної пізнавальної діяльності майбутніх педагогів у процесі професійної підготовки. Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія : Педагогіка і психологія. Вип.8. Ч.1. Ялта : РВВ КГУ, 2005. С. 8-14.
41. Гершунский Б.С. Компьютеризация в сфере образования: Проблемы и перспективы. Москва: Педагогика, 1987. 264 с.

42. Астаховой В.И. Глоссарий современного образования. Под ред., 1998. 465 с.
43. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. К. : Либідь, 1997. 376 с.
44. Грабовець І.В. Самоосвіта як інтегруюча детермінанта самореалізації молодих фахівців у професійній діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. соціол. наук : спец. 22.00.04 «Спеціальні та галузеві соціології». Кривий Ріг, 2004. 18 с.
45. Громцева А.К. Карпова А.Ф. Руководство самообразованием школьников. Москва: Просвещение, 1983.
46. Громцева А.К. Формирование у школьников готовности к самообразованию: Учеб.пособие по спецкурсу для студентов пед. ин-в. Москва: Просвещение, 1983. 144 с.
47. Гура О.І. Психолого-педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу : теоретико-методологічний аспект : [монографія]. Запоріжжя : ГУ «ЗІДМУ», 2006. 332 с.
48. Дибкова Л.М. Індивідуальний підхід у формуванні професійної компетентності майбутніх економістів: Київ, 2006. 198 с.
49. Дистанційне навчання: Теорія та практика / Гриценко В.І. , Кудрявцева С.П. , Колос В.В. , Веренич О.В. Київ : Наукова думка, 2004. 376 с.
50. Доценко О.Г. Формування професійної компетентності викладачів вищих навчальних закладів. Матеріали міжвузівської науково-практичної конференції. за заг. ред. акад. І.Ф. Прокопенка, чл.-кор. В.І. Лозової. Харків : ОВС, 2002. 164 с.
51. Дьяченко М.И. Кандыбович Л.А Психология высшей школы. Минск: Изд-во БГУ, 1978. с. 169-170.
52. Кремень В.Г. Енциклопедія освіти. Акад. пед. наук України; голов. ред. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
53. Жалдак М.І. Яким бути шкільному курсу «Основи інформатики». Комп'ютер у школі та сім'ї. 1998. №1. С. 3–8.

54. Сохань Л.В. Життєва компетентність особистості: Наук.-метод. посіб. Науково-методичний центр середньої освіти. (ред.). Київ : Богдана, 2003. 520 с.
55. Журавська Л.М. Педагогічні умови управління самостійною роботою студентів вищих закладів освіти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти». Київ, 1999. 21 с.
56. Закіров Г.С. Самообразование школьников. Казань: КГУ, Татаркнигоиздат, 1974. 163 с.
57. Зеер Э. Сыманюк Э. Компетентностный подход к модернизации профессионального образования. Высшее образование сегодня. 2005. №4. С. 23-30.
58. Землинская Т.Е. Формирование самообразовательной компетентности студентов технических вузов на основе проектной технологии на материале обучения иностранному языку : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования (педагогические науки)» СПб., 2006. 20 с.
59. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентного подхода в образовании : [авторская версия] / Ирина Александровна Зимняя. Москва: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. 42 с. URL: <http://www.kira.org.ru/docs/ae/qualt/keycomp.doc>
60. Ильин Е.П. Мотивация и мотив. СПб. : Издательство «Питер», 2000. 512 с.
61. Івашкова Т.О. Формування культури самоосвіти майбутніх офіцерів правоохоронних органів у вищих навчальних закладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти». Хмельницький, 2009 21 с.
62. Іщенко В.І. Підготовка майбутнього вчителя природничих дисциплін до самоосвітньої діяльності : дис...канд.пед.наук : 13.00.04. Київ, 2009. 272 с.

63. Калошина И.Н. Персонализированное обучение как фактор развития умений самообразовательной деятельности студентов (на материале высшего военно-учебного заведения): автореф. дис. на соискание степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика». Оренбург, 2000. 23 с.
64. Каптерев П.Ф. О саморазвитии и самовоспитании. Педагогика. 1999, №7. С. 73-84.
65. Киселева О.Б. Самообразовательная деятельность как фактор социального становления будущего специалиста. Формы и методы социальной работы в различных сферах жизнедеятельности: материалы III Международной научно-практической конференции, посвященной 10-летию открытия первого в Бурятии кабинета медико-социальной помощи в поликлиническом звене (2-4 декабря 2015 г.) / отв. ред. Ю.Ю. Шурыгина. Улан-Удэ: Изд-во ВСГУТУ, 2015. С.168-169.
66. Кисельова О.Б. Петрова Т.В. Етапи формування самоосвітньої компетентності майбутніх учителів початкової школи. Збірник матеріалів VIII Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених «Інформаційні технології: економіка, техніка, освіта '2017», 14-15 листопада 2017 року, НУБіП України, Київ. С.151-152.
67. Кисельова О.Б. Сучасні інформаційні технології : метод. рек. для студ. спец. 013 Початкова освіта. Харків: ФОП Тарасенко В.П., 2017. 98 с.
68. Кисельова О.Б. Формування компетентності самоосвіти у майбутніх педагогів в умовах інформаційно-навчального середовища : дис. ... канд.пед.наук : 13.00.09 / Харків. нац. пед. ун-т імені Г.С.Сковороди. Харків, 2011. 272 с.
69. Кисельова О. Б. Пензіна А.В. Можливості використання інтернет-технологій для підвищення ефективності самоосвітньої діяльності майбутніх педагогів. Збірник матеріалів VII Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених [«Інформаційні технології: економіка, техніка, освіта 2016»], (Київ, 17-18 листопада 2016 р.), НУБіП України, Київ. 2016. С. 141–143.

70. Кисельова О.Б. Дидактичні функції інформаційно-навчального середовища у контексті самоосвітньої діяльності майбутнього педагога. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Педагогіка. Тернопіль : ТНПУ, 2008. №7. С. 96-100.
71. Кисельова О.Б. Інноваційні шляхи формування компетентності самоосвіти у навчальному процесі педагогічного університету. Педагогіка вищої та середньої школи : [зб. наук. праць]. Кривий Ріг : Державний вищий навчальний заклад "Криворізький національний університет", 2013. Вип. 37. С. 300-303.
72. Кисельова О.Б. Інтернет-сервіси підтримки самоосвітньої діяльності майбутніх педагогів. Матер. Десятої міжнародної конференції «Нові інформаційні технології в освіті для всіх (ІТЕА-2015)», (Київ, 26-27 листопада 2015 р.) . URL : <http://itea-conf.org.ua/2015/>.
73. Кисельова О.Б. Інформаційно-навчальне середовище як засіб підтримки самоосвітньої діяльності студентів. Наукові записки. Серія : Педагогічні науки. Кіровоград : РВВ КДУ ім. В. Винниченка, 2009. Ч. 2. Вип. 82. С. 196-201.
74. Кисельова О.Б., Білоусова Л.І. Компетентність самоосвіти сучасного педагога: теоретичні засади і практика формування. Науковий вісник Чернівецького університету : [зб. наук. праць]. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2010. Вип. 529 : Педагогіка та психологія. С. 3-7.
75. Кисельова О.Б., Білоусова Л.І. Компетентність самоосвіти у сучасних умовах , Інформаційні технології і засоби навчання : [зб. наук. праць]. Київ, 2012. №1 (27). URL : <http://journal.iitta.gov.ua/>.
76. Кисельова О.Б. Критерії сформованості самоосвітньої компетентності майбутнього педагога. Теорія та методика навчання фундаментальних дисциплін у вищій школі : [зб. наук. праць]. Кривий Ріг : Видавничий відділ НМетАУ, 2010. Вип. VI. С. 102-109.

77. Кисельова О.Б. Самоосвіта як невід'ємна складова підготовки вчителя до професійної діяльності в умовах профільного навчання. Педагогічні науки. Профільна освіта : [зб. наук. праць]. Ч. 1. Суми : Видавництво СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2009. С. 65-72.
78. Кисельова О.Б. Сутність і критерії сформованості компетентності самоосвіти майбутнього педагога. Педагогіка та психологія : [зб. наук. праць]. Харків : ХНПУ імені Г.С.Сковороди, 2010. Вип. 36. С. 70-76.
79. Кисельова О.Б., Білоусова Л.І. Технологія формування у майбутніх педагогів компетентності самоосвіти з використанням потенціалу інформаційно-навчального середовища. Інформаційні технології в освіті : [зб. наук. праць]. Херсон : Видавництво ХДУ, 2009. Вип. 3. С. 11-19.
80. Кисельова О.Б. Трансформація самоосвітньої діяльності майбутніх фахівців в умовах сьогодення. Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка : зб. наук. праць : Серія : Педагогічні науки. Старобільськ. 2016. С. 39–47.
81. Кисельова О.Б., Білоусова Л.І. Формування компетентності самоосвіти майбутнього вчителя у навчальному процесі сучасного педагогічного університету. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія педагогічна. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2010. Вип. 16. С. 9-12.
82. Кисельова О.Б., Білоусова Л.І., Уліцька О.М. Формування позитивних мотивів самоосвіти в майбутніх педагогів. Засоби навчальної та науково-дослідної роботи : [зб. наук. праць]. Харків : ХНПУ імені Г.С.Сковороди, 2012. Вип. 37. С. 27-32.
83. Кисельова О.Б., Білоусова Л.І. Формування у студентів педагогічних університетів компетентності самоосвіти: процесуальний аспект. Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка: [зб. наук. праць] : Серія : Педагогічні науки», Кіровоград, 2015. С.96-100.
84. Князева М. Ключ к самосозиданию. МОСКВА, 1990. 65 с.

85. Коваленко Н.В. Формування самоосвітньої компетентності учнів основної школи сільської місцевості : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09. Суми, 2009. 292 с.
86. Коджаспирова Г.М. Культура профессионального самообразования педагога. Пособие / Всерос. научн.-практ. центр проф. и психол. поддержки населения; Под ред. Ю.М. Забродина. Москва, 1994. 342 с.
87. Коджаспирова Г.М., Коджаспиров А.Ю. Педагогический словарь : Для студентов высших и средних педагогических учебных заведений. Москва: Издательский центр «Академия», 2000. 176 с.
88. Коджаспирова Г.М. Формирование готовности к самообразованию у будущих учителей начальных классов. Дидактические и методологические аспекты подготовки учителей начальных классов. Тула, 1984. 138 с.
89. Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи : бібліотека з освітньої політики [колективна монографія] / [Н.М. Бібік, Ващенко Л.С., Локшина О.І., Овчарук О.В., Паращенко Л.І., Пометун О.І., Савченко О.Я. та ін.] ; під заг. ред. Київ : К.І.С., 2004. 112 с.
90. Компьютерная технология обучения : Словарь-справочник / Под ред. Гриценко В.И., Довгялло А.М., Савельева А.Я.. Киев, 1992.
91. Концепція програми інформатизації загальноосвітніх навчальних закладів, комп'ютеризації сільських шкіл (проект) / Огнев'юк В.О., Биков В.Ю., Жалдак М.І. та ін. Комп'ютер у школі та сім'ї. 2000. №3. С. 3-10.
92. Концепція формування інформаційно-навчального середовища системи освіти Київської області . Клокар Н.І., Потіха В.В., Шевченко В.Л.: Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів. Біла Церква, 2007. URL: http://kristti.com.ua/UserFiles/File/koncept_17.07.07.rar
93. Корвяков В.А. Научно-практические основы формирования самообразовательной деятельности студента в условиях многоуровневого высшего образования : автореф. дис. на соискание ученой степени д-ра пед.

- наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования». Оренбург, 2008. 52 с.
94. Корвяков В.А. Развитие умений самообразовательной деятельности студентов средствами информационных технологий : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Оренбург, 2002. 195 с.
95. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. Київ : Радянська школа, 1989. 408 с.
96. Кочетов А.И. Как заниматься. Минск : Вышэйш. школа, 1991. 278 с.
97. Красильникова В.А., Веденеев П.В., Заварихин А.С., Казарина Т. Н. Электронные компоненты информационно-образовательной среды . URL : <http://www.conf.sssu.ru/phorums/read.php?f=24&i=56&t=5>
98. Кубракова Н.В. Формування самоосвітньої компетентності учнів в основній школі сільської місцевості. Педагогіка і психологія формування творчої особистості : проблеми і пошуки : Зб.наук.пр. / Редкол. : Т.І. Сущенко (відп. ред.) та ін. Київ-Запоріжжя. 2005. Вип.36. С. 31-37.
99. Лекції з педагогіки вищої школи : Навч.посібник / За ред. В.І. Лозової. Харків : «ОВС», 2006 496 с.
100. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. [2-е изд.]. Москва: Политиздат, 1977. 304 с.
101. Лещук С.О. Навчально-інформаційне середовище як засіб активізації пізнавальної діяльності учнів старшої школи у процесі навчання інформатики: дис. ... канд.. пед. наук: 13.00.02. Київ, 2006. 225 с.
102. Лизнева Т.М. Формирование умений и навыков самообразования у студентов в процессе выполнения учебно-творческих заданий : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика». Минск, 1993. 17 с.
103. Лозова В.І., Троцько Г.В. Теоретичні основи виховання і навчання : Навчальний посібник. Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. 2-е вид., випр. і доп. Харків : «ОВС», 2002. 400 с.
104. Макаренко А.С. О воспитании. Москва: Политиздат, 1990. 415 с.

105. Малихін О.В. Формування у майбутніх вчителів потреби в професійній самоосвіті : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Харків, 2000. 151 с.
106. Маркова А.К. Психологический анализ профессиональной компетентности учителя. Сов. педагогика. 1990. № 8. С. 82-88.
107. Маслікова І. Модель педагогічного керівництва самоосвітньою діяльністю педагогів у системі методичного менеджменту. Управління школою. 2005. №3 (87).
108. Маслікова І. Моніторинг самоосвітньої компетентності учнів у навчанні біології. Біологія і хімія в школі. 2004. №6. С. 40-44.
109. Мошкова И.Н., Малов С.Л. Психология производственного обучения. Москва: Высшая школа, 1990. 207 с.
110. Надеин В.В. Методические основы самообразовательной деятельности студентов в процессе их профессиональной подготовки : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования». Москва, 2001. 22 с.
111. Наумченко И.Л. Самостоятельный учебный труд студентов. Саратов : Изд-во Саратов.ун-та, 1984. 148 с.
112. Національна доктрина розвитку освіти. Офіційний вісник України. 2002. №16. С. 11-24.
113. Образовательные ресурсы сети Интернет. Для основного общего и среднего (полного) общего образования. Каталог / [сост. Булакина М.Б., Васильев В.Н., Гридина Е.Г. и др. ; гл. ред. А.Н. Тихонов]. Москва, 2008. Вып. 5. 79 с.
114. Овчарук О. Ключові компетентності : європейське бачення. Управління освітою. 2003. №15-16. С. 6-9.
115. Овчарук О. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти. Стратегія реформування системи освіти в Україні : Рекомендації з освітньої політики. Київ : К.І.С. 2003. 269 с.

116. Орлова И.А. Телекоммуникационное проектирование как средство формирования самообразовательной компетентности студентов технических вузов : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Санкт-Петербург, 2009. 240 с.
117. Орлова И.В. Тренинг профессионального самопознания : [история, диагностика и практика педагогической рефлексии]. СПб. : Речь, 2006. 128 с.
118. Основы андрагогики: учеб. пособие для студ. высш. пед. заведений / Колесникова И.А., Марон А.Е., Тонконогая Е.П. и др. ; Под ред. И.А. Колесниковой. Москва: Изд. центр «Академия», 2003. 240 с.
119. Основы педагогики и психологии высшей школы / Под ред. А.В. Петровского. Москва : Изд-во Моск. ун-та, 1986. 304 с.
120. Рапацевич Е.С. Педагогика : Большая современная энциклопедия / сост.. Москва : «Современное слово», 2005.
121. Педагогический энциклопедический словарь / Гл.ред. Б.М. Бим-Бад ; Редкол. : Безруких М.М., Болотов В.А., Глебова Л.С. и др. Москва : Большая Российская энциклопедия, 2002. 528 с.
122. Петрова М.А. Развитие самообразовательной деятельности студентов вуза на основе модульной технологии обучения : автореф. дис. на соискание науч. степени канд.пед.наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования». Омск, 2007. 24 с.
123. Пидкасистый П.И., Фридман Л.М., Гарунов М.Г. Психолого-дидактический справочник преподавателя высшей школы. Москва : Педагогическое общество России, 1999. 345 с.
124. Пидкасистый П.И. Самостоятельная познавательная деятельность школьников в обучении : теоретико-эксперимент. исслед-е. Москва : Педагогика, 1980. 240 с.
125. Пискунов М.У. Организация учебного труда студентов. Минск : Изд-во БГУ, 1982. 142 с.
126. Платонов К.К. Краткий словарь системы психологических понятий. Москва : Высшая школа, 1981. 196 с.

127. Подласый И.П. Педагогика: Учеб. для студ. высших пед. учеб. заведений. Москва : Просвещение : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1996. 432 с.
128. Позднова Е.А. Проектирование профессиональной подготовки в процессе изучения образовательной области «Информатика» на физико-математических факультетах педагогических вузов : автореф. дис. на соискание учен. степени канд.пед.наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования». Тамбов, 2002. 19 с.
129. Пономарьова Г.Ф. Виховання майбутнього педагога: теорія і практика : монографія. Харків: Ранок, 2014. 547 с.
130. Преображенская И.Н. Формирование самообразовательной компетентности студентов художественно-графических специальностей : на материале дисциплин информационного цикла : дисс... канд. пед. наук : 13.00.08. Воронеж, 2008. 205 с.
131. Проблеми модернізації освіти України в контексті Болонського процесу: Матеріали Першої Всеукраїнської науково-практичної конференції, Київ, 20-21 лютого 2004 р. Редкол: Тимошенко І.І. (голова) та ін. КИЇВ : Вид-во Європ. ун-ту, 2004. 197 с.
132. Пшебильский П.Г. Сущность и основные принципы педагогического самообразования. Содержание и методика самообразования педагогов-воспитателей: Сб. науч. тр. / Отв. ред. М.: АПН СССР. 1984. С. 4-8.
133. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация. Пер. с англ. Москва : Когито-Центр, 2002. 396 с.
134. Радченко А.Є. Професійна компетентність учителя. Х. : Вид.група «Основа», 2006.
135. Райский Б.Ф. Подготовка к самообразовательной деятельности. Народное образование. 1977. №7. С. 80-83.
136. Раков С.А. Формування математичних компетентностей учителя математики на основі дослідницького підходу в навчанні з використанням інформаційних технологій : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02 . Х., 2005. 503 с.

137. Растянников А.В., Степанов С.Ю., Ушаков Д.В. Рефлексивное развитие компетентности в совместном творчестве. Москва : ПЕР СЭ, 2002. 320 с.
138. Резнік А.Б. Самоосвіта учнів у школі. Київ : Товариство «Знання» УРСР, 1979. 47 с.
139. Рогозина М.Ю. Педагогічні основи самоосвітньої діяльності майбутніх вчителів природничих дисциплін: дис... канд.пед.наук : 13.00.04. Донецьк, 2005. 232 с.
140. Рувинский Л.И. Кобыляцкий И.И. Основы педагогики. Москва : Просвещение, 1985. 224 с.
141. Савченко О.Я. Цілі й цінності реформування сучасної школи: Зб. наук. пр. Філософія освіти в сучасній Україні. Київ : Віпол, 1997. С. 57–54.
142. Селевко Г.К. Компетентности и их классификации. Народное образование. 2004. № 4.
143. Сериков Г.Н. Главные условия и ведущие средства самообразования студентов. Вопросы взаимосвязи образования и самообразования студентов: Тематический сборник научных трудов / под ред. Г.Н. Серикова. Челябинск : ЧПИ, 1987. С. 16-33.
144. Сериков Г.Н. Самообразование: Совершенствование подготовки студентов. Иркутск : Изд-во ун-та, 1992. 227 с.
145. Сидорчук Н.Г. Розвиток самоосвітньої діяльності майбутнього вчителя трудового навчання засобами навчально-технічної літератури : дис. ... канд. пед. наук. : 13.00.04.. Житомир, 2001. 218 с.
146. Скаткин М.Н. Методология и методика педагогических исследований.. Москва : Педагогика, 1986.
147. Скарнар В.К. Пути совершенствования форм и методов самообразования учителей. Київ : О-во «Знание» УССР, 1982. 48 с.
148. Словник термінології з педагогічної майстерності / гол.ред. Тарасевич Н.М. Полтава, 1995. 63 с.

149. Столяренко Л.Д. Педагогическая психология. Серия «Ученики и учебные пособия». 2-е изд., перераб. и доп. Ростов на Дону : «Феникс», 2003. 544 с.
150. Талызина Н.Ф. Педагогическая психология: Учеб. для студ. сред. пед. учеб. заведений. 3-е изд., стереотип. Москва : Издательский центр «Академия», 2001. 288 с.
151. Татур Ю.Г. Компетентностный подход в описании результатов и проектировании стандартов высшего профессионального образования : [материалы ко второму заседанию методологического семинара] / Ю.Г. Татур. Москва : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. URL : http://technical.bmstu.ru/istoch/komp/tatur_11.pdf
152. Теплых Л.В. Развитие самообразовательной деятельности студентов младших курсов вуза : на материале дисциплин гуманитарного цикла : автореф. дис ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования». Казань. 2005. 24 с.
153. Терещенко Н.М. Формування у підлітків готовності до самоосвіти в умовах модульного навчання: автореф. дис на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.09 «Теорія навчання». Київ, 2000. 20 с.
154. Технологія проведення тренінгів з формування здорового способу життя молоді / Бевз.Г.М., Главник О.П. та ін. Київ, 2005. С. 88-146.
155. Толковый словарь по основам информационной деятельности. Ермошенко Н.Н. (ред.); Укр. акад. информатики и др. Київ : УкрИНТЕИ, 1995. 252 с.
156. Фомина Е.Н. Формирование самообразовательной компетентности студентов на основе применения модульной технологии (на примере средних профессиональных учебных заведений): автореф. дис. на соискание учен. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования». Волгоград, 2007. 22 с.

157. Хамидулина Ю.Т. Развитие умений самостоятельной учебно-познавательной деятельности студентов в информационной интерактивной среде : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. СПб., 2005. 199 с.
158. Хоружа Л.Л. Етична компетентність майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика. АПН України; Інститут педагогіки. Київ, 2003. 319с.
159. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования. Народное образование. 2003. № 2. С. 58-64.
160. Шадрин Т.В. Андрагог как аниматор и организатор образования взрослых. Андрагог в открытом обществе. СПб. 2000. 242 с.
161. Шпак В.П. Организация самообразования студентов педагогических вузов : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Харьков, 1994. 189 с.
162. Шрейдер Ю.А. Проблемы развития инфосферы интеллектуального специалиста. Интеллектуальная культура специалиста. Новосибирск. 1988.
163. Шуклина Е.А. Социология самообразования: предпосылки, методология, методика . Екатеринбург : Изд-во Урал. гос. проф.-пед. ун-та, 1999. 215 с.
164. Щолок О.Б. Еволюція та сучасні підходи до визначення сутності поняття «самоосвіта». Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : [зб. наук. праць]. Київ-Запоріжжя : Запоріж. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти, 2005. Вип. 36. С. 75-79.
165. Щолок О.Б. Інноваційні навчальні технології у професійній підготовці сучасного вчителя. Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи : [зб. наук. праць]. Київ : Інститут реклами, 2007. Вип. 10. С. 114-117.
166. Щолок О.Б. Інформаційно-навчальне середовище як чинник формування компетентності в майбутнього фахівця у процесі самоосвіти. Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Херсон : Видавництво ХДУ, 2006. Вип. 43. С. 366-370.

167. Щолок О.Б. Компетентність самоосвіти як невід'ємна складова підготовки фахівця. Нові технології навчання : [наук.-метод. збірник. Спец. випуск]. К. : Ін-т інноваційних технологій і змісту освіти, 2006. С. 76-78.
168. Щолок О.Б. Компетентність самоосвіти як педагогічна проблема. Матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф. [«Ціннісні пріоритети освіти у XXI столітті: орієнтири та напрямки сучасної освіти»], (Луганськ, 3-5 жовтня 2007 р.). Луганськ : Альма-матер, 2007. Ч. 3. С. 167-175.
169. Щолок О.Б. Педагогічний потенціал інформаційно-навчального середовища. Збірник наукових праць Уманського держ. пед. ун-ту імені Павла Тичини : [зб. наук. праць. Спец. випуск]. Київ : Міленіум, 2005. С. 245-249.
170. Щолок О.Б. Проблема самоосвіти в педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського. Гуманізація навчально-виховного процесу : [зб. наук. праць]. Слов'янськ : Видавничий центр СДПУ, 2007. С. 133-138.
171. Щолок О.Б. Роль самоосвітньої діяльності студентів в умовах сучасного інформаційно-навчального середовища. Матер. II Всеукр. наук.-практ. конф. «Особистісно орієнтоване навчання математики: сьогодні і перспективи», (Полтава, 6-7 грудня 2005 р.). Полтава : АСМІ, 2005. С.232-236.
172. Щолок О.Б. Структура та функції інформаційно-навчального середовища. Матер. наук.-практ. конф. молодих учених [«Методологія сучасних наукових досліджень»], (Харків, 23 грудня 2005 р.). Харків : ХНПУ, 2006. С. 102-103.
173. Щолок О.Б. Феномен самоосвіти в інформаційному суспільстві. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія №2. Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання: зб. наук. праць. Київ : НПУ ім. М.П. Драгоманова. №3 (10). 2005. С. 318-323.
174. Щукина Г.И. Роль деятельности в учебном процессе: Кн. для учителя. Москва : Просвещение, 1986. 144 с.

175. Юдакова С.В. Формирование готовности студентов вуза к профессионально-педагогическому самообразованию : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Владимир, 2002 174 с.
176. Яциніна Н.О. Формування інформаційно-технологічної компетенції майбутнього вчителя у навчальному процесі педагогічного університету : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09. Харків, 2008. 190 с.
177. Яшанов С.М. Формування у майбутнього вчителя умінь і навичок самостійної навчальної роботи у процесі використання нових інформаційних технологій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.09 «Теорія навчання». Київ, 2003. 18 с.

Наукове видання

**Людмила Іванівна БІЛОУСОВА
Олеся Борисівна КИСЕЛЬОВА**

**КОМПЕТЕНТНІСТЬ САМООСВІТИ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА:
ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ**
Монографія

Відповідальний за випуск

Підписано до друку .....